

Plattform for regjerings samarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005-09

Innledning.....	2
Kapittel 1: Verdigrunnlag for et nytt flertall	3
Kapittel 2: Internasjonal politikk.....	5
Kapittel 3: Den økonomiske politikken	13
Kapittel 4: Næringspolitikk.....	16
Kapittel 5: Samferdsel.....	24
Kapittel 6: Folkestyre, lokalsamfunn og regionalpolitikk.....	28
Kapittel 7: Et arbeidsliv med plass til alle.....	33
Kapittel 8: Sosialpolitikk.....	36
Kapittel 9: Helse og omsorg.....	39
Kapittel 10: Barn, utdanning og forskning.....	42
Kapittel 11: Fornyelse og utvikling av offentlig sektor	49
Kapittel 12: Norge som miljønasjon	51
Kapittel 13: Energipolitikk.....	57
Kapittel 14: Kulturpolitikk	61
Kapittel 15: Likestilling	64
Kapittel 16: Kriminalpolitikk	66
Kapittel 17: Innvandring og integrering.....	70
Kapittel 18: Kirke- religions, og livssynspolitikk	73

Innledning

Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet fikk samlet flertall på Stortinget etter valget i 2005. I tiden 26. september til 13. oktober har disse partiene framforhandlet dette dokumentet på Soria Moria som grunnlag for en flertallsregjering.

Dette dokumentet utgjør den politiske plattformen for et regjeringssamarbeid mellom disse tre partiene de neste fire årene.

Soria Moria 13. oktober 2005

Jens Stoltenberg
Arbeiderpartiet

Kristin Halvorsen
Sosialistisk Venstreparti

Åslaug Haga
Senterpartiet

Hill-Marta Solberg
Arbeiderpartiet

Øystein Djupedal
Sosialistisk Venstreparti

Marit Arnstad
Senterpartiet

Martin Kolberg
Arbeiderpartiet

Henriette Westhrin
Sosialistisk Venstreparti

Magnhild Meltveit Kleppa
Senterpartiet

Kapittel 1: Verdigrunnlag for et nytt flertall

En flertallsregjering utgått av Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet vil føre en politikk bygget på rettferdighet og fellesskap.

Regjeringen vil føre en politikk som er forankret i et levende folkestyre, en bærekraftig utvikling, et sosialt og samfunnskritisk engasjement, vår nasjonale kulturarv og de humanistiske verdier og ideer.

Norge er mulighetenes samfunn. Vi har store naturressurser og uberørt natur. Vi har lange demokratiske tradisjoner. Vi har et høyt utdannings- og kompetansenivå. Vi har høy sosial kapital og et av verdens beste velferdssamfunn. Vår oppgave er å styrke, fornye og videreutvikle dette velferdssamfunnet. Vårt mål er å gi alle mennesker i hele landet mulighet til å utvikle sine evner og leve gode og meningsfulle liv. Vår visjon er at vi kan overlate til neste generasjon noe mer verdifullt enn det vi selv overtok.

Frihet. Regjeringen bygger sitt arbeid på ideen om at alle mennesker er født frie, unike og ukrenkelige. Vi vil gjennom vår politikk bidra til frihet for den enkelte. Sterke fellesskap er den beste grunnmur enkeltmenneskene kan bygge sine individuelle livsprosjekter på.

Regjeringen vil bekjempe alle former for diskriminering, undertrykking, intoleranse og rasisme. Vi vil føre en politikk som fremmer likestilling mellom kvinner og menn. Personlig frihet bygges best på respekt for andre, på toleranse og mangfold, på åpenhet og raushet. Ingen skal forskjellsbehandles på grunn av kjønn, sosial bakgrunn, religion, etnisk tilhørighet, hudfarge, funksjonsnivå eller seksuell orientering. Alle skal ha like muligheter til å utvikle seg og utnytte sine evner, også de som trenger ekstra hjelp fra fellesskapet for å ha samme muligheter som andre.

Regjeringen vil føre en politikk som styrker den enkeltes personlige trygghet gjennom sterke felles velferdsordninger og rettferdig omfordeling. Trygge mennesker er frie, skapende og kreative mennesker. Vi vil fastholde et omfattende offentlig ansvar for, og en solidarisk finansiering av, de grunnleggende velferdsoppgavene.

Fellesskap. Regjeringen vil løse de store oppgavene gjennom å satse på fellesskapsløsningene. Vi vil styrke det offentliges ansvar og rolle innen de sentrale velferdsoppgavene som helse, omsorg og utdanning. Vi vil motarbeide kommersialisering av disse områdene.

Regjeringen vil styrke fellesskolen. Alle mennesker er unike og skal møtes av en skole som forstår og tar vare på deres individuelle forutsetninger. Vi vil investere i mennesker ved å gi dem adgang til utvikling og ny kunnskap i barnehagen og skolen, i høyere utdanning, i etter- og videreutdanning, og gjennom forskning. Vi vil bygge ut rimelige barnehageplasser med god kvalitet til alle. Vi vil bygge ut eldreomsorgen med flere plasser og flere ansatte.

Regjeringen vil føre en politikk for å redusere forskjellene i samfunnet. Vi vil avskaffe fattigdom ved å styrke de offentlige sikkerhetsnettene og ved å gi ledige mulighet til å komme tilbake til aktivt arbeid. Kamp mot arbeidsledighet er en høyt prioritert oppgave. Arbeid til alle er det

viktigste vi kan gjøre for å redusere sosiale forskjeller. Vi vil arbeide for et mer inkluderende arbeidsliv, med plass til ulike mennesker, og med en forventning om at alle kan arbeide etter evne.

Regjeringen vil føre en moderne og framtidsrettet politikk for å skape verdier. Vi vil ta hele landet og naturressursene i bruk. Vi vil bygge ut gode kommunikasjoner for å utløse det store potensialet for verdiskaping i hele landet. Verdiskaping og produksjon er en forutsetning for å kunne fordele. Samtidig er rettferdig fordeling og gode velferdstjenester forutsetninger for høy produktivitet.

Regjeringen ønsker en åpen økonomi med samfunnsbevisste aktører. Vi vil legge til rette for private næringsaktører gjennom gode rammebetingelser, forutsigbarhet og offentlig medvirkning til nyskaping. Vi vil fremme en kultur for nyskaping og gründervirksomhet. Vi vil ha et samspill mellom næringsliv, offentlig sektor og forskningsmiljøer.

Regjeringen vil ha sterkere politisk styring med prosesser og beslutninger som er viktige for landet, lokalsamfunnene og enkeltindividene. Vi ønsker ikke markedsstyring og markedenkning der markedet ikke fungerer. Vi vil beholde eierskapet til viktige naturressurser og statlig eide selskaper, og sikre den private eiendomsretten for de mange.

Regjeringen mener at også de overnasjonale og globale utfordringene må løses gjennom felles innsats og forpliktelser. Norge skal spille en aktiv og konstruktiv rolle internasjonalt. Norge skal være en pådriver for global fattigdomsbekjempelse og internasjonalt miljøarbeid, og være en tydelig fredsnaasjon.

Regjeringen vil legge særlig vekt på å styrke FN's rolle i verdenssamfunnet. Vi ønsker et globalt verdenssamfunn tuftet på aktive stater som respekterer internasjonal rett og de grunnleggende menneskerettighetene. I ord og handling skal Norge være en internasjonal pådriver for disse verdiene, og for økonomisk utjevning mellom nord og sør.

Bærekraft. Regjeringen vil bygge sin miljøpolitikk på prinsippet om bærekraftig utvikling, føre var-prinsippet, og solidaritet med våre etterkommere. Vårt mål om rettferdig fordeling gjelder både mellom dem som lever i dag og mellom nåværende og kommende generasjoner. Norge skal bli et foregangsland i miljøpolitikken. Vi vil føre en politikk som forvalter ressursene på en bedre måte, tar vare på det biologiske mangfoldet og reduserer utslippene for å hindre menneskeskapte klimaendringer. For å løse globale miljøutfordringer trengs forpliktende internasjonalt samarbeid.

Regjeringen vil styrke arbeidet med forebygging i vid forstand. Vi vil stimulere tiltak som gir bedre helse og livskvalitet for den enkelte. Vår politikk for forebygging vil også ha bedre miljø, mindre utstøting fra arbeidslivet og redusert kriminalitet som mål. Kampen mot kriminaliteten skal føres på en bred arena. Bekjempelse av internasjonal og organisert kriminalitet vil bli prioritert.

Regjeringen vil utvikle et nært samspill med frivillige og ideelle organisasjoner. Materiell trygghet er viktig, men ikke nok for å gi gode og meningsfulle liv. Mange lever med vold og trusler om bruk av vold. Mange lever i ensomhet og isolasjon. Rusavhengighet og psykiske lidelser rammer i alle sosiale lag av samfunnet. Tidsklemme og hverdagsstress tærer på mange

familier. Regjeringen vil bidra til å møte noen av vår tids nye sosiale utfordringer, og til å sikre omsorg og trygghet for alle, både gjennom gode offentlige velferdstjenester, men også gjennom å støtte og tilrettelegge for frivillig engasjement og utviklingen av et levende sivilsamfunn. Mange av vår tids utfordringer kan ikke løses av det offentlige eller markedet alene.

Regjeringen vil føre en politikk som bidrar til å skape møteplasser mellom mennesker. Vi vil bidra til en oppvurdering av kunstens, kulturens og idrettens rolle. En offensiv kulturpolitikk skal styrke kulturens betydning og tilstedeværelse i hele samfunnet. Alle skal ha tilgang til kulturopplevelser, uavhengig av geografiske og sosiale skiller.

Norge er som de aller fleste land i verden, et multikulturelt og multietnisk samfunn. Regjeringen vil styrke ytringsfriheten og respekten for det å være annerledes, velge annerledes og tenke annerledes enn flertallet. Vår politikk skal reflektere og respektere mangfoldet, samtidig som den skal ta med seg de beste verdier og tradisjoner i den kristne kulturarven.

Regjeringen vil føre en politikk for at samenes stilling og rettigheter som urfolk i Norge blir ivaretatt. Vi vil vitalisere samisk språk, kultur, nærings- og samfunnsliv. Samisk egenart må få utvikle seg i god sameksistens med det øvrige samfunn.

Nytt flertall. Regjeringen vil styrke enkeltmenneskenes innflytelse på egen tilværelse og samfunnets utvikling i alle deler av samfunnslivet. Alle må få tilgang til kunnskap og innsikt som gjør det mulig å delta i de demokratiske prosessene. Frivillige organisasjoner, grupper og sammenslutninger er viktige medspillere i dette arbeidet. Godt fungerende medier er en forutsetning for et levende offentlig ordskifte.

Regjeringen har politisk vilje til å nå disse målene gjennom politisk styring og partnerskap med alle gode og byggende krefter. Vi vil invitere alle med i arbeidet med å gi landet og samfunnsutviklingen en ny retning. For oss er alle innbyggere ressurspersoner og hele landet like viktig i dette arbeidet.

Kapittel 2: Internasjonal politikk

Norsk utenrikspolitikk skal ivareta norske interesser og verdier i en verden i rask forandring. Samtidig skal den bidra til å fremme internasjonale fellesgoder og bygge en bedre organisert verden.

Regjeringen vil øke Norges innsats for fattigdomsbekjempelse, mer rettferdig fordeling og en mer demokratisk verdensorden, både globalt og regionalt.

Hovedlinjene i norsk utenrikspolitikk ligger fast, herunder sterk oppslutning om FN og folkeretten, medlemskapet i NATO, EØS-avtalen og at Norge ikke er medlem av EU.

Norge skal være en tydelig fredsnasjon. Regjeringen vil styrke Norges bidrag til å forebygge, dempe og løse konflikter.

Regjeringen gir full støtte til ambisjonene i FNs tusenårsmål om å halvere ekstrem fattigdom innen 2015 og vil lede an i arbeidet med å slette gjelda til de fattigste landene.

Det er i norsk interesse at vi har en FN-ledet verdensorden. Derfor vil Regjeringen arbeide for å styrke FN og internasjonal rett.

Regjeringen vil mer offensivt ivareta norske interesser overfor EU og vil føre en aktiv Europapolitikk på et bredt felt.

Regjeringen vil legge vekt på arbeidet med å modernisere utenriktjenesten i retning av en åpen, dynamisk og fremtidsrettet kunnskapsorganisasjon.

Regjeringen vil arbeide etter følgende hovedprioriteringer i utenrikspolitikken:

- Legge opp en helhetlig nordområdestrategi.
- Føre en mer offensiv Europapolitikk.
- Styrke Norges innsats som fredsnasjon og arbeide aktivt for global rettferdighet og en sosial og bærekraftig globalisering.
- Videreutvikle FN og folkeretten som forpliktende avtaleverk for alle nasjoner.

En aktiv nordområdepolitikk

Regjeringen ser Nordområdene som Norges viktigste strategiske satsingsområde i årene som kommer. Nordområdene har gått fra et sikkerhetspolitisk oppmarsjområde til et energipolitisk kraftsentrum og område for store miljøpolitiske utfordringer, noe som har endret fokuset hos andre stater i regionen. Ivaretagelse av norske økonomiske, miljømessige og sikkerhetspolitiske interesser i nord skal prioriteres høyt og sees i nær sammenheng.

Risiko for skipsulykker, utfordringene fra økt petroleumsvirksomhet, konsekvenser av klimaendringer og faren for kjernefysisk forurensing skal møtes offensivt gjennom økt egen beredskap og tettere internasjonalt samarbeid om tiltak som reduserer farene.

Regjeringen vil søke internasjonal aksept til norske synspunkter vedrørende Svalbard, fiskerisone, olje- og gassutvinning og god miljøforvaltning.

Regjeringen vil styrke folk-til-folk-samarbeidet mellom Norge og Russland, engasjement, informasjon og demokratisk deltakelse i det sivile samfunn blant annet gjennom Barentssamarbeidet.

Regjeringen vil:

- definere nordområdene som Norges strategiske hovedinteresse og styrke nordområdearbeidet gjennom organisatoriske endringer og politisk vektlegging.
- legge fram en "Handlingsplan for forvaltnings- og miljøsam arbeidet" i Nordområdene.
- gjennomføre nordområdedialoger med alle de viktigste statene som har interesser i nordområdene.

- styrke Forsvarets tilstedeværelse og suverenitetshevdelse i nord, inkludert Forsvarets bidrag til god beredskap mot miljøkriser og Kystvaktens evne til ressurskontroll og beredskap.
- styrke samarbeidet med Russland, og fortsette arbeidet med å komme til enighet omkring de uavklarte grensespørsmålene.
- fremme økt samarbeid på områdene handel, petroleum, fiskeri, miljøvern, helse, undervisning og forskning, turisme og mellomfolkelig kontakt.
- styrke Barentssamarbeidet og arbeidet i Arktisk Råd.
- ta initiativ overfor andre kyststater i det nord-atlantiske området for å utvikle miljøstandarder for de felles havområdene.

En mer offensiv europapolitikk

Regjeringen går inn for å videreutvikle et tett samarbeid mellom Norge og de andre landene i Europa. Regjeringen vil samarbeide med EU basert på EØS-avtalen. Vi vil støtte aktivt opp om arbeidet i Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) og Europarådet for å sikre demokrati, grunnleggende menneskerettigheter og stabilitet i Europa. Norge må også bidra økonomisk til sosial utvikling og til løsning av miljøproblemer i Øst-Europa og på Balkan.

Norge er gjennomgående tjent med utvikling av felles regler og standarder for virksomheten i det europeiske markedet. Der opplegg for slike regler er i direkte strid med norske interesser, skal Norge bruke alle de mulighetene avtaleverket gir oss til å sikre norske interesser. Dersom andre virkemidler strander, vil Regjeringen vurdere å bruke reservasjonsretten i EØS-avtalen hvis særlig viktige norske interesser trues av rettsakter som planlegges innlemmet i EØS-avtalen.

Regjeringen vil følge opp gode miljøinitiativer fra EU og ta i bruk det beste i EUs miljølovgiving, også der de ikke omfattes av EØS. Regjeringen vil stå fast på det unntaket som vi fikk i EØS-avtalen om at det er norske myndigheter som avgjør hvilke genmodifiserte produkter som kan utsettes, markedsføres og selges i Norge.

Regjeringen vil etablere sterkere mekanismer for helhetlig koordinering av den samlede norske innsatsen i EØS som kan øke mulighetene for påvirkning. Det må legges til rette for at norske interesser kan hevdes mer effektivt og tidlig nok slik at en har muligheter for å påvirke EU-beslutninger som er av betydning for Norge enten det skjer gjennom EØS-avtalen eller på annen måte. Regjeringen vil sørge for åpen debatt om EØS- og EU-saker, blant annet ved å involvere Stortinget i større grad. Viktige forslag skal sendes på høring før de behandles i Stortinget.

Regjeringen vil vektlegge en særlig nær dialog om europeiske samarbeidsspørsmål med våre nordiske naboer.

Regjeringen vil øke støtten til interesseorganisasjoner som kan målbære norske interesser overfor EU-prosesser av EØS-relevans, bygge nettverk i EU-land og bringe erfaringer fra Europa-arbeid tilbake for å stimulere til økt debatt i Norge.

Regjeringen vil arbeide for at EU ikke gjennomfører et tjenstedirektiv som fører til sosial dumping.

Regjeringen vil ikke søke om norsk EU-medlemskap.

Regjeringen vil kun bidra med militære styrker til EUs utrykningsstyrke når det foreligger et klart og utvetydig FN-mandat. Det er Stortinget som skal fatte vedtak om avgivelse av norske styrker. Stortinget skal informeres umiddelbart når forespørsel om avgivelse av styrker foreligger. Stortinget skal ha tilgang til all relevant informasjon som er nødvendig for å kunne foreta en selvstendig beslutning. Det skal foreligge engasjementsregler, og Norge må sikres tilstedeværelse i kommandostrukturen.

Regjeringen vil:

- Gjennomgå erfaringene med tilknytningen til Schengen-avtalen.
- Omorganisere og systematisere arbeidet med EØS-relevante saker, slik at Norges posisjon kan styrkes og arbeidet bli mer effektivt.

Fred, forsoning og nedrustning, og et styrket FN

Regjeringen vil styrke norsk innsats for konfliktforebygging og konfliktløsning. Norge kan spille en viktigere rolle når det gjelder fredsbygging enn på andre områder i utenrikspolitikken, og kan styrke dette gjennom en ytterligere systematisering av innsatsen.

Dette er ikke bare viktig for å fremme utvikling og lindre lidelse i de land som i dag er herjet av konflikt, men også viktig forebygging av hendelser som kan ramme Norge. En rekke konflikter bidrar til internasjonal terrorisme, spredning av masseødeleggelsesvåpen, etnisk hat, miljømessige eller økonomiske kriser og store flyktningstrømmer.

Regjeringen vil arbeide for at NATO-landene skal gå foran når det gjelder bekjempelse av masseødeleggelsesvåpen. Spredning av atomvåpen er en alvorlig trussel mot internasjonal fred og sikkerhet. NATO må kontinuerlig vurdere sin atomstrategi for å redusere atomvåpenes rolle i internasjonal politikk. Vårt mål er fullstendig avskaffelse av atomvåpen.

Samtidig vil Regjeringen ta konsekvensen av at de våpen som i dag tar flest liv er lette håndvåpen. Regjeringen vil støtte internasjonale tiltak for å begrense handelen og utbredelsen av håndvåpen, herunder arbeidet med en egen konvensjon om våpenhandel.

Regjeringen vil at Norge skal arbeide for å skrinlegge dagens planer for rakettforsvar, og ta initiativ til et økt fokus på tidlig varsling og forebygging av konflikter.

Det er i norsk interesse at vi har en FN-ledet verdensorden og ikke en situasjon der nasjoner tar seg til rette på egenhånd. Regjeringen vil arbeide for et kraftig styrket FN. Som medlemsland vil Norge støtte aktivt opp om reformprosessen og søke samarbeid med nærtstående land for å arbeide for en moderne og mer effektiv verdensorganisasjon. Norge vil være pådrivere i FNs arbeid for felles standarder på viktige områder og FNs arbeid for videreutvikling av folkeretten.

FN-systemet må kunne møte hele spekteret av utfordringer fra fattigdom og epidemier til terrorisme og masseødeleggelsesvåpen med effektive kollektive virkemidler. FNs apparat for å støtte opp om fredsprosesser bør styrkes. FN må bli satt i stand til å ta strategisk ledelse for den

viktige overgangen fra krig til varig fred etter at en fredsavtale er inngått. Norge vil delta med sivilt så vel som militært personell i FNs fredsbevarende- og fredsbyggende operasjoner.

FN har særlige fortrinn i å understøtte stats- og institusjonsbygging. Dette arbeidet skal prioriteres.

Regjeringen vil:

- arbeide aktivt og langsiktig for å sette FN i stand til å møte det 21ste århundres utfordringer.
- øke deltakelsen sivilt og militært i FN-operasjoner.
- støtte arbeidet med en internasjonal konvensjon om våpenhandel
- arbeide for et internasjonalt forbud mot klasebomber
- styrke Norges mulighet til å bidra til konfliktforebygging, fredsmekling og fredsbygging.
- styrke samarbeidet med frivillige organisasjoner, forskningsmiljøer, og andre som jobber med fred og konfliktløsning.

Utviklingspolitikk og menneskerettigheter

Fattigdommen i verden er en krenkelse av menneskeverdet, et brudd på menneskerettighetene og en trussel mot global sikkerhet og miljø. Kampen mot fattigdom og for retten til økonomisk utvikling, demokrati, menneskerettigheter og bærekraftig utvikling er verdenssamfunnets største utfordring og en hovedoppgave for Regjeringen.

Regjeringen vil at norsk utviklingspolitikk skal ha et økt fokus på å bidra til økonomisk og bærekraftig utvikling og fremme av menneskerettigheter. Regjeringen vil styrke fattige lands mulighet og evne til handel, bygging av demokratiske institusjoner og utvikling av offentlige velferdstjenester som helse og utdanning. Regjeringen vil bidra til at de multilaterale utviklings- og finansinstitusjonene legger økt vekt på offentlig velferdsbygging, miljø, helse og utdanning i sine strategier.

Regjeringen vil ta et internasjonalt initiativ for å sikre løpende evaluering av bistanden og en resultatstyrt bistandspolitikk, og etablere en internasjonal overvåkningsmekanisme som vurderer giverlands løfter om bistand og gjeldslette mot faktisk gjennomført politikk.

Regjeringen vil bidra med betydelige midler til etablering av et nødhjelpsfond i FN-regi. Et slikt fond kan være første skritt på veien mot at FN kan få faste inntekter.

Et flertall blant verdens fattigste er kvinner. Kvinners rett til helse og utdanning og kamp mot overgrep mot kvinner vil bli tillagt økt vekt. Regjeringen vil arbeide internasjonalt for å sikre kvinners reproduktive helse, og for å avkriminalisere abort.

Helse er en avgjørende forutsetning for utvikling. Regjeringen vil videreføre og styrke Norges engasjementet for helse i fattige land, blant annet gjennom sterkere engasjement i arbeidet mot HIV/AIDS-epidemien og for å sikre alle barn vaksiner.

Regjeringen vil videreføre et aktivt samarbeid med frivillige og ideelle organisasjoner. Miljø er de siste årene blitt nedprioritert i norsk og internasjonal bistand. Regjeringen vil ta initiativ til at Norge skal bli et ledende land på dette området, og vil legge fram en handlingsplan

for miljørettet bistand hvor hovedprinsipper skal være forvaltning, bruk og bevaring av naturressurser i samarbeid og til fordel for lokalbefolkning og samarbeidsland, og bidrag til å redde naturverdier av global betydning for framtiden.

Norge skal innta en enda mer offensiv holdning i det internasjonale arbeidet med å lette fattige lands gjeldsbyrder. FN må utrede kriterier for hva som kan karakteriseres som illegitim gjeld, og slik gjeld må slettes.

De siste årene er det mange eksempler på at kampen mot terror har satt sivile rettigheter til side. Regjeringen vil arbeide for at bekjempelsen av terror internasjonalt skal skje innenfor rammene av etablerte menneskerettigheter.

Regjeringen vil:

- at bevilgningene til utviklingssamarbeid når målet om 1 prosent av BNI og at innsatsen deretter trappes ytterligere opp i perioden.
- gi betydelig bidrag til et nødhjelpsfond i FN-regi.
- at den multilaterale bistanden i økende grad skal forskyves fra Verdensbanken til utviklingsprogrammer og nødhjelpstiltak i regi av FN-organer. Norsk bistand skal ikke gå til programmer som stiller krav om liberalisering og privatisering.
- gå foran for internasjonale avtaler om nye globale finansieringskilder som kan medvirke til omfordeling og styrking av FN-institusjonene, flyavgift, karbonskatt, skatt på våpenhandel eller avgift på valutatransaksjoner.
- gå imot en ytterligere utvidelse av hva som internasjonalt kan defineres som offisielt godkjent bistand (ODA) i forhold til militære utgifter, og ikke belaste bistandsbudsjettet med utgifter til militære styrker.
- arbeide for større åpenhet om Norges rolle i Verdensbanken og IMF, og vurdere endringer i forhold til politisk styring og mandat for Norges rolle.
- gå inn for at Verdensbanken og IMF demokratiseres. Utviklingsland må gis langt større innflytelse blant annet ved at stemmeretten ikke utelukkende knyttes til innskutt kapital.
- lede an i arbeidet med å avvikle utestående gjeld til de fattigste landene i tråd med det internasjonale gjeldsletteinitiativet. Kostnader ved sletting av gjeld skal ikke fortrenge norsk bistand jfr den vedtatte gjeldsplanen. Det skal ikke stilles krav til privatisering som forutsetning for sletting av gjeld. Arbeide for opprettelsen av en gjeldsdomstol for behandling av spørsmål om illegitim gjeld.
- aktivt arbeide for avskaffelse av dødsstraff i alle land.
- følge opp og videreutvikle arbeidet med menneskerettighetsdialoger.

Forsvar og sikkerhet

Dagens sikkerhetsutfordringer er i mindre grad enn tidligere knyttet til tradisjonelle militære trusler. Muligheten for terroranslag, større miljø- og naturkatastrofer eller storulykker innen ulike sektorer av samfunnet er blitt større. Regjeringen vil arbeide for en helhetlig sikkerhetspolitikk, for styrket samfunnssikkerhet og en god balanse i forholdet mellom militær og sivil beredskap.

Regjeringen vil legge vekt på arbeidet for å forebygge konflikter. Dette arbeidet tar sikte på å styrke den internasjonale rettsorden med bedre styringsinstrumenter enn det globale samfunnet i dag har for å skape fred.

Vår sikkerhet trygges best gjennom et godt internasjonalt samarbeid, og gjennom god samhandling med alle våre naboland. Regjeringen vil videreføre Norges medlemskap i NATO, og bruke organisasjonen aktivt til å utvikle transatlantisk dialog, partnerskap, fremme fredsbevaring, nedrustning, rustningskontroll og konfliktforebygging.

Regjeringen vil foreta en gjennomgang av Norges forpliktelser når det gjelder norske styrker i forhold til EU- og NATO-oppdrag og andre internasjonale operasjoner. Vi vil trappe opp den norske sivile og militære deltakelsen i FNs fredsbevarende arbeid, med særlig vekt på Afrika.

Regjeringen vil legge vekt på å bygge videre på og styrke den kompetanse Norge har opparbeidet innen fredsbevarende operasjoner, som har som hovedsiktemål å trygge stabilitet og sikkerhet for sivilbefolkningen.

Regjeringen vil trekke norske stabs- og opplæringsoffiserer ut av Irak.

Deltakelse i internasjonale operasjoner skal være forankret i FN-pakten og ha et klart FN-mandat. FN er den eneste internasjonale instans som kan legitimere bruk av makt. Det skal være en høy terskel for bruk av militærmakt. Norge skal ikke delta i forebyggende angrep som ikke er autorisert av FN.

Regjeringen vil sørge for at det ved inngåelse av avtaler om å stille norske styrker til rådighet i internasjonale operasjoner skal etableres klare retningslinjer for ivaretagelse av Norges internasjonale forpliktelser i henhold til internasjonale konvensjoner.

Regjeringen vil arbeide for større åpenhet og bred forankring av sikkerhetspolitikken og arbeidet med styrket samfunnssikkerhet. Som et ledd i dette vil Regjeringen omdanne utvalget for nedrustning og sikkerhet til et utvalg som i større grad kan gi løpende råd til Regjeringen innen et bredt spekter av felter innen sikkerhetspolitikk og samfunnssikkerhet. Utvalget skal ha faglig og politisk bredde.

Regjeringen vil styrke økonomistyringen i Forsvaret. Stortingets fastlagte rammer skal holdes. Nye store materiellinvesteringer skal gjennomgås i forbindelse med ny langtidsplan for Forsvaret.

Regjeringen vil gjennomgå erfaringene med nedbemanning, privatisering og anbud samt horisontal samhandling i Forsvaret.

Regjeringen vil ha et moderne forsvar, tilpasset nye sikkerhetsutfordringer. Nye og mer sammensatte trusler øker behovet for et fleksibelt forsvar som kan håndtere et bredt spekter av ulike oppgaver. Beredskap langs kysten skal prioriteres høyere enn i dag, og Forsvarets rolle i forhold til miljøovervåking og maritimt redningsarbeid styrkes. Forsvaret skal i større grad enn i dag innrettes mot å håndheve suverenitet og sikre stabilitet i våre havområder særlig i nord

Regjeringen vil opprettholde den allmenne verneplikten, tilpasset til en ny tid. Forsvarets behov skal ligge til grunn.

Regjeringen vil gjennomgå rutinene for innkjøp av forsvarsmateriell med sikte på å sikre en innkjøpspolitikk som sikrer gjenkjøpsavtaler og samsvar med norske utenrikspolitiske mål.

Regjeringen vil:

- gjennomføre tiltak for å bedre Forsvarets økonomistyring.
- nedsette et bredt sammensatt utvalg for å forberede grunnlaget for en ny langtidsplan for Forsvaret fra 2009.
- sikre en god balanse mellom militær og sivil beredskap, og legge økt vekt på samfunnssikkerhet.
- ikke avgi militære styrker til internasjonale operasjoner uten en forankring i FN-pakten og et klart FN-mandat.
- trekke norske stabs- og opplæringsoffiserer ut av Irak.
- styrke norsk deltakelse i ISAF i Afghanistan. På denne bakgrunn vil vi ikke fornye norsk deltakelse i Operation Enduring Freedom når mandatperioden for disse styrkene utløper.
- opprette et nytt rådgivende utvalg for sikkerhetspolitikk og samfunnssikkerhet.
- fastholde at Forsvaret skal ha som en av sine hovedoppgaver å håndtere suverenitet og sikre stabilitet i våre nærområder.
- at Forsvarets tilstedeværelse skal holdes på et høyt nivå i Nord - Norge. Politiske vedtak om lokalisering av avdelinger skal følges opp.

Handel

I handelspolitikken har Norge sterke interesser og et ønske om å fremme en mest mulig rettferdig internasjonal handelspolitikk. Norge har i dag en av verdens mest åpne økonomier. Regjeringen vil arbeide for å fremme et internasjonalt handelsregime hvor hensyn til miljø, faglige og sosiale rettigheter, matsikkerhet og utvikling i fattige land skal tillegges avgjørende vekt.

I de pågående WTO-forhandlingene vil Regjeringen arbeide for å fremme norske interesser, men samtidig opptre som støttespillere for land som fremmer interessene til den fattige delen av verdens befolkning. Norge må bidra praktisk til at de fattige landene kan få hevdet sine interesser, og til at forhandlingene i størst mulig grad skal føres med åpenhet og innsyn for offentligheten. Samtidig vil en også i bistandspolitikken legge opp til at landene i sør kan ta del i utviklingen av internasjonal handel.

Regjeringen vil sørge for en styrket informasjonsformidling til den norske offentligheten om gangen i forhandlingene og de norske posisjonene.

Regjeringen vil arbeide for at WTO-avtaleverket ikke skal stå i veien for en differensiert handelspolitikk hvor det blir mulig å inngå særskilte ordninger for å fremme handel med utvalgte fattige land.

Rike lands eksportstøtte er i dag svært ødeleggende for fattige land og mellominntektsland både når det gjelder hjemmemarkeder og mulighet for eksport. Regjeringen vil støtte arbeidet med forbud mot all eksportstøtte gjennom WTO.

Regjeringen vil legge til grunn at WTO-avtaleverket ikke må ta fra fattige land styringsrett og virkemidler som har vært viktige for å utvikle vårt eget samfunn til et velferdssamfunn. Når det gjelder handel med tjenester innen rammen av GATS-avtalen vil Regjeringen gjennomgå og revurdere de norske posisjonene. Norge skal ikke fremme krav overfor fattige land som kan innebære en svekkelse av mulighetene til å utvikle sterke offentlige tjenester innen helse og utdanning, og heller ikke gå inn for en avtale som kan presse fram privatisering av offentlige tjenester i Norge.

Hensynet til tilgang på billige medisiner mot livstruende sykdommer (hiv/aids, malaria, tuberkulose) i fattige land må tillegges avgjørende vekt i de internasjonale forhandlingene om patentrettigheter (TRIPS-avtalen).

Handelsliberalisering skal kun skje innenfor en ramme hvor man hensyntar fordeling, grunnleggende sosiale standarder, miljø og nasjonal matsikkerhet.

Regjeringen vil:

- gjennomgå og revurdere alle krav Norge har stilt til u-land om liberalisering av tjenestesektoren i GATS-forhandlingene.
- at Norge i WTO-forhandlingene om landbruk og om markedsadgang for andre varer enn landbruksprodukter skal arbeide for å gi land i sør tilstrekkelig handlingsrom til å velge utviklingsstrategier som tar hensyn til deres særegne behov og utviklingsnivå.
- at man i WTO-forhandlingene anerkjenner retten til produksjon av mat for egen befolkning.
- arbeide for å fremme norsk eksport av fisk og fiskeprodukter samt andre eksportinteresser i de pågående WTO-forhandlingene.
- at Norge skal støtte utviklingslandenes krav om reforhandling av avtalen om patentrettigheter (TRIPS-avtalen).
- legge vekt på økt åpenhet om hvilke anmodninger Norge sender til andre land i GATS-forhandlingene, og så langt som mulig innenfor WTO-regelverket gi offentligheten innsyn i de anmodninger Norge mottar.
- bidra til å sikre fattige land tilstrekkelig politisk handlingsrom til å beskytte egen matproduksjon.
- øke importkvotene for fattige land, også ikke-MUL land. Regjeringen vil målrette bistand mot å sette MUL-land i stand til å utnytte sine handelspreferanser.
- arbeide internasjonalt for en gjennomgang av tidligere WTO-runder før forhandlingene utvides til nye områder.

Kapittel 3: Den økonomiske politikken

Målene for den økonomiske politikken skal være arbeid til alle, en bærekraftig utvikling, en mer rettferdig fordeling og styrking av velferdsordningene. De ulike delene av politikken skal virke sammen for å oppnå dette.

Den nordiske modellen, som bygger på godt utbygde og universelle velferdsordninger, nært samarbeid med og mellom partene i arbeidslivet, og en konkurransedyktig privat sektor, kommer godt ut i internasjonale sammenligninger. Et høyt velferdsnivå, god produktivitet, god økonomisk vekst og relativt lav arbeidsledighet er et resultat av en aktiv offentlig sektor som sammen med næringsliv, organisasjoner og befolkning har utviklet gode samfunn. Disse erfaringene vil vi bygge videre på.

Verdiskapingen og sysselsettingen må styrkes i alle deler av landet, blant annet gjennom økt innsats på forskning og utvikling og gjennom å styrke samfunnets evne til å sikre alle tilgang til sentrale velferdsordninger som barnehage, utdanning, omsorg og helse.

Vi vil føre en økonomisk politikk som bidrar til fortsatt økonomisk vekst, og veksten må skje innenfor rammen av en bærekraftig utvikling slik at ikke kommende generasjoners muligheter for å dekke sine behov undergraves. En bærekraftig utvikling forutsetter at Norge og andre land forvalter miljø- og naturressursene i et langsiktig perspektiv. Samtidig er ren luft, tilgang på rekreasjonsområder og naturopplevelser også av uberørt natur, viktig for folks livskvalitet og helsetilstand.

Vi vil styrke velferdsordningene og tjenestetilbudet i offentlig sektor. Innretningen på de offentlige budsjetter skal bidra til å styrke landets samlede konkurranseevne, særlig gjennom satsing på utdanning, forskning, samferdsel og gjennom en mer aktiv næringspolitikk. Videre skal konkurranseevnen sikres gjennom konkrete og målrettede tiltak som øker produktiviteten uten å gå utover de ansatte eller miljøet. Vilklårene for å drive næringsvirksomhet skal være stabile og forutsigbare. Vi vil invitere til et tettere inntektspolitisk samarbeid med partene i arbeidslivet. For å møte konkurransen kan ikke norske bedrifter over tid ha en sterkere kostnadsvekst enn hos våre handelspartnere.

Å finansiere framtidens velferdssamfunn er en krevende oppgave. Befolknings sammensetningen vil endres slik at det blir stadig færre yrkesaktive som skal finansiere inntektene til stadig flere som mottar pensjon og trygd. Vi vil sikre et godt og omfattende velferdssamfunn også på lang sikt ved å bidra til økt verdiskaping, en ansvarlig økonomisk politikk med en langsiktig forvaltning av petroleumsformuen, et bærekraftig pensjonssystem og en sterk offentlig sektor. Vi vil hele tiden forbedre, fornye og omstille offentlig virksomhet i samarbeid med de ansatte, slik at tjenestene tilpasses folks behov. Det forebyggende arbeid må styrkes. Mye av velferdsstatens utgifter har sammenheng med mangelfull forebygging av skader og at mange støtes ut av arbeidsliv og samfunn.

For å kunne opprettholde og styrke velferden er det nødvendig med en sterk konkurranseutsatt sektor. Nedbygging av konkurranseutsatt næringsliv er uheldig for sysselsettingen, svekker distriktene og taper landet for kompetanse. Konkurranse kan bidra til å utvikle teknologi og kunnskap. Vi vil føre en aktiv næringspolitikk med satsing på forskning og utvikling, som styrker det næringslivet vi har og stimulerer til at nye virksomheter vokser fram.

Det er et mål for Regjeringen at de økonomiske forskjellene skal reduseres og fattigdom avskaffes.

Statsbudsjett-utvalgets rapport om økt langsiktighet i statens budsjettering legges til grunn for en gjennomgang av et mulig skille mellom drift og langsiktige investeringer i statens budsjettpolitikk.

Regjeringen vil arbeide for å utvikle nye styringsredskaper og modeller i den økonomiske politikken nasjonalt og globalt.

Retningslinjene for den økonomiske politikken

Vi vil føre en finanspolitikk som bidrar til en stabil økonomisk utvikling både på kort og lang sikt. Vi legger til grunn handlingsregelen for budsjettpolitikken. Over tid skal bruken av petroleumsinntekter tilsvare realavkastningen av Petroleumsfondet slik at også kommende generasjoner får nyte godt av petroleumsformuen. Finanspolitikken skal brukes til å jevne ut svingningene i økonomien for å holde arbeidsledigheten nede. Handlingsrommet i budsjettpolitikken skal benyttes til å styrke sysselsettingen og vekstkraften i økonomien, og til å videreutvikle velferdsordningene. Pengepolitikken skal virke sammen med finanspolitikken og videreføres slik det er nedfelt i Forskrift om pengepolitikken, der både hensyn til inflasjon, kronkurs og sysselsetting tillegges vekt.

I denne plattformen legger vi fram våre felles målsettinger for politikken de neste fire årene. Hvor langt vi lykkes i å nå målene vil avhenge av det økonomiske handlingsrommet. Hvor stort dette handlingsrommet er, avhenger av en del faktorer som det er vanskelig å forutsi utviklingen av. Dette gjelder blant annet veksten i regelbundne utgifter i Folketrygden, varierende skatteinntekter og framtidig oljepris. Hensynet til lav arbeidsledighet og høy sysselsetting, stabil økonomisk og bærekraftig utvikling er grunnleggende hensyn i Regjeringens økonomiske politikk.

Gjeldende retningslinjer for Petroleumsfondets plasseringer legges til grunn. Vi vil videreføre og videreutvikle de etiske retningslinjene for Statens petroleumsfond. Fondet skal forvaltes slik at formuen gir god avkastning også på lang sikt. Dette er avhengig av at man oppnår en bærekraftig utvikling i økonomisk, økologisk og sosial forstand. Petroleumsfondet skal ikke foreta investeringer som utgjør en uakseptabel risiko for at fondet medvirker til uetiske handlinger eller unnløtelser.

Etter hvert som fondet høster erfaringer med de nåværende etiske retningslinjer vil vi vurdere å utvikle en mer aktiv investeringsprofil også for etiske hensyn, for eksempel ved utøvelse av eiermakt.

Skatte- og avgiftspolitikken

Vi vil arbeide for et skattesystem som gir stabile inntekter til fellesskapet, bidrar til rettferdig fordeling, et bedre miljø, fremmer sysselsettingen i hele landet og som bedrer økonomiens virkemåte. Skattesystemet skal sterkere enn i dag bidra til en mer rettferdig inntektsfordeling i samfunnet. Det skal innføres skatt på aksjeutbytte. Vi vil gjennomføre de vedtatte endringene i skattesystemet.

Kampen mot skatteunndragelser skal skjerpes. Det betyr blant annet en gjennomgang av skjerpede regler for internprising for konsern.

Vi vil sørge for stabile og konkurransedyktige skattemessige rammevilkår for næringslivet, og vil i kommende stortingsperiode videreføre det samlede skatte- og avgiftsnivået fra 2004. Innenfor dette nivået er det rom for å skape en bedre fordeling og tiltak som kan fremme vekst og sysselsetting.

Regjeringen vil gjennomgå skatte- og avgiftssystemet med sikte på å foreta endringer, for å fremme miljøvennlig atferd. Dette skal skje innenfor en provenynøytral ramme.

Internasjonaliseringen av økonomi og produksjon skaper skattekonkurranse landene imellom. Dette setter begrensninger for hvordan vi kan utforme vårt skatte- og avgiftssystem uten å svekke næringslivets konkurransemuligheter. Vi vil finne beskatningsformer som gjør det vanskelig å unndra seg beskatning gjennom tilpasninger eller utflagging. Derfor vil vi arbeide for internasjonale skatteavtaler som begrenser muligheten for skatteunndragelser.

Regjeringen vil:

- videreføre det samlede skatte- og avgiftsnivået som gjaldt for 2004.
- jevne ut forskjellen i beskatningen av henholdsvis arbeids- og kapitalinntekter, blant annet ved å innføre skatt på aksjeutbytte.
- øke fradraget for fagforeningskontingent til det dobbelte av dagens nivå.
- gjeninnføre grunnavgiften på engangsemballasje.
- ha en gjennomgang av særavgiftssystemet for å endre avgifter som er en ulempe for norske produksjonsarbeidsplasser blant annet i konkurranse mot import.
- ha en omlegging av bilavgiftene for å stimulere til sikrere og mer miljøvennlige biler.
- styrke Skatteetaten og intensivere arbeidet mot svart arbeid og skatteunndragelser.
- at samboere som har bodd sammen i to år eller mer skal ha samme rett til fritak for arveavgift som ektefeller og samboere med barn.
- øke fribeløpet for ungdom.
- beholde fradraget for gaver til frivillige organisasjoner.
- gjøre generasjonsskifte i familiebedrifter lettere ved å gjennomgå arveavgiften.

Kapittel 4: Næringspolitikk

Vårt mål er at Norge skal bli en av de ledende, innovative, dynamiske og kunnskapsbaserte økonomier i verden innenfor de områder hvor vi har fortrinn. Norge skal være et godt land å drive næringsvirksomhet i.

Næringslivet er avhengig at det føres en økonomisk politikk som sikrer konkurranseevnen. Vi vil gi stabile, forutsigbare og konkurransedyktige rammebetingelser, og føre en aktiv næringspolitikk hvor staten er engasjert i partnerskap med næringsliv og arbeidstakerne. Vi vil etablere gode rammebetingelser som bidrar til innovasjon og nyskaping. Det offentlige virkemiddelapparatet skal styrkes og være en fleksibel partner, ikke et byråkratisk hinder for næringslivet.

Staten skal engasjere seg på et bredt felt i næringspolitikken for å bidra til nyskaping og et konkurransedyktig næringsliv, innen forskning og utvikling, i lokalisering og markedsføring, i partnerskap og som tilrettelegger, i kapitaltilgang og eierskap. Strategiske nasjonale satsinger skal bygge opp under målet om å skape en bærekraftig utvikling, gjøre Norge til et miljøpolitisk foregangsland og skape arbeidsplasser i hele landet. Regjeringen vil også ha fokus på tjenestenæringsenes betydning for næringsutviklingen.

Regjeringen vil:

- utvikle nasjonale strategier innen de næringsområder hvor Norge har kompetanse eller særlige fortrinn, som marin sektor, maritim sektor, energi, miljø og reiseliv.
- øke støtten til næringsutvikling gjennom Innovasjon Norge, herunder investeringstilskuddet, SIVA og de regionale utviklingsmidlene, samt gjeninnføre kommunale næringsfond.
- øke offentlige bevilgninger til såkornkapital. Fokus må omfatte en større del av virksomhetens aktiviteter enn bare produktutviklingen. Vi vil at den landsdekkende såkornordningen knyttet til universitetene også bør omfatte Universitetet i Tromsø. Ordningen i Tromsø bør samordnes med den distriktsrettede låneordningen.
- øke bruken av statlige forsknings- og utviklingskontrakter. Vi vil konvertere deler av statsgjelden til SIVA til egenkapital.
- utvikle sentra for spisskompetanse rundt om i landet, og sentra for fremragende forskning knyttet til universitetsmiljøene.
- i større grad arbeide for å utvikle regionale verdiskapingsmiljøer.
- bidra til at det etableres lokale servicekontorer for næringslivet.
- forbedre norsk patentpolitikk slik at vi kan sikre patentrettigheter på høyde med våre konkurrentland.
- utvide ordningen med etableringsstipend til gründere i regi av Innovasjon Norge og utrede opprettelsen av en Gründer-bank.
- sikre gründere og etablerere gode sosiale ordninger, blant annet ved å se på vilkårene for selvstendig næringsdrivende til å kombinere yrkeskarriere med barneomsorg.
- utvikle en nasjonal handlingsplan for kvinnelige entreprenører og opprette finansierungsordninger som særlig stimulerer til innovasjon og entreprenørskap blant kvinner.
- etablere nye ordninger for å sikre bedre kapitaltilgang til norske bedrifter. Et eget fond med betydelig kapitalbase skal utredes.
- styrke samarbeidet mellom forskning og næringsliv og opprette kompetanseprogram for ulike bransjer hvor hele spekteret fra fagarbeidere til forskningsinnsats inngår.
- utrede en næringsretta designpakke, som inkluderer utdanning, viktige næringer og industrimiljøer og Innovasjon Norge.
- gjennomgå den regionale transportstøtteordningen og vurdere om den skal økes og hvilke næringer den skal omfatte.

Fiskeri- og havbrukspolitikk

Vi vil føre en ny og helhetlig kystpolitikk. Kyst og fiskeripolitikk skal bidra til langsiktig miljømessig forsvarlig verdiskaping for hele samfunnet og samtidig bidra til rettferdig fordeling av ressursene. Regjeringen er opptatt av å beholde en variert eierskapsstruktur. Det er viktig å ta

vare på de lokalt forankrede selskapene i fiskeri og havbruksnæringen. Regjeringen vil opprettholde Råfiskloven og Deltakerloven.

Vi vil sikre langsiktig nasjonal råderett og styring over de marine ressursene og havområdene våre. Gjennom lovverket og reguleringer skal fellesskapet sikres styring og kontroll over ressurser og fordeling av fisken i havet, marine organismer og oppdrettede arter. Det uregulerte fisket, særlig i Barentshavet, er et alvorlig miljø- og økonomisk problem, og må stoppes.

Verdiskapningen av våre nasjonale fiskeressurser skal i størst mulig grad komme kystsamfunn som er avhengig av fiskeriene, til gode. Kystnært fiske og økt markedstilbud på fersk fisk er en viktig del av denne strategien.

Regjeringen ser det som en styrke at næringen har en struktur der aktørene varierer i størrelse. Regjeringen vil legge til rette for en fiskeflåte som bidrar til aktivitet og sysselsetting langs hele kysten, og som kan sikre industrien helårig stabil tilgang på råstoff.

Regjeringen mener at strukturtiltak for fiskeflåten må utformes i tråd med målene om å sikre fiskeressursene som felles eiendom, sikre en fiskeflåte som bidrar til aktivitet langs hele kysten og samtidig sikre en flåte som er moderne, variert og lønnsom. Regjeringen vil sette i verk en bred utredning for å vurdere hvordan de strukturtiltakene som er gjennomført, virker i forhold til disse målene. Mens utredningen pågår må adgangen til omsetning av kvoter og rettigheter fristilt fra fartøy frysas.

Det skal oppnevnes et bredt sammensatt, hurtigarbeidende utvalg hvor interessene både til lokale og regionale folkevalgte myndigheter langs kysten, næringens organisasjoner, fagmiljøene og andre samfunnsinteresser er representert. Utvalget skal også gjennomgå spørsmålet om tidsavgrensning for alle konsesjoner, rettigheter og deltakeradgang.

Driftsordningene for kystflåten videreføres inntil Regjeringen har besluttet hvilke tiltak som skal iverksettes for kystflåten under 15 meter.

Regjeringen vil:

- trekke opp en nasjonal strategi for utvikling av fiskerinæringa som bygger på vårt fortrinn ved tilgang på ferskt råstoff av høy kvalitet. Leveranse av ferskt råstoff må ha prioritet i forhold til leveranse av råstoff som er frosset på havet.
- at fiskeressursene må forvaltes med sikte på høyest mulig langsiktig ressursuttak innenfor bærekraftige rammer, og et mest mulig stabilt uttak fra år til år. Vi vil at kvoteåret skal gjøres mer fleksibelt. Ressurskontrollen må styrkes, det må være krav til meldeplikt om når og hvor fangst fra større fartøy skal landes, og hyppigere kontroller om bord.
- at fiskeressursene ikke skal privatiseres. Ingen skal kunne eie en fast andel av den til enhver tid fastsatte kvoten. Regioner og kommuner, sammen med aktive fiskere, skal kunne eie fartøy med kvoterettigheter innenfor dagens deltakerlov. Leveringsvilkårene må håndheves strengt slik at konsesjoner ved grove brudd blir inndratt.
- at fiskeforedlingsindustrien skal sikres stabil tilgang på råstoff. Langsiktige avtaler innenfor rammene av råfiskloven kan bare settes til side for å sikre leveranse fra små fartøy som ikke kan levere annet sted. Fiskeråstoffet skal som hovedregel foredles ved anlegg på land.

Regelverket for produksjon om bord skal være mest mulig likt regelverket for produksjon på land.

- kongekrabben er en fremmed art i norsk fauna. Vi vil gå gjennom evalueringsrapporten om forvaltningen av kongekrabbe når den foreligger, samt gjennomgå mandatet for å sikre at spørsmål om fritt fiske i norsk forvaltningssone blir vurdert.
- opprette rekrutteringskvoter eller andre ordninger som sikrer ungdom en vei inn i fiskerinæringen. Regjeringen vil legge til rette for å få ungdom til å søke fag innen fiskeri- og havbruk.
- at dagens distriktskvoteordning forsterkes og tas mer aktivt i bruk. Nasjonale myndigheter skal årlig kunne avsette inntil 10 prosent av den nasjonale kvoten til landing og bearbeiding i spesielt utsatte distrikter for å sikre sysselsettingen i industrien. Fartøy i alle deler av landet som ønsker å levere fisk for bearbeiding i den aktuelle regionen, skal behandles likt. Regionale myndigheter tilbys å fordele disse landingene til de områder og virksomheter som i kortere eller lengre tid har behov for slike spesielle virkemidler.
- sikre en desentralisert mottaksstruktur gjennom fortsatt støtte til mottaksstasjoner og styrke bevilgningen til føringstilskuddet.
- sette i verk et program for fornyelse av kystfiskeflåten.
- gi investeringstilskudd gjennom Innovasjon Norge for investeringer innen kystflåten.
- videreføre kondemneringsordninger.
- gjøre en aktiv innsats overfor myndighetene i våre naboland og i det internasjonale reguleringsutvalget for å hindre overfiske og uregulert fiske, særlig i Barentshavet, i Nordsjøen og i internasjonale farvann.
- at Fiskeridirektoratet og kystvakten må sikres økte økonomiske ressurser for å stoppe uregulert fiske.
- etablere et system med offisiell kvalitetsmerking av norske fiskeprodukter.
- utvikle et verdiskapingsprogram for fisk, med spesiell fokus på fersk fisk, og sette i verk en nasjonal satsing på fangstbasert havbruk og oppdrett av nye arter. Formålet er å utvikle nye og mer forbrukervennlige produkter, utvikle gode logistikk-løsninger, øke kunnskapene om internasjonale markedsmuligheter, drive markedstilpasset utviklingsarbeid og å styrke markedsarbeidet i Norge og internasjonalt.
- opprette et eget statlig investeringsfond for marin sektor som skal kunne gå inn med eierinteresser i oppdrett og i foredling av marine produkter.
- arbeide for å gjøre oppdrettsnæringa bærekraftig.
- ha økt marin forskningsinnsats og styrking av marint innovasjonsprogram, for å legge til rette for forskning, utvikling av nye produkter, og marin teknologi.
- gjennomgå konkurranseforholdene i havbruksnæringen. Det forutsettes et tak for eierskap som er vesentlig lavere enn i dag. Eventuelt nye konsesjoner bør ha som mål å styrke små og mellomstore aktører.
- åpne for styringsvirkemidler som førkvoter med videre, for å sikre langsiktig balanse i produksjonen av oppdrettslaks.
- gjennom Innovasjon Norge åpne for at havbruksnæringen kan sikres muligheter for risikoavlastning i oppstartsfasen ved utvikling og introduksjon av nye arter i oppdrett.
- flytte fordeling og refordeling av oppdrettskonsesjoner til regionalt folkevalgt nivå. Regjeringen vil vurdere hvorvidt konsesjonsavgiften skal tilfalle kommuner som stiller arealer til disposisjon for nye konsesjoner.

Industri

Industri er viktig for Norge. Industrien gir mange arbeidsplasser i alle deler av landet, store eksportinntekter og etterspør underleveranser og tjenester som har store ringvirkninger. Vi har gode forutsetninger for industri, blant annet gjennom naturressurser og høy kompetanse. Vi vil ta vare på og videreutvikle industrien og samtidig bidra til å utvikle ny industriell virksomhet. Norske råvarer bør i stor grad videreføres i Norge. Gjennom sentrale og lokale virkemidler vil vi sikre industrien gode stabile rammevilkår og legge til rette for ny industriell virksomhet fremover.

Regjeringen vil:

- sette inn bedrifts- og bransjerettede tiltak for å opprettholde og utvikle framtidsrettet industrivirksomhet.
- innføre en ny og forsterket ervervslov innenfor EØS-avtalens ramme.
- utrede og etablere et eget industrikraftmarked. Et slikt marked skal gjennom objektive kriterier sikre lik konkurranse om den kraft som legges ut i markedet gjennom auksjon. Ordningen skal stille krav til energieffektivisering og energigjenvinning når det inngås langsiktige kraftkontrakter.
- gjennomgå reglene for grunnrentebeskatningen innen vannkraftsektoren med siktemål om å oppnå mer langsiktighet i kraftmarkedet.
- iverksette tiltak for å dempe den negative virkningen for de kraftforedlende bedrifter som har fått økte utgifter på grunn av økning i påslaget på nett tariffen.
- sikre et effektivt importvern innenfor gjeldende avtaler som en forutsetning for en innovativ og offensiv næringsmiddelindustri.
- gjennom strategisk satsing gjøre norsk industri ledende innenfor miljøforbedringer. Det vil gi vårt næringsliv et forsprang og nye salgsprodukter, når nye internasjonale krav til BAT (best tilgjengelige teknologi) økes og når markedene for miljøvennlig energi og produkter vokser.
- forutsette gjenkjøp og industrielle deltakelse ved større forsvarsanskaffelser i større grad enn i dag.

Landbruk

Landbruket spiller en viktig rolle for bosetting og sysselsetting i store deler av landet. Landbruket i Norge har flere funksjoner: produsere trygg mat og sikre matforsyningen og samtidig bidra til sysselsetting og bosetting over hele landet. Landbruket er mangfoldig og omfatter jordbruk, skogbruk, beitebruk og reindrift, og den er viktig også for næringer som reiseliv, kultur og næringsmiddelindustri. Norsk matjord er en begrenset ressurs som det er et nasjonalt ansvar å ta vare på for våre etterkommere. Målet er å opprettholde et levende landbruk over hele landet.

Regjeringen vil:

- sikre utøvere i landbruket inntektsutvikling og sosiale vilkår på linje med andre grupper.
- videreføre markedsordningene. Samvirkets rolle som markedsregulator skal sikres.
- sikre et landbruk med en variert bruksstruktur over hele landet. Strukturprofilen må styrkes, kanaliseringspolitikken skal opprettholdes og driftstilskuddsordningen gis en klarere distriktsprofil. Virkemiddelbruken må stimulere til økt beiting med husdyr for å kunne opprettholde et åpent kulturlandskap.

- gi velferdsordningene en spesiell prioritet gjennom forslag til bedre avløserordninger og sikring av ferie og fritidsmuligheter.
- prioritere bønder som henter en vesentlig del av sysselsetting og inntekt fra gården og fra annen primærnæringsvirksomhet ha en totalgjennomgang av WTO-forhandlingenes konsekvenser for norsk landbrukspolitik. I en nær dialog med næringen vil vi legge grunnlaget for utforming av virkemidler i tråd med Stortingets mål for landbrukspolitikken og internasjonale forpliktelser.
- ha et sterkt importvern for innenlandsk landbruksproduksjon.
- det er ikke grunnlag for nye innrømmelser under artikkel 19 i EØS-avtalen så lenge de pågående forhandlingene i WTO foregår.
- videreutvikle verdiskapingsprogrammene for mat, trevirke og reindrift, og stimulere til utvikling av nisjeprodukter, satse på bygdeutviklingstiltak og bioenergi og utvikle en ny politikk for fjellområdene.
- bidra til å øke videreførelsen av norske trevarer, og videreutvikle en nasjonal skogpolitikk der staten tar et medansvar for planting og ungskogpleie. De økonomiske støtteordningene til skogbruket skal forbedres.
- utrede en gunstig låneordning i forbindelse med etablering innen landbruket slik at generasjonsskifte og rekruttering kan sikres bedre.
- at det skal være et mål at 15 prosent av matproduksjonen og matforbruket i 2015 skal være økologisk.
- prioritere dyrevelferd og bedre kapitaltilgangen i næringen slik at nye krav til dyrevelferd og fornyelse av driftsapparatet kan imøtekommes. Ordninger må utformes på en slik måte at man samtidig ivaretar målet om mangfold og variasjon i bruksstørrelse.
- at Mattilsynet i større grad skal finansieres av offentlige midler med bakgrunn i at det oppfyller en offentlig kontrollfunksjon.
- at bøndenes rett til å bruke formeringsmateriale fra egen avling ikke skal svekkes.

Skipsfart

Norsk skipsfartsnæring har lange tradisjoner. Skipsfarten og den maritim næringen bidrar til viktige kompetansearbeidsplasser langs hele kysten. Norge må ha ambisjon om å være verdensledende nasjon innen maritim forskning, kompetanseutvikling og nyskaping. Gjennom gode og stabile rammevilkår vil vi bidra til å sikre arbeidsplasser og vekst i de maritime næringer.

Regjeringen vil:

- ha en sterkere innsats for å sikre arbeidsplasser og vekst i de maritime næringer.
- videreføre eksisterende ordninger for norske rederier og sjøfolk for å møte den stadig tøffere internasjonale konkurransen. Vi vil utvide nettolønnsordningen til å gjelde alle norske sjøfolk om bord på konkurranseutsatte skip i NOR, blant annet frakteskip, lasteskip, brønnbåter, taubåter og slepe- og bergingsfartøy. Vi vil ta internasjonale initiativ for å sikre like konkurransevilkår for sjøfolk i nordiske og europeiske land, blant annet for å hindre skattekonkurranse.
- at nettolønnsordningen for fergerederier i utenriksfart i NOR skal omfatte sikkerhetsbemanningen i henhold til skipenes alarminstruks.

- gjennomgå de norske skattereglene for rederinæringen, og følge opp utvalget som vurderer den norske rederiskatteordningen.
- at det for alle skip under nettolønnsordninga skal stilles krav om positiv næringsutvikling (f.eks. dokumenterbare investeringer utover normalnivå i HMS-arbeid, innovasjon og industriell utvikling i forskningsinstitusjoner, leverandører og andre bedrifter i den maritime klyngen), samt krav om et visst antall lærlingplasser. Regjeringen vil legge fram forslag til konkrete vilkår i samsvar med ovennevnte.
- gjeninnføre kravet om arbeids- eller oppholdstillatelse for utenlandske sjøfolk på skip under fremmed flagg som frakter gods eller passasjerer mellom norske havner
- vurdere ordninger som innebærer en modernisering av kystfrakteflåten. Dette kan bl.a. knyttes til ordningene i Innovasjon Norge. Vi vil videreføre NO_x-reduksjonsprogrammet.
- erstatte dagens riksvegferger med gassferger gjennom et samarbeid mellom næringer og myndigheter, slik at utvikling og produksjon skjer i Norge som forsknings- og utviklingsprosjekt.
- videreføre ordningen med byggelånsgaranti for norske verft og bruke utviklingskontrakter aktivt for å bidra til nyskapning i næringen.
- at rekruttering til maritime næringer skal forsterkes og at det gjennomføres en kompetanseheving for ansatte i næringen.

Reiseliv

Turisme og reiseliv er en viktig eksportartikkel for Norge. Turisme og reiseliv kjennetegnes av å være en distriktsnæring og en kvinnedominert næring som består av en rekke små og mellomstore bedrifter. Vi vil videreutvikle norsk reiseliv og satse på profileringen og merkevarebygging av Norge som reisemål.

Norge har attraktive ressurser i reiselivssammenheng i form av vår natur- og kulturarv. Ivaretagelse av denne arven er en forutsetning for en positiv utvikling av reiselivsnæringen i framtiden

Regjeringen vil:

- utvikle en nasjonal reiselivsstrategi bygget på nærhet til natur og norsk kultur, som ivaretar satsingen på grønt reiseliv og reiselivsnæringen som distriktsnæring.
- styrke den internasjonale markedsføringen av Norge som reiselivsmål, blant annet ved å øke midlene til informasjon om Norge i utlandet.
- sikre kvaliteten på reiselivsproduktene og tilliten i markedet
- innføre en frivillig sertifiseringsordning for bedrifter som ønsker å markedsføre seg som en del av den norske merkevaren.
- innføre et eget opplæringsprogram som følger opp den strategiske reiselivssatsingen.

Eierskap

Et mangfold av eierskap i norsk næringsliv er en styrke for tilgangen på kapital og kompetanse. Det er behov for et mangfoldig eierskap, privat og statlig eierskap, og nasjonalt og utenlandsk eierskap. Nasjonalt eierskap er viktig for å sikre at bedriftene har hovedkontor og

forskningsaktiviteter i Norge. Utenlandsk eierskap bidrar på sin side til å sikre utvikling og kompetanseoppbygging.

Staten er en stor eier i norsk næringsliv. Statlig eierskap sikrer råderetten over våre felles naturressurser og sikrer inntekter til fellesskapet. Statlig eierskap kan være avgjørende for å sikre et nasjonalt eierskap og nasjonal forankring av nøkkelvirkosomhet i Norge i årene fremover. Offentlig eierskap er viktig for å sikre viktige politiske mål innen distriktspolitikk, transportpolitikk, kulturpolitikk og helsepolitikk.

Vi ser en forsterket tendens til at norske kunnskapsbedrifter selges ut så snart de når et internasjonalt nivå. Norge er avhengig av god kontakt med sterke internasjonale kompetanse- og kapitalmiljøer, men i mange tilfeller kan salg føre til at vi ikke får bygd opp langsiktig kunnskapsindustri og kompetansemiljøer i Norge. Vi står i fare for å undergrave resultatene av langvarig forskning og utvikling, som ikke på noen måte reflekteres i kortsiktige børsverdier. Derfor må det utvikles en bedre strategi for å sikre nasjonalt eierskap til nøkkelbedrifter i kunnskapssamfunnet.

Regjeringen vil:

- sikre et sterkt offentlig og nasjonalt eierskap for å nå viktige politiske mål og sikre avkastning og inntekter til fellesskapet.
- at offentlige selskaper skal sikres profesjonelt eierskap og forutsigbar utbyttepolitikk. Det statlige eierskapet bør være langt mer aktivt enn i dag. Det skal satses offensivt på forskning og utvikling, Statlige eide selskaper skal gå foran i arbeidet for likestilling, og det skal settes inn tiltak for å oppnå større åpenhet og bevissthet om lederlønninger i bedrifter hvor staten er en stor eier.
- at våre energiressurser skal være hele folkets eie. Vi vil derfor ha et sterkt offentlig eierskap til våre vannkraftressurser og våre petroleumforekomster. Dagens hjemfallsordning skal opprettholdes på en slik måte at offentlig og nasjonalt eierskap sikres. Vi vil også legge til rette for at de offentlig eide regionale kraftselskapene kan vokse og utvikle seg gjennom å gi muligheter for tilgang på økt offentlig egenkapital.
- sikre fortsatt sterkt statlig eierskap til petroleumressursene gjennom Statens direkte økonomiske engasjement (SDØE). SDØE må også i framtiden kunne ta andeler på norsk sokkel og SDØEs samlede eierskap skal opprettholdes på dagens nivå.
- opprettholde de statlige eierandelene i viktige selskaper som Telenor, Norsk Hydro og DnBNOR. Telenor skal forbli et norsk selskap, med hovedkontor og de viktigste forsknings- og utviklingsfunksjonene i Norge. Statnett og Statskog skal ikke selges eller delprivatiseres, og dagens eierandel i Statoil skal opprettholdes.
- at Statkraft beholdes som et heleid statlig selskap.
- at Petroleumslovens bestemmelser om krav til selvstendig ledelse og organisasjon i Norge for aktører på norsk sokkel skal praktiseres konsekvent.
- at samvirkeforetak og sparebanker skal ha rammebetingelser for henholdsvis andelskapital og grunnfondsbevis som gjør at dette framstår som realistiske alternativ til aksjer.
- at ny samvirkelov skal fremmes i løpet av perioden. Loven skal gi samvirkemodellen økte utviklingsmuligheter
- at Folketrygdfondets adgang til å investere i norsk næringsliv utvides.

Kapittel 5: Samferdsel

Regjeringen vil skape en positiv utvikling i hele landet og vil derfor øke satsingen på samferdsel. Hovedmålene i samferdselspolitikken skal være økt trafiksikkerhet, en mer miljøvennlig transport, regional utvikling og et effektivt og tilgjengelig transportsystem for hele landet. Samferdsel er en viktig forutsetning for bosetting, næringsutvikling og ressursutnyttelse. Det offentlige har ansvar for at det er et godt og moderne kommunikasjonsnett i hele landet. Dette stiller krav til en variert satsning og en differensiert samferdselspolitikk der de ulike delene av samferdselssektoren sees i sammenheng.

Samtidig vet vi at mange former for transport medfører miljøproblemer. Forbrenning av olje og gass fører til utslipp av klimagassen CO₂, og vegtrafikken er den dominerende kilden til lokal luftforurensning og støy.

Økt satsing på samferdsel vil i byer og bynære områder bety en styrking av vegnettet og kollektivtrafikken, inklusiv jernbane, for å løse utfordringer knyttet til å skape et godt bymiljø og en trygg trafikkavvikling. For distriktene betyr dette en prioritering av utbygging og vedlikehold av vegnettet, opprettholdelse av et godt riksvegferjetilbud og utbedring av havner og farleier.

All transport i Norge skal være trygg. Regjeringen vil styrke arbeidet med nullvisjonen som sier at det ikke skal forekomme ulykker med drepte eller livsvarig skadde i trafikken.

Regjeringen mener at omfattende konkurranseutsetting innen samferdselssektoren går på bekostning av viktige sikkerhets- og beredskapsfunksjoner. Regjeringen vil skape en helhetlig samferdselspolitikk under folkevalgt styring, der regional- og distriktpolitikk, miljøvern og fordeling skal være grunnleggende premisser.

Regjeringen vil:

- øke satsingen på samferdsel i tråd med Stortingets vedtak under behandlingen av Nasjonal Transportplan.
- utrede prosjektfinansiering for sammenhengende utbygging og modernisering av nye veg- og jernbanestrekninger.
- bidra til å redusere forskjellene i drivstoffpriser i hele landet gjennom å gjeninnføre en fraktutjevningsordning.
- føre en aktiv politikk for å sørge for at folk ikke utsettes for helseskadelig forurensning. De nasjonale mål for luftkvalitet skal ligge fast.
- utarbeide en strategisk handlingsplan for å innfri det nasjonale støymålet om å redusere støyplagene med 25 prosent i forhold til 1999-nivået innen 2010.

Gode veger i hele landet

Regjeringen mener godt utbygde veger er en nødvendig rammebetingelse for å kunne opprettholde strukturen i bosetningen og næringslivet. Regjeringen vil øke bevilgningene til vegformål. For å utløse større verdiskaping, må det satses mer offensivt på det sekundære riksvegnettet. Det er også behov for opprusting av fylkesvegene.

Regjeringen vil øke satsingen på trafiksikkerhet. Særlig er det viktig å sikre flere veger mot ras.

Regjeringen vil øke satsingen på sykkelveger, for å bedre trafikksituasjonen og sikkerheten for sykklistene. Det er et mål at flere arbeidsreiser, spesielt i byene, foretas på sykkel.

Riksvegferjene er å regne som en del av vegnettet, og utgiftene for de som benytter disse bør reduseres. Regjeringen vil bedre rabattordningene og utrede om enkelte strekninger kan gjøres gratis.

Regjeringen vil:

- øke satsingen på veger, både til investering, drift og vedlikehold, i tråd med stortingsflertallets vedtak i forbindelse med behandlingen av Nasjonal Transportplan.
- ha sterkere fokus på sikre veger med økte ressurser til trafikksikkerhetstiltak, rassikring og gang- og sykkelveger.
- arbeide aktivt for å utvikle og øke bruken av miljøvennlige kjøretøy, gjennomføre utskifting av riksvegferjer med nye gassferjer og støtte utvikling av hydrogen som energibærer i transportsektoren.
- innføre virkemidler som gjør det lønnsomt å velge lavutslippsbiler. Virkemidler som kan være aktuelle er tilgang til kollektivfeltet, gratispassering i bomringen og redusert engangsavgift.
- bidra til at støy- og forurensningsutsatte vegstrekninger bygges inne i miljølokk.
- igangsette et introduksjonsprogram for bruk av biodrivstoff i tråd med EU-direktiv 2003/30/EF.

En framtidsrettet kollektivtrafikk

En framtidsrettet samferdselspolitikk innebærer økt satsing på kollektive transportløsninger for både mennesker og gods. I byer og bynære områder må kollektivtrafikken bli et reelt alternativ til bruk av privatbil og en sentral del av transportsystemet. Det må bli lønnsomt å velge kollektive løsninger for jobb og fritidsreiser. For å lette overgangene mellom de ulike transportformene, må det satses mer på godt utbygde knutepunkt. Offentlig transport skal være tilgjengelig for alle, uavhengig av funksjonsdyktighet.

Et godt kollektivtilbud og overføring av gods fra veg til bane og sjø, er viktig for å redusere miljøproblemene fra transportsektoren. I tettbygde områder må det legges til rette for økt bruk av sykkel og gange. Det er behov for effektive tiltak for å redusere klimagassutslippene fra transportsektoren.

Regjeringen vil:

- innføre et ungdomskort for kollektivtransporten som gir rett til 50 prosent rabatt for ungdom, elever og studenter.
- stille krav om tilrettelegging for funksjonshemmede på offentlig transport
- øke belønningsordningen for kollektivtrafikk til de byer og byområder som benytter den i dag og utvide ordningen til å gjelde flere byer som innfører tiltak for å øke kollektivandelene og begrense biltrafikken.

- arbeide for at en i forbindelse med samferdselsinvesteringer i de store byområdene prioriterer framkommelighet for kollektivtransporten.
- utvikle et brukertilpasset og kostnadseffektivt kollektivtilbud i distriktene gjennom tilbringertjeneste og bestillingsruter med taxi kombinert med buss, båt og tog langs hovedtrafikkårene.
- skaffe bedre kunnskap om effektene av anbudsutsetting av lokal kollektivtransport og kunnskap om hvordan ulike kjøpsformer og kontraktsformer kan legge til rette for at også bredere samfunnsinteresser blir ivaretatt. Regjeringen vil vurdere å gå dialog med fylkeskommunene om å avvente videre anbudsutsettelse inntil denne kunnskapen foreligger. Arbeidstakerne skal sikres samme rettigheter ved anbudsoverdragelse som ved virksomhetsoverdragelse.

Økt satsing på jernbane

Jernbanen skal være en attraktiv, tidsmessig, miljøriktig og god transportløsning for personer og gods. For å utløse det potensialet som ligger i denne transportformen må det en betydelig styrking til. Dette medfører at dagens skinnegang rustes opp og utbygging av dobbeltspor, særlig rundt de største byene, prioriteres.

NSB skal utvikles som statlig transportselskap både innenfor persontrafikk, godstrafikk og busstrafikk.

Regjeringen vil:

- øke satsingen på jernbane i tråd med stortingsflertallets vedtak i forbindelse med behandlingen av Nasjonal Transportplan. Den største del av investeringene skal skje i første del av perioden.
- fjerne kjørevegs- og el-avgiften for jernbane.
- ikke sette flere persontrafikk-strekninger innen jernbane ut på anbud.
- stoppe privatiseringen og konkurranseutsettingen av drift og vedlikeholdsoppgavene i Jernbaneverket.
- arbeide for gode togforbindelser mellom hovedstedene i Skandinavia.

Sjøvegen – en viktig del av transportpolitikken

Kyst-Norge er viktig for verdiskapingen i landet. Derfor er sjøtransport og havner en viktig del av transportpolitikken. Det må legges til rette for sikker trafikk langs kysten, med bedre merking og vedlikehold av leia, moderne navigasjonssystem og sjøkart. For å få mer gods over på båt, må havnene opprustes slik at også overgangen til og fra båt bedres. Oljevernberedskapen må styrkes, og vi må gjøre mer for å unngå at uhell oppstår og får katastrofale følger.

Regjeringen vil:

- øke bevilgningene til fiskerihavnene
- styrke vedlikeholdet av sjøvegen med havner, farleier, fyr og merketjenester
- videreutvikle havnene som logistikknutepunkt
- lage en gjennomgang og prioritere tiltak for utbedring av farleier og fiskerihavner.

- sikre en god slepebåtkapasitet med rask responstid langs hele kysten.
- opprettholde Hurtigruta som et enhetlig transporttilbud med daglige, helårlige seilinger på hele distansen Bergen – Kirkenes.
- ha en samlet vurdering av alle gebyrer og avgifter innen sjøtransport, slik at sjøtransport gis like konkurransevilkår med landtransport.

Et godt flytilbud

Regjeringen vil ha en samferdselspolitikk for hele landet. Dette inkluderer også flytrafikk. Både kortbanenettet og stamrutenettet er en viktig del av infrastrukturen i landet. Det skal sikres et flyplassnett som gir et tidsmessig tilbud i alle deler av landet. Ordningen med at overskuddsflyplasser betaler for de ulønnsomme flyplassene skal videreføres.

Regjeringen vil:

- opprettholde dagens flyplasstruktur, så fremt det ikke er et uttrykt ønske lokalt om å legge ned en flyplass. Dette må i tilfelle skje etter en grundig prosess hvor alle berørte er blitt hørt.
- sikre best mulig sikkerhet og regularitet gjennom å bedre innflygingsutstyr på flyplassene.
- sikre et godt tilbud på kortbanenettet i forhold til flystørrelse, kvalitet på flyene, avganger og sikkerhet.
- i samarbeid med ledelsen og de ansatte evaluere organiseringen av Avinor, med sikte på best mulig ivaretagelse av samfunnshensyn, spesielt flysikkerhet.

Posttjenester i hele landet

Posttjenestene er en viktig brikke i infrastrukturen for å opprettholde bosetting og næringsliv i hele landet. Den overordnede målsettingen på postområdet er å sikre et landsdekkende posttilbud av likeverdige tjenester til samme pris og med god kvalitet. Enhetsportoene skal videreføres. Regjeringen vil gjennom konsesjon sikre opprettholdelse av de samfunnspålagte oppgavene Posten Norge har.

Regjeringen vil:

- opprettholde likeverdige tilbud av posttjenester til lik pris i hele landet.
- opprettholde enhetsportoene.
- sikre at Posten Norge BA blir i 100 prosent statlig eie.

Digital allemannsrett

Norge skal være av de land i verden som er først i å ta i bruk og utvikle elektronisk kommunikasjon. Regjeringen vil øke ambisjonsnivået for bredbåndsutbyggingen.

Utbygging av bredbånd til hele landet gir store muligheter for næringsetablering og utvikling, og opphever i stor grad de avstandsuremper som måtte eksistere. For Regjeringen er det et mål at alle husstander og private og offentlige virksomheter skal ha tilgang til et fremtidsrettet høyhastighetsnett til lik pris i hele landet.

For å stimulere til en raskere utbyggingstakt, må det offentlige bidra økonomisk. Offentlig sektor skal være ledende når det gjelder å etterspørre nye teknologiske løsninger. Regjeringen vil få til en mer samordnet utbygging av de ulike digitale nett i Norge.

Regjeringen vil:

- at hele landet skal ha tilbud om tilknytting til høyhastighetsnett innen utgangen av 2007.
- at det ikke skal være urimelige geografiske prisforskjeller ved tilknytning til bredbåndsnett.
- at det skal brukes offentlige midler for å bidra til å realisere utbygging i områder hvor det kommersielt ikke lar seg gjøre.
- legge til rette for utbygging av mobilnettet i de områder der dekningen i dag er for dårlig.
- medvirke til at Bane Tele AS blir et offentlig kontrollert selskap som bidrar til bredbåndsstruktur i hele Norge.
- stimulere næringsutvikling og offentlig bruk av åpen programvare.
- styrke tilsyn med konkurranse, sikkerhet og personvern innenfor telefoni og elektronisk kommunikasjon.

Kapittel 6: Folkestyre, lokalsamfunn og regionalpolitikk

Regjeringen tar utgangspunkt i at folkestyret innebærer et styresett med innflytelse for de mange og spredning av makt, kapital og eiendom. Et levende og desentralisert demokrati med bred deltakelse er grunnleggende for å møte samfunnsutfordringene.

Det er gjennom folkelig engasjement og folkevalgt styring vi best kan løse miljøproblemene, få flere i arbeid, sikre utjevning mellom grupper, regioner og land, sikre nasjonal og lokal råderett over naturressursene og norsk eierskap i næringslivet.

Folkestyre

Folkestyret er under press. Beslutningene overføres i økende grad til aktørene i markedene, til kapitalsterke privatpersoner, organisasjoner, byråkrater og andre som ikke står til ansvar overfor folket i valg. Dette fører til sviktende tillit, avmakt og mindre engasjement og deltakelse i samfunnsspørsmål hos folk flest.

Dersom viktige politiske målsettinger skal ivaretas, må markedene korrigeres gjennom styring fra folkevalgte organer. Skal viktige samfunnsinteresser som hensynet til miljø og sosial og geografisk fordeling sikres, kan ikke utviklingen overlates til markedskreftene alene. En politikk som skal bidra til å oppfylle de samfunns mål Regjeringen går inn for, krever vilje til styring og samfunnssolidaritet.

Regjeringen vil:

- legge til rette for økt deltakelse i politisk virksomhet og sørge for bred representasjon i offentlige utvalg, styre og råd.
- legge til rette for at personer med omsorgsansvar og/eller funksjonshemming kan påta seg politiske verv.
- styrke barn og unges mulighet for medvirkning og innflytelse.
- legge til rette for det frivillige Norge.

- legge fram sak for Stortinget om språk og makt.

Åpenhet, offentlighet, ytringsfrihet og personvern

Det må settes klare grenser for hvor langt offentlige myndigheter og andre kan gå i retning av innsyn i, eller kontroll med den enkeltes gjøremål. Retten til likeverdig behandling i rettsapparatet og forvaltningen, og enkeltmenneskets rett til vern om eget privatliv er grunnleggende prinsipper i en rettsstat. Ytringsfriheten skal være reell, både i arbeidsliv og i privatliv. Retten til å være informert er avgjørende for muligheten folk har til å delta i samfunnsdebatten.

Personvernet kan komme i konflikt med andre formål. Regjeringen vil ha fokus på at personvernet ikke svekkes. Det må etableres ordninger som både tar hensyn til samfunnets behov for innsyn og kontroll og enkeltmenneskets rett til personvern.

Det er en utfordring for folkestyret at en rekke spørsmål av nasjonal betydning blir avgjort gjennom internasjonale forhandlinger hvor det er lite innsyn underveis, og hvor de folkevalgte kun blir forelagt muligheter til i etterkant å si ja eller nei til en framforhandlet avtale.

Regjeringen vil:

- trekke Stortinget sterkere inn i prosessen under utarbeidelsen av viktige posisjonspapirer i forkant av forhandlinger med andre stater og internasjonale organisasjoner.
- sikre at viktige prinsipper i tilknytning til slike forhandlinger tas opp til drøfting i folkevalgte organer før forhandlinger fullføres.
- styrke utredningsprosessen knyttet til internasjonale traktater før disse blir folkerettslig bindende for Norge.

Lokaldemokrati

Et levende lokaldemokrati er grunnsteinen i folkestyret og en forutsetning for tillit og legitimitet til det nasjonale folkestyret. God kommuneøkonomi med samsvar mellom oppgaver og inntekter er en viktig forutsetning for at lokaldemokratiet skal oppleves som meningsfylt og ikke komme i dårlig lys.

Regjeringen vil:

- legge til rette for bruk av lokale rådgivende folkeavstemninger.
- sikre innbyggernes velferd og rettigheter gjennom en god kommunal sektor. På noen utvalgte sektorer er det nødvendig å sikre særskilte rettigheter.
- sikre medvirkning fra kommunesektoren i konsekvensutredninger som har vesentlige konsekvenser for lokalt selvstyre.
- følge opp lokaldemokratikommisjonens utredning med en stortingsmelding.

Lokalsamfunn og regionalpolitikk

Velfungerende, trygge og identitetsskapende lokalsamfunn er en avgjørende forutsetning for et godt velferdssamfunn. Regjeringen vil styrke innsatsen overfor lokalsamfunn og regioner. Arbeidsplasser, infrastruktur og et godt og likeverdig velferdstilbud er en grunnleggende forutsetning for bosetting. En aktiv og målrettet distrikts- og regionalpolitikk skal bidra til å sikre arbeidsplasser og velferd der folk bor.

Norge er et langstrakt land med spredt bosetting og store variasjoner i ressursgrunnlag, kultur, historie og identitet. Samtidig deler vi viktige fellesskapsverdier. Kombinasjonen av mangfold og fellesskap må gjenspeiles i velferdspolitikken og i en tydelig politikk for regional utvikling. Trygge og gode bomiljøer skapes lokalt. Vekstkraftige næringsmiljøer skapes regionalt. Ved målretta satsing på regionale fortrinn har Norge gode forutsetninger for å møte den økende globale konkurransen i økonomi og næringsliv.

Regional- og distriktpolitikken skal bygge på tre hovedstrategier:

1. Bedre grunnlaget for utvikling i de enkelte regioner ved å styrke kompetansen, tilrettelegge for nyskaping og næringsutvikling, redusere avstandshindre, utvikle livskraftige lokalsamfunn og fremme bærekraftig bruk av naturressursene. Regional- og distriktpolitiske hensyn skal tillegges sterkere vekt i politikken på de enkelte sektorer. Politikken skal bedre tilpasses regionale forhold og samordnes bedre.
2. Satse på å utvikle næringsvirksomhet på områder hvor de enkelte regioner har spesielle fortrinn. Statens politikk skal bygge opp under en målrettet satsing på regionale fortrinn.
3. Sette inn en særskilt innsats for å møte utfordringene i de mest utsatte områdene. De distriktpolitiske virkemidlene skal styrkes.

Kommuner og regioner

Regjeringen vil gjennom en helhetlig politikk overfor kommunesektoren sikre at oppgaver løses på lavest mulig hensiktsmessige forvaltningsnivå. Gjennom et nytt regionalt forvaltningsnivå skal flere oppgaver og mer ansvar desentraliseres fra staten og samles i nye, folkestyrte regioner.

Kommunene har det overordnet ansvar for velferdstilbudet til sine innbyggere, og skal sikres ressurser og handlefrihet til å løse viktige velferdsoppgaver. Kommunenes rolle som samfunnsutvikler skal styrkes. Kommunene med sitt brede samfunnsansvar er viktigst i folks hverdag og derfor viktigst for å bygge grunnleggende legitimitet til politisk demokrati. Kommunenes brede samfunnsansvar handler om å ta utgangspunkt i kommunenes grunnleggende legitimitet som politisk institusjon.

Regjeringen legger betydelig vekt på å sikre samsvar mellom oppgaver og finansiering av kommunesektoren. En utviklingsorientert kommunesektor skal levere tjenester av høy kvalitet, tilpasset innbyggernes og lokalmiljøets behov.

Regjeringen vil:

- videreføre tre direkte folkevalgte forvaltningsnivåer.
- at endringer i kommunestrukturen skal være basert på frivillighet.
- legge til rette for å styrke samhandlingen mellom kommunesektoren og tredje sektor.

Kommuneøkonomi

Regjeringen anser en sterk og sunn kommuneøkonomi som en forutsetning for et godt velferdstilbud i hele landet. Kommunesektorens frie inntekter skal styrkes betydelig i løpet av stortingsperioden slik at tilbudet i skolen og eldreomsorgen kan bedres. Regjeringen vil styrke samhandlingen mellom staten og kommunal sektor. Gjennom en mer forpliktende konsultasjonsordning mellom staten og kommunal sektor vil Regjeringen sikre at de totale økonomiske ressursene innen offentlig sektor utnyttes bedre. Det er viktig at arbeidstakerne og deres organisasjoner involveres i dette arbeidet. Det skal utarbeides en flerårig plan for oppretting av den økonomiske ubalansen i kommunesektoren.

Kommunesektoren skal i all hovedsak skal være rammefinansiert. Øremerkede tilskudd skal som hovedregel være forbeholdt viktige nasjonale prioriteringsområder i en oppstartsfasen, eller finansiering av oppgaver som få kommuner har ansvar for.

Inntektssystemet til kommunene skal sikre at forholdet mellom inntekter og faktiske kostnader samsvarer bedre. Regjeringen vil foreta en helhetlig gjennomgang av inntektssystemet til kommunene. Målsettingen med en slik gjennomgang skal være å sikre innbyggerne et godt og likeverdig tjenestetilbud over hele landet.

Eiendomsskatt skal også i framtiden skal være en frivillig kommunal skatt.

Regjeringen vil:

- for 2006 skal veksten i kommunenes og fylkeskommunenes frie inntekter være 5,4 milliarder kroner, inkludert 225 millioner kroner i økt regionaltilskudd.
- gjennom en forpliktende flerårig opptrappingsplan rette opp den økonomiske ubalansen i kommunesektoren.
- gjøre konsultasjonsordningen mellom stat og kommune mer forpliktende slik at de totale ressursene innenfor offentlig sektor kan utnyttes bedre.
- den kommunale egenandelen i toppfinansieringsordningen for særlig tunge brukere reduseres og regelverket knyttet til utgifter som regnes inn i den kommunale egenandelen gjennomgås.

Nytt regionalnivå

Det skal være tre folkevalgte forvaltningsnivåer i Norge. Et fornyet og styrket regionalt forvaltningsnivå skal etableres.

Regionnivået skal være den sentrale aktør for regional utvikling. En regionreform forutsetter at det først avklares hvilke oppgaver, myndighet og ansvar fra staten som overføres til regionene, og at regionene sikres en finansiering som svarer til oppgavene. Regjeringen vil gjennomføre en utredning av hvilke oppgaver som skal desentraliseres og hvordan en samtidig omorganisering av fylkesmannsembetene kan gjennomføres. Noen av dagens fylkeskommuner er for små for disse oppgavene, og vi trenger derfor større regioner. Inndelingen i regioner må ta hensyn til avstander og identitet, og skje i en prosess der både kommunene og dagens fylkeskommuner deltar. Regjeringen tar sikte på at dette arbeidet skal være fullført og framlagt for Stortinget slik at reformen kan iverksettes senest 1. januar 2010.

By og land

Regjeringen vil føre en politikk som bidrar til en balansert utvikling mellom by og land og innad i byene.

Vi ønsker vekstkraftige byer som fungerer som en drivkraft i nasjonal og regional utvikling, og vil føre en offensiv politikk for å utvikle byens fortrinn, kvaliteter og muligheter, med en sterk satsing på sosial boligpolitikk, kollektivtrafikk, utdanning og kultur.

Det må føres en politikk for utjamning av økonomiske og sosiale forskjeller med kraftige tiltak mot fattigdom og satsing på tiltak mot rusmiddelmissbrukere. Viktige elementer i dette vil være et velfungerende offentlig velferdstilbud, kulturtilbud og møteplasser for ungdom.

Grønne områder er viktig for fysisk utfoldelse, helse og velvære. Særlig er det viktig å bevare friarealene i utkanten av byene.

Regjeringen vil gjennomføre et distriktpolitisk løft. Målet er å legge til rette for likeverdige levekår i hele landet og opprettholde hovedtrekkene i bosettingsmønsteret. Mer markedsstyring fører til økt sentralisering og gir folk mindre frihet i valg av bosted.

Vi vil sikre distriktpolitiske hensyn i sektorpolitikken og i sterkere grad samordne statens samlede rolle. I distrikts- og regionalutvikling skal innsatsen målrettes og forsterkes. De deler av sektorpolitikken som har betydning for regional utvikling, skal samordnes med de regionalpolitiske målsettingene. Det skal foretas konsekvensutredninger av forslag som har betydning for utviklingen i distriktene.

Regjeringen skal bedre grunnlaget for utvikling i de enkelte regioner ved å styrke kompetansen, tilrettelegge for nyskaping og næringsutvikling, redusere avstandshindre, utvikle livskraftige lokalsamfunn og fremme en bærekraftig bruk av naturressursene.

Vi vil legge til rette for at Innovasjon Norge, Norges Forskningsråd, SIVA og andre statlige deler av virkemiddelapparatet skal være tilstede nærmere bedriftene utover i landet. På den måten kan regionale kraftsentra etableres som igjen kan føre til utvikling og nyskaping. Dette vil ha stor betydning når målet er å øke verdiskapingen på grunnlag av regionale fortrinn. Investeringsstilskudd og gründermidler innenfor Innovasjon Norge og de regionale utviklingsmidlene administrert av fylkeskommunene skal økes betraktelig.

Både Effektutvalget (NOU 2004:2) og det såkalte "Handlingsromutvalget" (NOU 2004:15) har påpekt at det norske støttenivået i forhold til den smale distriktpolitikken ligger langt under de rammer som er fastlagt internasjonalt og som benyttes av land vi kan sammenligne oss med. Rammene for den smale distriktpolitikken bør derfor økes betydelig og distrikts- og regionalpolitiske mål må gis økonomisk oppfølging i sektorpolitikken. Regjeringen vil sette inn en særskilt innsats for å møte utfordringene i de mest utsatte områdene, og bidra særskilt til en satsing rettet mot småsamfunn i områder med stor nedgang i folketall og stor avstand til sentra.

Regjeringen vil særlig legge vekt på å redusere avstandsurempene for næringslivet i distriktene. Dette skal gjøres gjennom et bredt sett av virkemidler. Regjeringen vil arbeide overfor EU med

sikte på å gjeninnføre ordningen med regionalt differensiert arbeidsgiveravgift, også i områder i Sør-Norge med lav befolkningstetthet, så langt dette er mulig.

Regjeringen skal aktivt arbeide for å motvirke ytterligere sentralisering. Regjeringen vil foreta en vurdering av regionale konsekvenser av statens virksomhet, med sikte på en bedre geografisk fordeling av statlige virksomheter. Lokalisering av statlige, regionale og kommunale arbeidsplasser bør brukes aktivt for å tilføre lokalsamfunn og regioner nye utviklingsressurser i form av arbeidsplasser, kompetanse og større fagmiljø

Lokalisering av ny statlig virksomhet skal skje utenfor Oslo, med mindre det foreligger særskilt begrunnelse. Ved valg av lokaliseringssted bør det tillegges vekt at den nye virksomheten skal bidra til å styrke allerede etablerte regionale nærings-, kompetanse- og forvaltningsmiljøer, eller bidra til å bygge opp nye.

Regjeringen viser til at det i Distriktskommisjonen var bred enighet på en rekke felter, og vil med bakgrunn i den legge vekt på å utvikle nye og målrettede distriktpolitiske tiltak. Det er et hovedmål for Regjeringen å bidra til økt tilflytting til distriktene. Regjeringen vil fremme tiltak med særlig fokus mot ungdom og kvinner.

Regjeringen vil:

- gjennomføre en vesentlig styrking av de distriktpolitiske virkemidlene, blant annet gjennom å utnytte det regionalpolitiske handlingsrommet og arbeide aktivt internasjonalt for å øke handlingsrommet i regional- og næringspolitikken.
- legge fram en stortingsmelding om handlingsrom og muligheter i distriktpolitikken.
- gjeninnføre ordningen med geografisk differensiert arbeidsgiveravgift.
- evaluere gjennomførte utflyttinger av statlige virksomheter og utrede om deler av eksisterende statlig virksomhet kan lokaliseres utenfor Oslo.
- iverksette et eget satsingsprogram med fokus på utvikling av småsamfunn, herunder videreutvikle støtten til utkantbutikker.
- bidra med statlig finansierte tiltak for å bedre integreringen, motarbeide den økte fattigdommen og bekjempe rusmiddelmisbruk. Et bedre samarbeid mellom staten, kommunene og frivillige organisasjoner må prioriteres for å nå disse målene.
- gjennomføre tiltak for områder i storbyene som har særlige utfordringer, slik som Groruddalen i Oslo.
- innføre et særskilt lovfestet vern av Oslomarka og andre bymarker.
- legge fram en egen hovedstadsmelding.

Kapittel 7: Et arbeidsliv med plass til alle

Kamp mot arbeidsledighet og for et inkluderende arbeidsliv er et hovedmål for vår politikk. Menneskene er vårt lands viktigste ressurs. For den enkelte er arbeid den viktigste sikring for egen inntekt. For å nå målene må vi ta i bruk et bredt spekter av virkemidler. I tillegg til en offensiv næringspolitikk gjelder dette blant annet en aktiv arbeidsmarkedspolitikk, styrkede arbeidstakerrettigheter og tiltak mot sosial dumping. De årlige budsjettene bør inneholde en oversikt over arbeidskraftreserven og tiltak for at flere skal kunne delta i arbeidslivet.

Arbeidsmarked

For å bidra til høy yrkesdeltakelse, lavere ledighet og redusert fattigdom er det nødvendig med en aktiv arbeidsmarkedspolitikk. Det er spesielt viktig å iverksette målrettede tiltak overfor ungdom, langtidsledige, eldre og yrkeshemmede. En aktiv arbeidsmarkedspolitikk er også nødvendig for å bekjempe den høye arbeidsledigheten blant innvandrere. For å hindre at de som er ledige støtes varig ut av arbeidslivet, er det nødvendig med et differensiert tilbud om yrkespraksis, lønnstilskudd, vikarordninger og ordinære opplæringstiltak.

Regjeringen vil gjennom opprettelsen av den nye arbeids og velferdsetaten bidra til at det blir en organisering av arbeidsmarkedstjenestene som målretter innsatsen og setter den enkelte bruker i sentrum. Regjeringen vil gjennomgå virkemidlene rettet mot personer i arbeidsdyktig alder for å klarlegge hvordan en best kan bidra til å realisere målene om hjelp til selvhjelp, sosial trygghet og inkludering av personer som har problemer på arbeidsmarkedet. Dette vil innebære en vurdering av regelverk, stønader, tiltak og tjenester der målet er å styrke innsatsen for å få flere tilbake i jobb.

Det har vært en sterk økning i antall personer som har behov for yrkesmessig attføring. Attføringsarbeidet må bedres gjennom et samspill mellom ulike etater og tiltaksarrangører, og gjennom styrking av attføringsbedriftenes evne til å levere gode attføringstjenester. Den bedriftsinterne attføring må styrkes ved at bedriftene med assistanse fra den nye arbeids- og velferdsforvaltningen får et selvstendig ansvar for å holde folk i jobb i sykepengeperioden.

Regjeringen vil:

- opprette flere tiltaksplasser.
- forbedre dagpengeordningen og rette opp kutt. Det skal innføres en tiltaksgaranti for langtidsledige som har vært ledige i to år slik at alle sikres rett til arbeid, utdanning eller arbeidsmarkedstiltak.
- opprette langt flere traineeplasser og opplæringsjobber i offentlig sektor spesielt innrettet mot unge nyutdannede.
- innføre en ungdomsgaranti til alle under 25 år som sikrer individuell oppfølging av ungdom og tilbud om arbeid, utdanning eller opplæring.
- opprette flere tiltaksplasser for å integrere personer som ellers faller utenfor i det ordinære arbeidsliv, og ha gode finansieringsordninger for å opprette varig tilrettelagte arbeidsplasser (VTA) og arbeidsplasser i Vekstbedriftene (attføringsbedrifter).
- gå igjennom regelverk og støtteordninger for å styrke den yrkesrettete attføringen basert på bedriftsintern attføring og på systemet med egne attføringsbedrifter, samt ved bruk av individuelle utdanningsopplegg.
- gjøre det lettere å kombinere arbeid og trygd og innføre ordning med uføretrygd som lønnstilskudd i alle fylker.

Arbeidstakerrettigheter

Lover, regelverk og avtaler mellom partene i arbeidslivet har stor betydning for arbeidstakernes livsvilkår og muligheter til å arbeide. Norge har lang tradisjon for at et godt samarbeid mellom partene i arbeidslivet og offentlige myndigheter legger grunnlaget for et velfungerende arbeidsliv.

Det er viktig å bygge videre på. Derfor vil vi reversere svekkelser i arbeidstakernes vern som ble vedtatt i forrige stortingsperiode.

Det må føres en arbeidslivspolitik som hvor likestilling og likelønn, utviklingsmuligheter og adgang til kompetanseoppbygging er sentrale elementer. Det er viktig å bekjempe utstøting og gjøre terskelen lavere for å komme seg inn i arbeidslivet. Regjeringen vil bygge videre på avtalen om et mer inkluderende arbeidsliv og sikre at alle mål i avtalen blir vektlagt i arbeidet.

Regjeringen vil:

- reversere vedtak om økt adgang til midlertidige ansettelser.
- sikre stillingsvernet og beholde retten til å stå i stilling under ankebehandling av en tvistesak.
- gjeninnføre reglene for overtid som de var før 2003.
- reversere endringer i tjenestemannsloven vedtatt våren 2005, herunder gjeninnføre ventelønnsordningen.
- opprettholde arbeidstakernes rettigheter i sykkelønnsordningen.
- styrke vernet av ansatte som sier ifra om kritikkverdige forhold på arbeidsplassen.
- forsterke samarbeidet og forpliktelsene med arbeidslivets parter for å skape et reelt inkluderende arbeidsliv.
- kartlegge årsakene til sykemelding og uførhet.
- sørge for en seniorpolitikk som bidrar til at eldre oppfattes som en positiv ressurs for arbeidslivet.
- lage handlingsplaner med klare måltall for rekruttering av funksjonshemmede og innvandrere til offentlige stillinger, og for økning av avgangsalder i offentlig sektor.
- bidra til å likestille skiftarbeid og sammenlignbart turnusarbeid i samarbeid med partene i arbeidslivet.
- følge opp retten for deltidsansatte til å utvide sin stilling ved nyansettelser.
- opprette en likelønnskommisjon.
- bidra til forsøk med 6-timersdag/arbeidstidsreformer i samarbeid med partene i arbeidslivet.
- gjennomgå regelverk ved opphør av bedrifter herunder ansattes rettigheter.

Sosial dumping

Globaliseringen påvirker også arbeidsmarkedet. Den må møtes med klare spilleregler og regelverk både nasjonalt og internasjonalt for å hindre blant annet sosial dumping, svart arbeid og økonomisk kriminalitet.

Regjeringen er positiv til den nye arbeidskraftinnvandringen som kommer som en følge av EU utvidelsen, og mener at de må bys de samme lønns- og arbeidsvilkår som norske arbeidere. For å sikre at norske lønns- og arbeidsvilkår overholdes ved arbeid i Norge, vil vi ta initiativ til en bred vurdering av lovverk og virkemidler. Det er ønskelig å ha en behovstyrt og regulert arbeidsinnvandring fra land utenfor EØS-området.

Det er behov for tiltak for å forhindre sosial dumping i arbeidslivet. Konkurransen om arbeidsplasser må ikke skape utnyttelse og økte forskjeller. Undergraving av norske lønns- og

arbeidsvilkår som følge av at bedrifter tar med egne ansatte til arbeidsoppdrag i Norge rammer både utenlandske og norske arbeidstakere.

Regjeringen vil:

- stille krav om norske lønns- og arbeidsvilkår i alle offentlige anbudsprosesser.
- innføre en ordning med godkjenning og kontroll av firma som driver arbeidsutleie.
- sikre tillitsvalgte innsyn i lønns- og arbeidsvilkårene underentreprenører tilbyr sine arbeidstakere.
- sikre Arbeidstilsynet ressurser til å intensivere sin innsats på området.

Kapittel 8: Sosialpolitikk

Rettferdighet, god fordeling og utjamning er grunnleggende verdier for Regjeringen.

Likeverdighet og frihet for alle avhenger av viljen til reell omfordeling. Det er behov for en målrettet politikk med en satsing på flere tiltak for å komme i arbeid gjennom en videreføring av arbeidslinjen, en generell politikkendring for å skape mindre økonomiske forskjeller og bedring av økonomiske ytelser for mennesker som i dag lever på så lave inntekter at det må betegnes som fattigdom.

Regjeringen vil ha et særlig barnepolitisk fokus på tiltakene. Alle barn og unge skal ha de samme rettigheter og muligheter til utvikling uavhengig av foreldres økonomi, etnisitet, utdanning og geografisk tilhørighet.

God kommuneøkonomi er helt nødvendig for å bekjempe fattigdom og for å gjøre det mulig å leve et verdig liv på lav inntekt. Sosial boligpolitikk, aktiv arbeidsmarkedspolitikk, gratis eller rimelige fellesgoder og en inntektssikring det går an å leve et verdig liv med er viktig for å unngå at økonomisk fattigdom skal ramme barn og ekskludere dem fra sosiale fellesskap.

Det er en klar sammenheng mellom økte helseproblemer og fattigdom.

Regjeringen vil legge fram en helhetlig plan for avskaffelse av fattigdom. I forbindelse med Regjeringens arbeid med en slik plan skal det arrangeres en høring med representanter fra de fattiges egne organisasjoner og relevante fagmiljøer. Planen skal blant annet inneholde:

- en målrettet politikk med tiltak for at flest mulig kan leve av arbeidsinntekt.
- rett til velferdskontrakter. De som inngår kontrakt med målsetting om opplæring, arbeid, behandlingstilbud eller lignende skal ha ytelser opp mot SIFOs satser.
- økning av sosialhjelpssatsene.
- heving av barnetilleggene i sosial- og trygdeytelsene.
- bedring av bostøtten, spesielt for barnefamilier.
- gjennomgang av egenandeler med sikte på å skjerme spesielle grupper.
- bedre samordning mellom sosialhjelp og trygdeytelser for mennesker som av ulike årsaker ikke finner plass i arbeidslivet.
- en gjennomgang av sammenhengen mellom ulike trygde- og sosialytelser for å sikre et godt samla stønadsnivå.

Ny arbeids og velferdsforvaltning

Regjeringen vil arbeide for å få et reelt inkluderende arbeidsliv. Gjennom etablering av den nye arbeids- og velferdsetaten (NAV), vil vi sørge for et helhetlig og samordnet tilbud til folk som av ulike grunner ikke finner plass i arbeidsmarkedet. Mange er i dag ufrivillig trygdemottakere i stedet for å være i arbeid. Regjeringen anser dette som en av de største velferdspolitiske og økonomiske utfordringene vi har. Regjeringen vil at både sykefravær, inkludering av uføre og yrkeshemmede og effekt av tiltak for å få flere til å stå lengre i jobb må registreres, jfr intensjonene i IA-avtalen.

Det må legges til rette for en mer individuell og tettere oppfølging av personer med særlige problemer på arbeidsmarkedet. Regjeringen vil sørge for en kvalifisert bemanning av den nye arbeids- og velferdsetaten, samt tiltaksmidler for å sette ledige raskere i aktivitet og arbeid.

Regjeringen vil sikre at den nye arbeids- og velferdsetaten skal være tilgjengelig, oppdatert og operativ med ressurser og kompetanse til å oppmuntre, veilede og individrette tilbud og formidling. Også lokal kunnskap om arbeidsliv og sysselsetting må bli en sentral del av den nye arbeids- og velferdsetatens servicetilbud.

Boligpolitikk

Regjeringen vil føre en sosial boligpolitikk. Målet er at alle skal kunne disponere en god bolig i et godt bomiljø. Boligpolitikken vil være en viktig del av Regjeringens brede velferdspolitikk. En sosial boligpolitikk skal forebygge at mennesker kommer i sosialt og økonomisk uføre.

Boligpolitikken skal styrkes gjennom at det legges til rette for høy nybygging blant annet gjennom aktiv bruk av Husbanken, satsing på billige utleieboliger til ungdom og vanskeligstilte og økt bostøtte til barnefamiliene.

Regjeringen vil legge vekt på Husbanken som boligpolitisk verktøy. Denne har med sine låne- og støtteordninger, vært det viktigste boligpolitiske verktøyet i Norge etter krigen. Regjeringen vil sørge for at lånerammene og boligtilskuddene skal stå i forhold til de behovene som skal dekkes. Husbankens ordinære låneordninger skal sikre en vedvarende tilførsel av nøkterne, rimelige boliger. Det offentlige må bidra til å oppnå en stabil boligbygging på et høyt nok nivå. Dette er de viktigste tiltakene for å forebygge store svingninger i boligprisene.

Regjeringen vil videreutviklet samarbeidet med utbyggere for å sikre seriøsitet, høy kvalitet og produktivitet i byggenæringen. Bostedsløshet må avskaffes. Særlig viktig er det at de som kommer ut av rusbehandling eller fra fengsel får et egnet botilbud og ikke tilbys hospits. Rutiner og kostnader rundt husleiebetaling, utkastelse og tvangssalg skal gjennomgås for å redusere antallet som mottar begjæring eller kastes ut.

Regjeringen vil sette kommunene bedre i stand til å føre en aktiv sosial boligpolitikk, gjennom en forbedret kommuneøkonomi, økte tilskudd til utleieboliger, styrking av støtteordninger til områdeutvikling og låneordninger til strategiske tomtekjøp.

Regjeringen vil arbeide for at flest mulig av de som ønsker det skal være i stand til å kjøpe sin egen bolig, enten alene eller sammen med andre. For å oppnå dette må Husbankens generelle og behovsprøvde låne og tilskuddsordninger ha et tilstrekkelig omfang. Regjeringen vil utrede en lov om ikke-kommersielle boliger for å sikre at tilskudd blir brukt til formålet. De som av ulike grunner velger å leie, skal ha gode og rimelige botilbud. Husleielovene skal evalueres og vurderes opp mot Regjeringens boligpolitiske målsetninger. Ordningen med husleietvistutvalg skal gjøres kostnadsfri og utvides til å omfatte alle større byer og pressregioner.

Regjeringen vil gjeninnføre tilskuddsordninger for at flere av dagens boliger skal få universell utforming for å tilpasses funksjonshemmede og en voksende eldre befolkning.

Regjeringen vil:

- sette i gang et omfattende program for bygging av ikke-kommersielle utleieboliger, lavinnskuddsboliger, studentboliger og små eieboliger, jmf føringene fra de tre partier i boligmeldingen.
- gi all ungdom en reell mulighet til å bli vurdert for startlån, slik at det blir lettere for ungdom å kjøpe egen bolig.
- styrke bostøtten for å redusere bostøtbelastningen for økonomisk vanskeligstilte.
- utvikle bruk av hospits og gi bostedsløse tilbud om varig bolig.
- utvikle låneordning med rente- og avdragsutsettelse til kommunene slik at de kan føre en offensiv tomtopolitikk, og stimulere kommunene til helhetlig områdeplanlegging og opprusting av infrastruktur gjennom tilskudd.
- gi tilskudd til bygging av heis for å sikre universell utforming i eksisterende boliger.
- husbankens låneordninger skal brukes aktivt for å fremme nybygging.
- gjennomgå husleielovene for å sikre at de boligpolitiske målsetningene ivaretas.
- legge fram en sak om aleneboendes levekår.

Habiliterings- og behandlingstiltak for rusmiddelavhengige

Innenfor rusomsorgen er det behov for å styrke kapasiteten både når det gjelder forebygging, behandling, oppfølging, rehabilitering, omsorg og ettervern. Det vil være behov for en rekke nye tiltak slik som lavterskel ressursentra, arbeidstreningsplasser, boligtilbud med bemanning, motiveringsklinikker, oppfølgings- og oppsøkningsstillinger i kommunene. Tiltak på feltet må også omfatte behandlings- og rehabiliteringstiltak i kriminalomsorgen og særlige tiltak for kvinner.

God kvalitet i behandlingen av rusmiddelavhengige krever raskere hjelp og samhandling mellom mange ulike nivåer, inkludert tiltak som reduserer nyrekrutteringen av rusmiddelavhengige. Det er også helt nødvendig å styrke det forebyggende arbeidet.

Regjeringen vil sikre rusmiddelavhengige tilgang til raskere hjelp på alle nivåer i behandlings- og habiliteringskjeden, og sørge for at alt av behandlingstilbud kvalitetssikres.

Regjeringen vil:

- utforme en nasjonal forpliktende opptrappingsplan for rusfeltet, for å samordne og forsterke innsatsen overfor rusmiddelavhengige.

- gjennomføre tiltak for styrking av habiliteringstiltak overfor rusmiddelavhengige.
- bygge ut ettervernet – bolig, utdanning/jobb, hjelp til økonomistyring/gjeldsslette.
- etablere en garanti om rask behandling for rusmiddelavhengige under 23 år.
- redusere ventetida for tilgang til deltagelse i opplegg for metadon/subutex (LAR) og sikre at de som gis slik behandling også får sosialfaglig oppfølging.
- snarest sikre finansieringsordninger for opplæring som er knyttet til de private rusbehandlingsinstitusjonen.
- styrke og videreutvikle tiltak for domfelte.
- gjennomgå finansieringsordningene for ulike behandlingstilbud.
- gi økonomisk støtte til pårørendesenter.

Kapittel 9: Helse og omsorg

Alle skal ha tilgang til gode og likeverdige helse- og omsorgstjenester, uavhengig av personlig økonomi og bosted. Dette er et offentlig ansvar. Vi vil satse sterkere på sykdomsforebyggende arbeid. I samarbeid med frivillige organisasjoner vil vi fortsette arbeidet mot rusmiddelmisbruk og tobakksbruk, og bidra til at fokuset på fysisk aktivitet og kosthold økes.

Helsetjenester

Når sykdom rammer skal folk oppleve at de får tilbud om behandling og pleie med kort ventetid og med størst mulig nærhet til brukeren. Våre helsetjenester skal ha tilstrekkelig med ressurser og kompetanse til å kunne yte tjenester basert på moderne, faglig oppdaterte metoder og teknologi. Pasientenes mulighet til å velge sykehus og fastlege skal understøttes gjennom god informasjon om rettigheter og tilbud. Brukerne av helsetjenester skal oppleve at tilbudet utformes på en måte som er tilpasset den enkeltes individuelle behov.

Regjeringen vil:

- styrke sykehusenes økonomi, slik at flere pasienter behandles og ventetidene holdes lave.
- opprettholde et desentralisert sykehusstilbud, som blant annet sikrer nærhet til akuttfunksjoner og fødetilbud. Ingen lokalsykehus skal legges ned. Regjeringen vil videreføre arbeidet med en bedre arbeidsdeling mellom sykehus, som fremmer styrket kvalitet i pasientbehandlingen.
- at sykehusreformen skal evalueres, også når det gjelder åpenhet, medbestemmelse og folks påvirkningsmuligheter.
- at Stortinget skal få til behandling en nasjonal helseplan hvert 4. år. Fylkeskommunene skal delta i utarbeidelsen av slike planer.
- at et flertall av styremedlemmene i helseforetakene skal oppnevnes blant de foreslåtte folkevalgte fra henholdsvis kommune eller fylkeskommune.
- at sykehus eid og drevet av frivillige organisasjoner skal sikres gode vilkår gjennom avtaler med det offentlige.
- at omfang av avtaler mellom regionale helseforetak og private kommersielle sykehus må begrenses. Ledig kapasitet i de offentlige sykehus skal utnyttes. Avtaler mellom helseforetak og private kommersielle sykehus skal ikke ha et omfang som undergraver pasientgrunnlaget for de små lokalsykehusene.

- at sykehusene må sikres tilstrekkelige økonomiske rammer til å sikre nødvendig fornyelse av bygninger og utstyr og motvirke en utvikling med økende etterslep på vedlikehold.
- at hele investeringsregimet for helseforetakene må gjennomgås med sikte på å finne gode løsninger for utbygging/modernisering uten at pasienttilbudet rammes. Avskrivninger skal baseres på den reelle verdien av bygningsmassen og være i tråd med regnskapslovens alminnelige bestemmelser.
- at basistilskuddene til sykehusene må økes, og andelen av Innsatsstyrt finansiering (ISF) reduseres.
- at skjevfordelingen av inntekter mellom helseregionene skal rettes opp raskere enn det som ble lagt til grunn i St.meld. nr. 5 (2003-2004).
- ha en ambulansetjeneste med god kvalitet og kompetanse over hele landet som har god beredskap og forsvarlig responstid. Helseforetakene skal fortsatt samarbeide med frivillige organisasjoner om ambulanseberedskapen.
- at samarbeidet mellom sykehusene og kommunehelsetjenesten må styrkes. Kommunene skal kompenseres dersom de som følge av dette får ansvar for eventuelle nye pasientgrupper.
- sikre rehabilitering og opptrening til alle som trenger det.
- arbeide for å utvikle omsorgen for pasienter i livets slutfase.
- intensivere arbeidet for å fjerne problemet med at pasienter legges på korridor i sykehus.
- at informasjon om kvalitet i sykehusenes pasientbehandling skal styrkes gjennom etablering av et landsomfattende personidentifiserbart pasientregister.
- tilføre økte ressurser til forskning i helsesektoren. Sentral- og lokalsykehus skal spille en sterkere rolle i helsetjenesteforskningen i et samarbeid med universitetssykehusene.
- styrke innsatsen for å øke antallet donorer av organer.
- redusere egenandeler på helsetjenester og holde dem på et lavt nivå.

Psykisk helse

Det vil være en prioritert oppgave for Regjeringen å styrke tilbudet til mennesker med psykiske lidelser. Det er blant annet behov for å forbedre situasjonen innen akuttpsykiatrien. Det skal særlig legges vekt på barne- og ungdomspsykiatri, med styrking av både døgnbehandling og poliklinisk tilbud.

Regjeringen vil:

- gjennomføre opptrappingsplanen for psykisk helse
- bidra til at ventetiden i barne- og ungdomspsykiatrien reduseres ved innføring av en særskilt ventetidsgaranti for barn og unge med psykiske lidelser.
- styrke behandlingstilbudet til sterkt traumatiserte pasienter og torturofre ved å opprette kliniske kompetansemiljøer i alle helseregioner.
- følge opp opptrappingsplanens plantall for boliger til mennesker med psykiske lidelser, og vurdere ytterligere innsats i forhold til behovet ved avslutning av planperioden.

Tannhelse

Dårlig tannhelse påvirker den generelle helsetilstanden. Mange pasienter med kroniske sykdommer og svak økonomi har også dårlig tannhelse, med store utgifter til behandling.

Regjeringen mener det er nødvendig å foreta en gjennomgang av regelverket knyttet til offentlig finansiering av tannhelse.

Regjeringen vil:

- starte arbeidet med en offentlig tannhelsereform.

Bioteknologi

Flere sykdommer kan helbredes ved å dra nytte av de medisinske framskritt som bio- og genteknologi vil frembringe. Regjeringen vil ha økt fokus på forskning på såkalt adulte stamceller (fra fødte individer). Regjeringen vil revidere bioteknologiloven slik at det på bestemte vilkår åpnes for forskning på overtallige befruktete egg, herunder stamcelleforskning, og begrenset bruk av preimplantasjonsdiagnostikk.

Regjeringen vil videreføre 12 ukers grense for selvbestemt abort. Det skal foretas en gjennomgang av systemet med nemnder for behandling av søknader om svangerskapsavbrudd etter 12. uke, for å sikre likebehandling.

Eldre

Regjeringen vil videreutvikle eldreomsorgen slik at et økende antall eldre skal ha gode muligheter for livskvalitet og utfoldelse. Tilbudet skal være tilpasset den enkeltes behov. Samarbeidet med pårørende og frivillige skal styrkes, og eldre skal delta i utformingen av tjenestene.

Regjeringen vil:

- at det skal utarbeides en nasjonal rekrutterings- og utdanningsplan for eldreomsorgen. Vi vil satse særlig på forskning om Eldres levekår, og helseproblemer, samt hvordan omsorg kan forbedres. Regjeringen vil bidra til å utvikle habilitering og teknologi som gjør at folk kan bo trygt hjemme så lenge som mulig.
- i forhold til nivået i 2004 skal antall årsverk i pleie- og omsorgstjenesten økes med 10 000 innen utgangen av 2009.
- ha en nasjonal standard for legetjeneste i sykehjem.
- videreføre en gunstig finansieringsordning for sykehjemsplasser for kommuner med lav dekningsgrad også etter 2007.
- endre pasientrettighetsloven slik at også brukere av kommunal helse- og omsorgstjenester skal omfattes av ordningen med pasientombud.
- utarbeide en helhetlig plan for en styrket demensomsorg. Demensforskningen skal få tilført økte ressurser.
- utarbeide en handlingsplan for styrking av tilbudet for eldre i sykehus. Denne skal blant annet fokusere på :
  - at lokalsykehusene skal ha en sentral rolle i helsetjenesten for de eldre og sikre nærhet til nødvendige sykehustjenester
  - at det må utdannes flere spesialister i geriatri (eldremedisin)
  - at finansieringsordningen for sykehus må sikre prioritering av eldre med sammensatte lidelser.

Folketrygd og pensjon

Vi vil ha en sosialt rettferdig reform av pensjonssystemet. Vi vil legge spesielt vekt på å styrke Folketrygden, sikre tjenstepensjon til alle, og kvinners rett til en god pensjon. Folketrygdens alderspensjon skal ha en god sosial profil og bidra til utjevning av inntektsforskjeller.

Alderspensjonen i Folketrygden skal bygge på prinsippet om at det skal lønne seg å arbeide. Det må derfor være en sammenheng mellom arbeidsinnsatsen gjennom hele livet og pensjonsytelsen, og alle år må telle med. Vi vil ha et pensjonssystem som samfunnet kan finansiere i framtida.

Pensjonsforliket mellom Ap, Høyre, KrF, Sp og Venstre, som ble inngått i Stortinget våren 2005, skal gjennomføres som forutsatt og vedtatt.

Lovverket må legge til rette for tjenstepensjonsordninger med lavest mulig administrasjonsomkostninger. Regjeringen vil legge til rette for ikke kommersielle tjenstepensjonsordninger, med best mulig tilbud til arbeidstakere og bedrifter.

Kapittel 10: Barn, utdanning og forskning

Menneskene er samfunnets viktigste ressurs. Derfor er satsing på barn, utdanning, forskning, noe av det viktigste vi som samfunn kan gjøre. Både for å gjøre samfunnet rikere, men også for å gjøre menneskenes liv bedre.

Regjeringen har som en av sine viktigste prioriteringer å satse på utdanning og kunnskap. Det er gjennom å sikre alles tilgjengelighet til utdanning og kunnskap at vi som nasjon og enkeltmennesker skaper våre muligheter.

Forholdene i hjem og nærmiljø er viktige for barn og unges trivsel, trygghet og utvikling. Gjennom sosial læring, utdanning og medvirkning skal barn lære å få ansvar, vise omsorg, utvikle kritisk sans og selvtillit.

Barn og familie

Regjeringen vil legge stor vekt på å skape gode og trygge oppvekst- og opplæringsvilkår for barn, og på å styrke Norge som kunnskapsnasjon. Regjeringen vil at barnehager blir sett som en frivillig del av utdanningsløpet. Regjeringen vil sikre og styrke barns rettigheter, og vil aktivt følge opp anbefalingene fra FNs ekspertkomite for barn som etterser at FNs barnekonvensjon følges opp. Regjeringen skal legge til rette for at barn og unge i økende grad blir hørt i saker som angår dem.

Regjeringen vil arbeide for at barn med psykisk syke og rusmisbrukende foreldre får oppfølging og hjelp. Funksjonshemmede barn skal sikres like rettigheter som funksjonsfriske. Regjeringen vil satse spesielt på å gi barn som utsettes for fysisk og psykisk vold hjelp og støtte.

Barnehager og kontantstøtte

Regjeringens mål er full barnehagedekning, høy kvalitet og lav pris. Barnehager er både et godt pedagogisk tilbud og et godt omsorgstilbud for barn, og en nøkkel til småbarnsforeldres yrkesdeltakelse.

Gode, rimelige og tilgjengelige barnehageplasser er viktige for å gi alle barn like muligheter. Plass i barnehage kan bedre norskkunnskapene til barn med minoritetsspråklige foreldre, og kan bidra til å hjelpe barn i familier med ulike typer problemer.

Regjeringen vil:

- sikre full barnehagedekning
- innføre maksimalpris på 2250 kroner per måned fra 1.januar 2006. Maksimalpris på 1750 kroner (2005-kroner) innføres når full barnehagedekning er nådd senest ved utgangen av 2007.
- innføre en lovfestet rett til plass i barnehage når full barnehagedekning er nådd.
- sikre tilstrekkelig og forutsigbar finansieringen av barnehager slik at utbyggere vet hva de har å holde seg til. Inntil full dekning er nådd skal det fortsatt være øremerkede statstilskudd. Staten skal fullfinansiere lavere maksimalpris og utbygging av nye barnehageplasser.
- ha en tiltaksplan for å øke antall førskolelærere i barnehagene. Opprettholde krav om pedagogisk kompetanse blant ledelse og ansatte i barnehagene.
- sørge for at barn som har særlig behov for barnehageplass får det.
- opprettholde areal- og bemanningsnormer
- arbeide for likeverdige lønns- og arbeidsforhold for ansatte i private og kommunale barnehager.
- når full barnehagedekning er oppnådd, og tidligst 2008, skal kontantstøtten legges om. Ut perioden vil vi beholde en begrenset kontantstøtteordning for ett- og toåringer.

Fødselspermisjon

Gode permisjonsordninger er viktig for å sikre god kontakt mellom barn og foreldre i barnets første leveår. Av hensyn til fars kontakt med barnet bør en utvidelse av permisjonen forbeholdes far. Dette vil også gjøre unge kvinners og menns tilknytning til arbeidslivet mer lik. Vi vil utvide pappakvoten fra 5 til 10 uker. Det skal gjøres ved å forlenge foreldrepermisjonstida med 5 uker.

Regjeringen vil:

- utvide foreldrepermisjonen med 5 uker, hvor alle de nye ukene forbeholdes far.
- gi far rett til å opptjene selvstendige permisjonsrettigheter. Hver av foreldrene skal gis fødselspenger på basis av egen opptjening.

Barnevern

Alle barn skal sikres gode oppvekstvilkår. Foreldre må få støtte til å bli gode omsorgspersoner. Vi vil styrke det forebyggende barnevernet gjennom godt samarbeid med skole, barnehage og

nærmiljø. Ingen barn skal være ofre for omsorgssvikt, vold eller mobbing uten at noen griper raskt inn. Regjeringen skal styrke og videreutvikle barnevernet slik at barn får tilpasset hjelp når de trenger det. Kommunal og statlig barnevernsmyndighet må ha et tett samarbeid både i forebyggende arbeid og i hjelpetiltakene.

Det må satses ytterligere på styrking av kompetansen i barnevernet, og sikre et mangfold av tiltak, som kan imøtekomme den enkelte familie og det enkelte barns behov for hjelp. Samarbeidet mellom barnevernet og barne- og ungdomspsykiatrien må utvikles slik at barn og unge får riktig tilbud til rett tid.

Det er et stort ansvar det offentlige tar når de overtar omsorgsansvaret for barn. Barn og ungdom som barnevernet har ansvar for må sikres like gode oppvekstmuligheter som andre barn. Overgangen til voksentilværelsen må gjøres trygg gjennom et godt fungerende ettervern.

Barnevernet må i større grad gå i dialog med barn og unge. Barn skal høres i barnevernsaker i tråd med det de har krav på etter FNs barnekonvensjon.

Regjeringen vil:

- ta initiativ til forsøk og utviklingsarbeid for å få til tettere samarbeid og samordnede tiltak mellom barnevernet og barne- og ungdomspsykiatrien.
- foreta en gjennomgang av lovverket når det gjelder hjelpetiltak for barn for å sikre at tilbudet som gis til barn og unge blir optimalt.
- styrke kompetansen i barnevernet.
- at barnevernet må utvikle større grad av åpenhet i sitt samarbeid med andre, for eksempel skolen.

Kvalitet og mangfold i fellesskolen

En god skole er avgjørende for en god oppvekst og for et solidarisk, demokratisk og produktivt samfunn. Regjeringen vil arbeide for en mangfoldig fellesskole. Hvert menneske er unikt og skal møtes av en skole som forstår og tar vare på deres individuelle ferdigheter og ulike utgangspunkt. Vi vil bidra til en enda bedre skole og fagopplæring, hvor alle barn og unge lykkes. De fremste kjennetegnene skal være kunnskap og ferdigheter, arbeidsglede og mestring, selvstendighet og fellesskap.

13-årig grunnopplæring

Regjeringen ser grunnskole og videregående opplæring som en helhetlig grunnopplæring som skal sikre alle barn og unge de beste muligheter for veien videre i yrke og utdanning. Alle skal ha rett til å gjennomføre en 13-årig grunnopplæring som gir dem en bred basiskompetanse, slik at de er godt rustet til å videre studier eller arbeid. Fullført videregående opplæring skal gjøre at elevene oppnår generell studiekompetanse, uavhengig av studieprogram.

Skolens rolle som verktøy for sosial utjamning må styrkes. Derfor vil vi arbeide for at alle elever skal gis leksehjelp.

Det er viktig for elevene å gå på skole i sitt nærmiljø sammen med elever med ulik sosial bakgrunn. Vi vil gjennomgå lovverk og støtteordninger knyttet til private skoler. Regjeringen vil motarbeide kommersialisering av undervisningssektoren.

Regjeringen vil prioritere økt lærertetthet. Vi vil sørge for at elevene på barnetrinnet får flere timer og mer undervisning. Økt timetall skal gi rom for styrking av norsk, matematikk og engelsk, leksehjelp og fysisk aktivitet hver dag. Skolene skal få økt handlingsrom gjennom mer ressurser til å følge opp målene i læreplanene og intensjonene til å følge opp målene om kvalitet, tilrettelegging og variasjon i opplæringen. Måling av elevenes ferdigheter må følges opp med individuelt tilpassede tiltak. Foresatte skal holdes løpende orientert om elevenes faglige og sosiale utvikling gjennom foreldresamtalene.

Læreren er den viktigste forutsetningen for en solid og meningsfull opplæring. Læreren og instruktøren kan bety den store forskjellen for mange elever og lærlinger. Skolelederen er garantisten for gode læresteder. Regjeringen vil stille store krav til lærere og skoleledere som ansvarlige for elevenes læring, men vil samtidig sørge for at forholdene legges bedre til rette. Regjeringen vil styrke innsatsen innen etterutdanning av lærere. Økt lærertetthet skal gi rom for bedre oppfølging av den enkelte elev, og ingen kontaktlærer skal ha ansvar for mer enn 15 elever.

Regjeringen vil sikre et nytt løft for fagopplæringen. Landet trenger faglært arbeidskraft innenfor både privat og offentlig sektor. Kvaliteten på opplæring i skole og bedrift må styrkes. Regjeringen vil ta initiativ til ordninger med arbeidslivets organisasjoner som både stimulerer bedriftene til å rekruttere lærlinger og som sikrer lærlingenes rettigheter og forutsigbarhet.

Det er behov for å styrke realfagsundervisningen og rekrutteringen til realfagene ytterligere gjennom hele utdanningsløpet, men særlig i den videregående skolen. Vi vil øke innsatsen for å rekruttere elever til disse fagene.

Kvalitetsvurdering

Regjeringen ønsker å videreutvikle og forbedre det nasjonale systemet for kvalitetsvurdering slik at det blir et mer presist verktøy for skolen, elevene og de foresatte. Skal opplæringen tilpasses den enkelte elev, er det nødvendig at både elev, lærer og foresatte har nødvendig kunnskap om elevens utfordringer.

Regjeringen vil gjennomgå dagens system for elevvurdering, herunder eksamen og prøveformer. Vi vil videreføre eksamen og karakterer i ungdomsskolen og i den videregående skolen, men i tråd med utviklingen av nye undervisningsformer vil det også være nødvendig å vurdere nye evalueringsformer. Vi vil derfor forbedre og videreutvikle evalueringsformer i grunnskolen, slik at elevene får gode, relevante og individuelt tilpassede tilbakemeldinger.

Dagens system for nasjonal kvalitetsvurdering vil bli foreslått endret i dialog med skoleeiere, lærerne og organisasjonene, etter en omfattende evaluering. Regjeringen vil forbedre de nasjonale prøvene, men begrense omfang og kostnader. Målsettingen er å sikre en mer presis tilbakemelding til skolen, foreldrene og elevene, for å teste om grunnleggende ferdigheter er i samsvar med kravene i læreplanen. Det vil etter all sannsynlighet ikke avholdes nasjonale prøver

fra nå til høsten 2006. Prøveresultatene er offentlige, men det skal ikke legges til rette for rangering av skoler.

Dagens lesetester for 2. klasse videreføres og suppleres med en tilsvarende test for tallforståelse.

Kunnskapsløftet

Regjeringen vil videreføre og forsterke hovedlinjene i Kunnskapsløftet. Læreplanene vil bli gjennomgått og videreutviklet. Det skal satses på høy kvalitet gjennom hele opplæringen, økt tilrettelegging til hver elev, læreplaner med tydelige læringsmål, større metodefrihet i undervisningen og satsing på etterutdanning for lærere, skoleledere og instruktører

Regjeringen vil prioritere å ruste opp ungdomstrinnet. Større økonomisk handlingsrom i skolen er en forutsetning for å kunne realisere et reelt kunnskapsløft. Innføring av programfag på ungdomstrinnet skal bedre overgangen mellom grunnskole og videregående skole. Målet er større variasjon i læringsformer og læringsarenaer, mer praktisk læring og større valgfrihet i nært samspill mellom skolen og samfunnet rundt.

For å sikre at flere fullfører utdanningen med godt resultat, må skolene systematisk følge opp elevenes læring, iverksette kvalitetsforbedringer samt styrke dialogen mellom grunnskole og videregående opplæring, og med arbeidslivet. Det skal tilrettelegges for mer praktiske og virkelighetsnære opplæringsformer i grunnskolen.

Regjeringen vil understreke skoleeierens ansvar for stimulerende og inkluderende læringsmiljøer som bidrar til at elevene ikke avbryter opplæringen. Regjeringen vil ta initiativ til en særlig oppfølging av dette området.

Regjeringen ønsker å gi elevene en bredere basiskompetanse og stille tydeligere krav til grunnleggende ferdigheter, i tråd med innstilling S.nr 268 (2003-2004) Den skal bl. a bestå av:

1. Ferdigheter i lesing, skriving, regneferdigheter og tallforståelse.
2. Ferdigheter i engelsk.
3. Digital kompetanse.
4. Læringsstrategier og motivasjon.
5. Sosial kompetanse.

Regjeringen vil styrke satsingen på IKT og læremidler for øvrig i skolen. Skolene må få nok IKT-utstyr, og lærernes kompetanse må heves.

God språklæring er en nøkkel for minoritetsbarn til å lykkes i utdanning og arbeidsliv. Forskning viser at kunnskaper om og på morsmålet er viktig for å kunne lære seg andre språk. Samtidig er det behov for større kunnskap om innholdet, kvaliteten og omfanget av morsmålsopplæringen og Regjeringen vil sammenfatte allerede eksisterende forskning, og iverksette ny forskning om morsmålsopplæringen slik at en kan få større innsikt i denne språkopplæringens effekt og betydning. I en globalisert verden er tospråklighet en ressurs.

Regjeringen vil:

- at tilpasset lese- og skriveopplæring skal starte i første klasse.
- styrke opplæringen med flere undervisningstimer i grunnskolen. Lengden på skoledagen skal trappes opp til 28 undervisningstimer i uka på barnetrinnet.
- innføre en ordning med frukt og grønt i skolen og legge til rette for forsøksordninger med skolemat.
- at elevene skal få delta i elevbedrifter, oppsøke læringsarenaer utenfor skoleporten og ha entreprenørskap inn som en del av grunnopplæringen i skolen.
- styrke samarbeidet mellom ungdomsskolen og den videregående skole, blant annet for å forebygge at elever dropper ut av videregående skole.
- at det skal ansettes flere lærere i skolen for å gi elevene bedre oppfølging. Kontaktlærere skal ikke ha ansvar for mer enn 15 elever i grunnskolen.
- videreføre og forsterke utlånsordningen for oppussing av skolebygg.
- at alle lærere og elever skal ha tilgang til PC og Internett.
- gjennomgå regelverk og støtteordninger for private skoler for å stramme inn utbredelsen av private skoler som ikke utgjør et religiøst eller pedagogisk alternativ til den offentlige skolen
- gjennomgå den kristne formålsparagrafen i opplæringsloven.
- ikke innføre obligatorisk 2. fremmedspråk i ungdomsskolen.
- opprettholde en desentralisert skolestruktur.
- at leirskoler skal være gratis. Tilskudd til vertskommuner for leirskoler skal opprettholdes.
- iverksette tiltak for å styrke kvaliteten og redusere prisen på skolefritidsordningen.
- særlig styrke realfagene gjennom hele utdanningsløpet og øke innsatsen for å rekruttere elever til disse fagene.
- at alle elever som har gjennomført 13 års skolegang skal oppnå generell studiekompetanse
- innføre gratis læremidler for elever i videregående opplæring.
- arbeide for flere lærlingplasser i offentlig og privat sektor og øke lærlingtilskuddet
- øke andelen som fullfører videregående opplæring, blant annet ved å gi flere tilbud om lærekontrakter der hele opplæringen foregår i virksomheten.
- videreutvikle lære kandidatordningen.
- gjennomgå regelverk og rutiner med sikte på å styrke elevmedvirkningen i opplæring og skoledrift.
- styrke rådgivningstjenesten.
- prøve ut nye evaluerings- og eksamensformer.
- sikre landslinjene stabil og langsiktig statlig finansiering.
- gi elevene tilgang på lærebøker på begge målføre, til samme tid og pris.
- øke borteboerstipendet.

Etter- og videreutdanning

I en tid preget av rask teknologisk utvikling og omfattende globalisering vil kunnskap og kompetanse spille en stadig viktigere rolle. Stabil tilgang på kompetent arbeidskraft vil være avgjørende både for den enkeltes og for virksomheters evne til å overleve og videreutvikles.

Etter- og videreutdanning er et av de viktigste verktøyene vi har for å kvalifisere folk til et yrkesliv som stadig endres, både i struktur og arbeidsmåter. Regjeringen vil øke satsingen på kompetanseutviklende tiltak.

Regjeringen vil arbeide sammen med partene i arbeidslivet for å legge det økonomiske grunnlaget for at ansatte kan ta utdanning. Det er behov for et system for tilstrekkelig finansiering av livsopphold under utdanningspermisjon, slik at retten til etter- og videreutdanning blir reell.

Regjeringen vil:

- utvikle permisjonsordninger og bidra til bedre mulighet til opplæring på arbeidsplassen.
- arbeide for finansieringsordning for etter- og videreutdanning, med finansiering både fra arbeidsgivere, arbeidstakere og myndigheter.
- vurdere å fjerne aldersgrensen for rett til videregående opplæring.
- arbeide for at voksne med rett til fornyet grunnskoleopplæring får denne retten oppfylt.
- styrke informasjonsarbeidet, slik at flere blir kjent med sine muligheter for etter- og videreutdanning.
- styrke retten til å få prøvet egen realkompetanse.
- øke den offentlige støtten til voksenopplæring.

Høyere utdanning

Universiteter og høyskoler er viktige i utviklingen av kunnskapssamfunnet, og må være langsiktige og faglig selvstendige forvaltere av kunnskap. Regjeringen vil sikre frie og uavhengige universiteter og høyskoler som kan gi studentene en forskningsbasert undervisning, tilpasset et moderne kunnskapssamfunn. Universitetene og høyskolene skal fremdeles være forvaltningsorgan og eies av det offentlige, med private institusjoner som et supplement. Et godt utbygd regionalt universitets- og høyskolesystem og internasjonale samarbeidsordninger skal gi norske studenter det beste utdanningstilbudet, både innenfor og utenfor landets grenser.

Regjeringen vil foreta en grundig og omfattende evaluering av kvalitetsreformen, og følge opp målene med tettere oppfølging og evaluering av studentene underveis gjennom hele studieløpet.

Alle skal ha lik rett til utdanning uavhengig av økonomisk og sosial situasjon. Hver enkelt student må gis mulighet til å studere på heltid. Dette forutsetter at studiefinansieringen er god og at det finnes tilstrekkelig tilgjengelige studentboliger.

Regjeringen vil styrke bevilgningene til universiteter og høyskoler.

Regjeringen vil:

- at universitetene og høyskolene har en styringsstruktur og finansiering som legger tilrette for uavhengig og god undervisning og forskning.
- styrke det regionale universitets- og høyskolesystemet og internasjonale samarbeidsordninger.
- vurdere nivået på bevilgningene til de regionale forskningsinstituttene.
- utvikle bedre finansieringssystem for å fremme desentralisert høyere utdanning.
- realisere kvalitetsreformens mål. Studentene skal støttes sterkere gjennom studiene, både faglig og finansielt. Kvalitetsreformen skal evalueres.

- at alle studenter som tar høyere eller lavere grad i Norge, får tilbud om å ta deler av undervisningen i utlandet.
- sikre en studiefinansiering som gjør det mulig å studere på heltid. Vi vil gjennomgå erfaringene med konverteringsordningen. Studielån og stipend må reguleres i takt med prisstigningen.
- øke tilgangen til studentboliger.

Forskning

Forskningspolitikken speiler samfunnets vilje til å utvikle og ta i bruk ny kunnskap. Forskningen og forskningsbasert kunnskap preger utviklingen og vil bli stadig viktigere i årene som kommer. Så vel næringsliv som offentlig sektor har behov for økt kunnskap. Derfor må vi ha ambisiøse mål for norsk forskningsinnsats i årene som kommer. Internasjonalt forskningssamarbeid har alltid vært en forutsetning for utvikling av nasjonal kunnskap og teknologi. Norske forskere må delta i internasjonale samarbeidsprosjekter og forskningsprosjekter som går på tvers av landegrensene.

Økt forskningsinnsats krever flere forskere. For å sikre rekruttering må antallet nye stipendiatstillinger økes i forhold til dagens nivå. I tillegg må det opprettes flere forskerstillinger for dem som er ferdige med sin doktorgrad.

Regjeringen vil øke forskningsinnsatsen til 3 prosent av BNP innen 2010. Den offentlige finansierte forskningen skal styrkes gjennom økte bevilgninger til universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter. Et vesentlig virkemiddel vil være å øke overføringene til forskningsfondet.

For å sikre fremtidig verdiskaping, må særlig næringslivet satse mer på forskning. Kontakten mellom næringsliv og forskningsinstitusjoner må styrkes. Regjeringen vil videreføre SkatteFUNN-ordningen og evaluere den.

Regjeringen vil:

- øke bevilgningene til grunnforskning.
- heve forskningsinnsatsen slik at Norge ligger på 3 prosent av BNP.
- styrke forskerrekutteringen og legge til rette for økt forskerutveksling med andre land
- satse bevisst på forskning innen næringer der Norge har fortrinn og stort verdiskapingspotensiale.
- satse på bedriftsrettet forskning og sikre god formidling og nyttiggjøring av forskningsresultater.

Kapittel 11: Fornyelse og utvikling av offentlig sektor

Regjeringen ønsker en sterk og effektiv offentlig sektor som gir innbyggerne gode tjenester, valgfrihet og medbestemmelse. Offentlig sektor skal være i stand til å ivareta hensynet til kvalitet, tilgjengelighet, rettferdighet og økonomisk effektivitet. Innbyggerne har krav på gode tjenester, valgfrihet og medbestemmelse. Fornyelse og utvikling av offentlig sektor berører

mange politikkområder, og mange enkelttiltak og reformer vil derfor være omtalt i andre deler av dette dokumentet.

Enkeltmenneskets behov skal stå i sentrum både når det gjelder innholdet i, og organiseringen av, velferdstilbudene. Tjenestene skal så langt som mulig tilpasses den enkeltes behov. Gjennom hyppig og aktiv dialog med den enkelte skal offentlige myndigheter forsikre seg om at tilbudet som gis, samsvarer med de behov mottakeren har.

Valgfrihet for den enkelte skal ikke gå på bekostning av andre. Alle former for valgfrihet forutsetter tilstrekkelig ressurser og et bedre tilbud. Der det ikke finnes et tilbud, eller der tilbudet er dårlig, vil valgfriheten uansett være fraværende eller sterkt svekket.

Våre mål i fornyelsen av offentlig sektor er å oppnå mer velferd og mindre administrasjon, mer lokal frihet og mindre detaljstyring. Det må arbeides med kvalitetsmål som både tar hensyn til faglig kvalitet, folks tilfredshet, helsefremmende arbeidsmiljø, kostnadskontroll og kontinuerlig kompetanseoppbygging. Det må utvikles gode systemer for tilbakemelding og endring på regler og rutiner som ikke fungerer hensiktsmessig.

Fornyelse og utvikling er nødvendig for å unngå privatisering og kommersialisering av velferdstjenestene. Økt lokal frihet betyr at kommunene selv i enda større grad kan tilpasse velferdstjenestene til lokale forhold, behov og ønsker. Kommersialisering av velferdstjenestene vil føre til svekket valgfrihet. Vi vil motarbeide et system hvor det er den enkeltes økonomiske situasjon som avgjør kvaliteten på, og innholdet i, velferdstjenestene. Alle skal gjennom det offentlige ha tilgang til tilpassede velferdstjenester av god kvalitet.

Frivillige organisasjoner, stiftelser, samvirkeorganisasjoner og andre deltar på mange områder som viktige bidragsyttere og supplement til offentlige tjenester. Vi vil legge til rette for at frivillig sektor fortsatt skal ha gode vilkår for å yte ikke-kommersielle tjenester.

Ny teknologi og internett legger et godt grunnlag for bedre service, nye tjenester og mindre skjemavelde. I tillegg skal det legges til rette for utvidete åpningstider ved offentlige kontorer.

De ansatte er vår viktigste ressurs for å gjøre offentlig sektor enda bedre. Derfor vil vi gjøre disse til medspillere i utviklings- og fornyelsesarbeid. Gjennom skolering, tillit og inkluderende rammebetingelser vil vi invitere alle offentlig ansatte med i dette arbeidet. Endringer skal skje i kontakt og samarbeid med de ansatte og deres organisasjoner. Trygghet for arbeid og rett til opplæring/videreutdanning er en nødvendig forutsetning for en vellykket videreutvikling av tjenestetilbudet og fornyelse av offentlig sektor. Omstillingsprosesser i offentlig sektor skal ikke bidra til økt sykefravær og økt utstøting av arbeidslivet.

Regjeringen vil:

- fornye og utvikle offentlig sektor ved økt brukermedvirkning, bedre samordning serviceerklæringer, utvidete åpningstider og bedre tjenester på internett.
- videreføre arbeidet for døgnåpen forvaltning med tilgang til elektronisk informasjon og tjenester fra det offentlige basert på brukernes premisser.

- øke satsingen på ny universell utformet teknologi og gjennomføre en offensiv IKT-politikk i offentlig sektor.
- stimulere til arbeidsformidling og aktiv omskolering for eventuelt overtalligefortsette arbeidet med å redusere antall skjemaer, korte ned behandlingstid og forenkle saksbehandlingsrutiner for å sikre et enklere Norge.
- stimulere til endrings- og utviklingsarbeid i kommunal sektor i samarbeid med de ansatte.
- legge til rette for at frivillig sektor kan videreutvikle sin funksjon i å løse samfunnsoppgaver
- gå imot konkurranseutsetting og privatisering innenfor viktige velferdsområder som utdanning, helse og omsorg.
- arbeide for at arbeidstakernes lønns-, arbeids- og pensjonsvilkår ikke svekkes som følge av konkurranseutsetting av offentlige tjenester.
- øke terskelverdien for anbudskonkurranser ved offentlige innkjøp opp mot EU-nivå.

Kapittel 12: Norge som miljønasjon

Norge skal bli et foregangsland i miljøpolitikken. For at framtidens generasjoner skal ha tilgang til et godt miljø og ren natur, må hensynet til miljø være gjennomgripende i alt vi foretar oss. Norge skal bygge sin miljøpolitikk på prinsippet om bærekraftig utvikling, som rommer et krav om solidaritet med kommende generasjoner nasjonalt og internasjonalt. Dette innebærer vern av livsnødvendige miljøressurser, og en forsvarlig forvaltning av naturressursene.

Norge skal være en pådriver i det internasjonale miljøarbeidet. Vi vil utvikle FNs miljøprogram til en Verdens Miljøorganisasjon med sanksjonsmuligheter. Vi vil øke Norges innsats for tilgang på rent vann og ren energi.

Miljøvern handler om å forstå at ressursene på jorda er begrenset. Hovedutfordringen er at de rikeste av jordas befolkning belaster miljøet og ressursene så sterkt at andre ikke får rom til velstandsvekst, uten at jordas tålegrenser sprenge. På flere områder er disse grensene allerede overskredet. I tillegg rammer miljøødeleggelser dem som har minst mulighet til å tilpasse seg store endringer.

Miljøpolitikken i Norge skal bygge på føre-var-prinsippet som sier at tvilen skal komme naturen til gode, på prinsippene om at forurenser skal betale og om bruk av best tilgjengelig teknologi.

Skal vi løse miljøutfordringene, må vi:

- Opprettholde naturmangfold og kulturlandskap.
- Begrense utslipp av ikke-nedbrytbare miljøgifter og klimagasser, og begrense luftforurensingen i særlig utsatte områder.
- Begrense bruk av ikke-fornybare ressurser og unngå overforbruk av fornybare ressurser.

Disse miljøutfordringene krever endringer både i produksjons- og forbruksmønstre.

Naturen skal tas vare på for framtida fordi vi som mennesker er avhengig av den, men også fordi den har verdi i seg selv. Allmennhetens tilgang til naturopplevelser i Norge er utgangspunktet for manges naturglede og miljøengasjement, og skal sikres.

Et sunt miljø er en forutsetning for god helse. Luftforurensningen i de store byene må reduseres gjennom en kraftig satsing på kollektivtransport, sykkel og gange. Hensynet til natur og miljøvern skal gjennomsyre planlegging i alle sektorer.

Norge skal gjenreises som foregangsland i miljøpolitikken gjennom en langt mer aktiv miljøpolitikk, både nasjonalt og internasjonalt. Miljøutfordringen krever internasjonalt samarbeid, men også at vi er i stand til å tenke globalt og handle lokalt.

Klima

Farlige klimaendringer er en av de største miljøutfordringene menneskeheten står overfor. Hvis ikke utslippene av klimagasser reduseres, skaper vi uopprettelige miljøproblemer.

Skal vi løse klimautfordringen krever det internasjonalt samarbeid. Kyoto-avtalen er et første skritt på veien mot å redusere de totale klimagassutslippene ytterligere. Norge skal derfor arbeide for en mer omfattende og ambisiøs internasjonal klimaavtale som skal etterfølge Kyoto-avtalen.

Norges forpliktelser om reduksjon i utslipp av klimagasser skal oppfylles og vi vil legge frem forslag om hvordan Norge skal oppfylle sine forpliktelser om å redusere utslippene av klimagasser med 1 prosent over 1990-nivå innen Kyoto-periodens utløp i 2012. Dette må skje gjennom et bredt sett av virkemidler.

Regjeringen vil:

- arbeide for en mer omfattende og ambisiøs klimaavtale som skal etterfølge Kyoto-avtalen. Internasjonal skips- og luftfart må omfattes av avtalen og den må få et eget tillegg om klimautfordringene i Arktis.
- vedta en generasjonsmålsetning for reduksjon av norske klimautslipp i forbindelse med behandlingen av Lavutslippsutvalgets innstilling.
- sikre at betydelige deler av Norges klimaforpliktelser fra Kyoto-avtalen skjer nasjonalt.
- at ved en eventuell utvidelse av kvotesystemet skal sektorer som i dag er pålagt CO₂ avgift, fortsatt kunne ha denne avgiften isteden for kvoter.
- øke klimaforskningen, spesielt forskningen på regionale effekter av klimaendringene i Arktis, og etablere en nasjonal handlingsplan for klimaforskning.
- gjennomføre sektorvise klimahandlingsplaner, hvor det skal settes konkrete mål for hvor mye hver sektor skal bidra til at Norge når klimaforpliktelsene fra Kyoto.
- at hele det norske samfunnet i større grad må forberedes på å leve med klimaendringer. Økt rasfare som følge av økt nedbør og klimaendringer må kartlegges, og hensynet til å redusere konsekvensene av klimaendringer må ligge til grunn i statlig og kommunal planlegging.

Vassdrag

Vassdragsnaturen er unik. Norge har et internasjonalt ansvar for å verne om og forvalte denne naturarven. Hensynet til kommende generasjoners naturopplevelser tilsier en restriktiv holdning til videre vassdragsutbygging, og at vi lar de aller fleste vassdrag som står igjen forbli urørte. Eksisterende vannkraftstruktur må utnyttes bedre, og bruken av små-, mini- og mikrokraftverk

må økes, uten å komme i konflikt med naturverninteresser. Slike kraftverk i verna vassdrag skal i hovedsak konsesjonsbehandles.

Norsk vannforvaltning skal bli mer helhetlig og økosystembasert. Det er betydelige problemer med spredning av fremmede arter i ferskvann. Arbeidet med å bedre vannkvaliteten og bekjempe biologisk forurensing i ferskvann skal styrkes.

Regjeringen vil:

- verne Vefsnvassdraget fra kraftutbygging ved å inkludere det i Verneplanen for vassdrag. Det opprettes næringsfond i den berørte regionen.
- gå gjennom vassdragene i Samla plan for å fastslå hvilke som skal inn verneplanen i forbindelse med gjennomføringen av EUs rammedirektiv for vann i 2006.
- innføre strengere regler for bygging i 100-meterssonen fra innsjøer og vassdrag.
- at fylkeskommunene, i samarbeid med berørte fagetater, skal utarbeide fylkesvise planer for bygging av småkraftverk, som sikrer at ikke naturmangfold, friluftsliv eller store landskapsverdier går tapt.
- at arbeidet mot forsuring av vassdrag ved hjelp av kalking skal være på et høyt nivå, slik at alle vassdrag i faresonen blir kalket og slik at frivillig innsats i form av midler og arbeids- og dugnadsinnsats blir fulgt opp fra statens side.
- arbeide for å nå det nasjonale målet for reduserte nitrogenutslipp til vann, og sørge for interkommunale prosjekter for å forbedre vannkvaliteten i forurensa vassdrag i Norge, blant annet for opprensning av overgjødsla vassdrag som Vansjø-Hobølvassdraget, Mjøsvassdraget og Jærvassdraget.
- ferdigstille opprettelsen av nasjonale laksefjorder og –vassdrag.
- styrke tiltakene for å beskytte villaksen og bekjempe biologisk forurensing.
- lage en handlingsplan for å sikre elver og grøntarealer i byområdene våre, ved blant annet i samarbeid med de aktuelle kommunene åpne opp og restaurere vassdrag.

Friluftsliv og naturmangfold

Det må være et grunnleggende prinsipp at vår egen generasjon har et ansvar for å gi kommende generasjoner like god tilgang til naturopplevelser som vi selv har. Stadig færre områder i Norge er uberørt av tekniske inngrep, og vi må gi sterkere beskyttelse av områder og naturkvaliteter som også våre etterkommere har rett til å oppleve.

Friluftsliv er en kilde til livskvalitet, rekreasjon og bedre folkehelse. Friluftsliv bidrar til å bedre forståelsen for en økologisk bærekraftig utvikling, og er en viktig ressurs i næringsssammenheng for mange distrikter.

Allemannsretten er den viktigste bærebjelken for at alle skal utøve et aktivt friluftsliv. Det er derfor viktig at denne ikke svekkes, og at det kontinuerlig gjøres et arbeid for å sikre at allemannsretten fortsatt står sterkt både i den juridiske og i den allmenne rettsopfatning.

Vårt mål er at utryddelsen av arter må stanses i Norge og i resten av verden. Hvert år ødelegges regnskog som tilsvarer halvparten av Norges areal.

Regjeringen vil:

- at det skal bevilges mer penger til å kjøpe attraktive friarealer og strandområder til allmennhetens bruk.
- sikre at hensynet til allmenn bruksrett, friluftsliv og kulturminner blir ivaretatt når Forsvaret og Kystverket skal avhende eiendommer med attraktive strandområder, og at de viktigste forblir i offentlig eie.
- stanse nedbyggingen av strandsonen. Det skal legges opp til en sterkere geografisk differensiering i retningslinjene, der vernet gjøres strengere i områder med sterk konkurranse om strandsonen.
- ordningen med juridisk bistand til kommuner som har behov for det i arbeidet med beskyttelse av strandsonen, skal gjeninnføres.
- stanse tapet av norsk naturmangfold innen 2010 og legge fram et forslag til ny Naturmangfoldlov.
- innføre en naturindeks for Norge, for å danne et bilde av utviklingstrender i naturen inkludert kulturlandskapet.
- øke den marine forskningen.
- innføre regler for håndtering av ballastvann.
- gjøre Senter for genøkologi (GenØk) til et nasjonalt kompetansesenter for trygg bruk av genteknologi (biosikkerhet).
- utrede et forbud mot import av tropisk tømmer og trevirke, inntil et troverdig sertifiseringssystem for tømmer kan garantere for at trevirket stammer fra økologisk og sosialt forsvarlig uttak.
- øke barskogvernet slik at det biologiske mangfoldet ivaretas. Vern skal så langt som mulig baseres på ordningen med frivillig vern. Ved myndighetsbestemt vern skal makebytte mellom privat skog og statsgrunn brukes aktivt.
- legge fram en handlingsplan for bærekraftig bruk og skjøtsel av nasjonalparker og andre verneområder. Det påbegynte arbeidet med å utvikle nasjonalparkene som en ressurs for lokalsamfunnene og for lokal verdiskaping skal fortsette.
- gjenreise fagkompetansen i kommunene innen natur- og miljøvern.
- føre en restriktiv politikk i forhold til motorisert ferdsel i utmark, med tiltak for å redusere omfanget av barmarkskjøring. Prøveordningen med lokal forvaltning av motorferdsel i utmark evalueres før en gjør endringer i lovverket.
- sørge for at kulturlandskap ikke gror igjen og forfaller. Satsing på bærekraftig bruk er viktig for landskapsvern og biologisk mangfold.
- at lokale og regionale folkevalgte organer skal gis økt myndighet i naturforvaltningen. Forvaltningsplaner skal være ferdig utarbeidet så raskt som mulig etter at vernevedtak er fattet, for å klargjøre hensikten med vernet og hvilke vilkår som skal gjelde. Dette gjelder særlig for nasjonalparker.
- at gjennomførte vern skal evalueres i forhold til målsettingene for vernet og for å vurdere effektene på bosetting og næringsutvikling
- at prøveordningene med lokal og regional forvaltning av verneområder videreutvikles.
- at det settes forrang i arbeidet med å forbedre erstatningsordningene.
- at det kan etableres næringsfond i kommuner som omfattes av vernevedtak.
- at forliket i Stortinget om rovviltpolitikken i 2004 legges til grunn, og følges opp på alle nivå. Norge skal ha levedyktige bestander av ulv, bjørn, gaupe, jerv og kongeørn, og det skal

jobbes aktivt med konfliktdependende tiltak. Bestandstall skal kunne vurderes utifra effekten på beiting, beitedyr og på livskvaliteten for folk i rovdyrutsatte områder.

- at innsatsen for forebyggende tiltak mot rovviltskade økes betydelig, også økonomisk. Dette er viktig for å opprettholde miljøvennlig utmarksbeiting over hele landet.
- opprette en støtteordning til konfliktforebyggende tiltak i rovdyrkommuner, der kommunene selv skal stå fritt til å velge hvilke rovviltrelaterte tiltak de vil bruke penger på.
- styrke samarbeidet på tvers av landegrensene, slik at forvaltningen skjer i større forståelse, først og fremst med våre nordiske naboland.
- legge vekt på å framskaffe mer pålitelig informasjon om størrelsen på rovdyrbestandene til enhver tid. Her bør det i større grad brukes lokal kunnskap.
- at Nødvergeparagrafen i viltloven skal presiseres for å klargjøre dyreeierens rett til å beskytte husdyr og hunder mot angrep.
- at det skal sikres effektivt uttak av skadedyr og iverksette felling når rovdyr utvikler truende adferd ved gjentatt oppsøking av husstander.
- dagens erstatningsordning for tap av husdyr på beite som skyldes fredet rovvilt beholdes. Det må utvikles insentiv til forebyggende tiltak.

Miljøvern i hverdagen

Regjeringen vil legge til rette for en tettere sammenheng mellom forbruker- og miljøspørsmål, og gjøre det enklere for folk å være miljøvennlig i hverdagen.

Det er et offentlig ansvar å påse at maten vi kjøper er trygg, og at alle forhåndsregler tas når det gjelder å forhindre skadelige tilsetningsstoffer og kjemikalier i produkter vi omgir oss med. Regjeringen vil føre en aktiv politikk overfor EU for å sikre at direktiver som angår helse og miljø skal følge de høyeste standardene og at føre-var-prinsippet skal legges til grunn ved usikkerhet og risiko.

Norge henger etter andre land når det gjelder tilgjengelighet til økologiske varer overfor forbrukerne. Regjeringen vil styrke dette området.

Det offentlige må gå foran som ansvarlig forbruker og etterspørre miljøvennlige varer og varer som er tilvirket med høye etiske og sosiale standarder.

Avfall utgjør et miljøproblem knyttet til forsøpling, farlig avfall, utslipp fra deponier og ufullstendig forbrenning. Samtidig er stadig økende avfallsmengder en indikator på et økende forbruk og en ressursløsning som belaster miljøet.

Regjeringen vil:

- opprette et eget statsforetak for avfallsforebygging og gjenvinning under Miljøverndepartementet.
- styrke miljøinformasjonsarbeidet, det gjelder også arbeidet med å gjøre miljømerker bedre kjent i offentligheten.
- styrke det frivillige miljøvernarbeidet.
- arbeide for høye standarder knyttet til helse, miljø og sikkerhet innen EØS-området.

Miljøgifter og atomavfall

Miljøgifter brukes fremdeles i mange produkter. Samtidig er vi langt unna å ha ryddet opp etter tidligere tiders forurensninger. Regjeringen skal arbeide for at folk skal oppleve en giftfri hverdag, og sikre at barn ikke utsettes for miljøgifter i sitt oppvekstmiljø. Fjordene våre skal være matfat og friluftsområder, og ikke avfallsplasser for farlige miljøgifter. Derfor vil vi gjennomføre en storstilt opprydding etter gammel industriforurensning i fjordene våre og i forurenset grunn.

Atomavfall fra Nordvest-Russland og atomkraftverket på Kola-halvøya er en miljøtrussel mot folk og natur i Russland og Norge. Norge må derfor øke sin innsats overfor Russland for å få stanset atomkraftverket på Kola og engasjere seg kraftig i oppryddingen etter radioaktivt avfall. Satsing på alternative energikilder til atomkraft og miljøgiftopprydding må være en prioritert oppgave i samarbeidet med Russland.

Regjeringen vil:

- opprette en kjemikaliedatabase der forbrukere kan sjekke innholdsstoffene f.eks. i kosmetikk og pleieprodukter.
- styrke informasjonen om og merkingen av produkter som inneholder farlige kjemikalier.
- gjennomføre en handlingsplan for å gi barn et giftfritt miljø, gjennom opprydding i barnehager, lekeplasser og skoler.
- arbeide for en rask og effektiv innsamling av miljøgiften PCB som er i bruk. Utløse ENØK-potensialet ved utskifting av lysrørarmaturer med PCB-kondensatorer, samt styrke innsamlingsordningen av isolerglass med PCB.
- utrede forbud mot bruk av kobber til impregnering av trevirke, og arbeide aktivt for å gjøre miljøvennlige alternativer lønnsomme.
- lage en handlingsplan for å sikre opptrapping av arbeidet med opprydding av forurensete sedimenter i fjorder og havner, som finansieres i et spleiselag av forurenser og staten.
- arbeide for at flere typer miljøgifter som bromerte flammehemmere, PFOS og PFAS utfases, samt arbeide for å opprette et internasjonalt juridisk rammeverk for styrking av produsentansvaret.
- endre kjemikalierregelverket og snu bevisbyrden slik at i stedet for at myndighetene må bevise at et stoff er skadelig, får industrien ansvaret for å bevise at det ikke er det.
- kartlegge og sikre deponier av industrielt lavradioaktivt avfall.
- øke forskningsinnsatsen på forhold knyttet opp mot det å leve og oppholde seg i nærheten av høyspentlinjer.

Kulturminner

Kulturminner og kulturmiljø er viktige deler av samfunnets kollektive hukommelse, og kulturarven kan bidra med kunnskap, fortellinger og opplevelser som kan ha betydning for tilhørighet, selvforståelse, selvutvikling og trivsel for enkeltmennesker og for grupper. Et sterkt kulturminnefond og en forutsigbar kulturminnevernpolitikk vil bidra til sikre de kulturhistoriske verdiene og ivareta vårt internasjonale ansvar for å ta vare på de norske verdensarvstedene.

Regjeringen vil:

- øke fondskapitalen i Norsk kulturminnefond.
- sikre et forsvarlig vedlikeholds nivå for verneverdige kirker.
- øke tilskuddsmidlene, slik at staten i større grad dekker utgiftene til utgraving av automatisk fredede kulturminner som blir urimelig tyngende for tiltakshaveren i forbindelse med mindre private tiltak.
- øke tilskuddsmidlene til fartøyvern til et stabilt og forutsigbart nivå og utarbeide en nasjonal verneplan for fartøy der det går fram hvordan en kan ta vare på et representativt utvalg fartøy.

Kapittel 13: Energipolitikk

Norge er en energinasjon. Vi har stor vannkraftproduksjon. Vi har rikelig tilgang på olje og gass. Vi har mange bedrifter og arbeidsplasser knyttet til produksjon og foredling av norske energiressurser. Vi har store muligheter for å utvikle nye lønnsomme bedrifter basert på utnyttelse av norske energiressurser. Regjeringens visjon er at Norge skal være en miljøvennlig energinasjon og være verdensledende innenfor utviklingen av miljøvennlig energi .

Energiforsyning

Tilstrekkelig tilgang på energi er viktig både for folk flest i hverdagen, og for verdiskapning og arbeidsplasser. Samtidig vet vi at mange former for energiproduksjon medfører miljøproblemer.

Regjeringens energipolitikk bygger på at miljømålene vil bestemme produksjonsmulighetene, og at det er nødvendig å føre en aktiv politikk for å begrense veksten i energiforbruket.

Tiden for de nye store vannkraftutbygginger er over. Derfor må framtidens økte energibehov i større grad dekkes på andre måter. Vi skal ha en tryggere og bedre energiforsyning og Regjeringen vil arbeide for et sterkt offentlig eierskap i energisektoren. Produksjon og distribusjon av energi skal styres politisk og i størst mulig grad være offentlig eid. Liberalisering av energimarkedet og konsekvensene av dette gjør at det er behov for en helhetlig gjennomgang av energiloven.

Regjeringen vil:

- sikre en bedre kraftbalanse ved både å øke tilgangen til kraft og redusere forbruksveksten gjennom energisparetiltak. Gjennom å satse på nye miljøvennlige energiformer, opprusting av vannkraft og miljøvennlig bruk av naturgass, vil vi øke tilgangen på energi.
- at Norge skal bidra til større grad av internasjonalt samarbeid om utvikling av miljøvennlig teknologi, energisystem og satsing på ny fornybar energi.
- foreta en evaluering av energiloven der blant annet lovens betydning for kraftbalansen, strømprisene og strukturen i kraftbransjen skal gjennomgås, med sikte på endringer som kan sikre bedre utnyttelse og bruk av eksisterende produksjon, samt ny kraftproduksjon.
- sørge for et effektivt og sikkert overføringssystem for strøm for å redusere strømtap, og arbeide for et hovednett for overføring av elektrisk kraft med tilstrekkelig kapasitet i hele landet.
- gjennomgå nettstrukturen for elektrisitet og regleverket for nettleie for å legge bedre til rette for strømsparing og forsyningssikkerhet. Nettleien for strøm skal utjevnes over hele landet.

Dette kan enten skje ved en egen utjamningsordning eller ved at de statlige tilskudd som i dag finnes, trappes opp. Det skal foretas en gjennomgang av regelverket for nettleien herunder forholdet mellom faste og variable avgifter.

Ny fornybar energi

Vår kunnskap og kompetanse innenfor energisektoren må brukes til å utvikle teknologi og finne løsninger som reduserer utslippene av klimagasser. Norge har et stort potensiale for nye fornybare energikilder som vind, bioenergi, sol, bølge og tidevannskraft. Gjennom satsing på energieffektivisering og nye fornybare energikilder, kan Norge få et variert og miljøvennlig energisystem.

Regjeringen vil:

- øke Enovas totalmål for energisparing og ny fornybar energi.
- i større grad utnytte potensialet som ligger i opprusting av eksisterende vannkraftverk og i bygging av små- mini- og mikrokraftverk.
- innføre et pliktig grønt sertifikatmarked for ny fornybar energi og mini- og mikrokraftverk. Dersom et grønt sertifikatmarked ikke lar seg gjennomføre som forutsatt, skal andre virkemidler vurderes.
- at Enova i samarbeid med Innovasjon Norge og Norges Forskningsråd, skal utvikle en satsing på introduksjon av miljøvennlig teknologi og utstyr for teknologier som ikke er modne.
- øke utbyggingen av miljøvennlig vindkraft og gjennom konsesjonssystemet sørge for en god regional og nasjonal koordinering av vindkraftutbyggingen.
- øke den statlige innsatsen for utvikling og kommersialisering av hydrogen som energibærer.
- sørge for at ny fornybar energi ikke konkurreres ut av markedet på grunn av gasskraftverk med CO₂-fjerning.
- innføre vrakpant på oljekjeler som byttes inn i kjeler basert på fornybar varme.

Vannbåren varme og ENØK

Norge har store varmeressurser. For å utnytte disse må varmebransjen gis bedre rammebetingelser. Å bruke andre former for energi til oppvarming bidrar til redusert bruk av strøm og mindre behov for å øke produksjonskapasiteten. Det er et mål for Regjeringen at folk i framtida ikke skal være ensidig avhengig av strøm til oppvarming. Den vesentligste barrieren for økt bruk av vannbåren varme, er mangel på infrastruktur for distribusjon av annet en el-varme i og utenfor bygg. Det er derfor av vesentlig betydning å få etablert fjernvarmeledninger og vannbårne varmesystemer i bygg.

Regjeringen vil:

- legge til rette for økt bruk av vannbåren varme, og etablere gode finansieringsordninger for fjernvarme og bioenergi.
- innføre krav om fleksible energisystemer i alle nye offentlige bygg og ved rehabilitering av offentlige bygg på over 500 kvm.

- innføre en langsiktig tilskuddsordning til husholdningene for å stimulere til en omlegging til oppvarming basert på fornybar varme og til mer energieffektive alternativer i forhold til utstyr i boliger. Støtteordningen skal administreres av Enova.
- øke Enovas bevilgning til bygging av infrastruktur for fjernvarme betydelig i perioden.
- implementere EUs bygningsdirektiv i løpet av 2006. Det skal utarbeides nye byggforskrifter som gjør lavenergiboliger til standard. Det skal også innføres energikrav for eksisterende bygninger og renovering av bygninger.

Innenlands bruk av naturgass

Innenfor våre internasjonale klimaforpliktelser må en større del av naturgassen som utvinnes på norsk sokkel tas i bruk innenlands til industri-, energi- og transportformål. Regjeringens mål er at Norge skal bli verdensledende i miljøvennlig bruk av gass.

Produksjon av gasskraft må skje innenfor Kyoto-avtalens forpliktelser, og inngå i det internasjonale kvotesystemet som sikrer at de totale utslippene ikke øker.

Naturkraft har startet utbyggingen av gasskraftverket på Kårstø. Regjeringen vil sørge for at arbeidet med å etablere et fullskala anlegg for CO₂-fjerning på Kårstø startes, og bidra økonomisk til dette. Målet er at fjerning av CO₂ skal skje innen 2009, slik at det blir mulig å bruke denne som trykkstøtte for felt i Nordsjøen. Dersom det blir aktuelt å ta i bruk de gitte konsesjonene for gasskraftverk på Skogn og Kollsnes vil Regjeringen også bidra til CO₂-fjerning ved disse.

Gjennom økonomiske virkemidler og satsing på ny teknologi vil vi sørge for at nye konsesjoner til gasskraft skal basere seg på CO₂-fjerning. Norsk sokkel kan bli et deponeringssted for store mengder av CO₂, og CO₂ kan brukes for å få mer olje og gass ut av sokkelen.

Regjeringen vil:

- at staten gjennom et statlig selskap deltar i finansieringen av infrastruktur for transport av naturgass, sammen med kommersielle aktører, og at det gjennom dette legges til rette for CO₂-fjerning og transport.
- at et statlig selskap får i ansvar å skape en verdikjede for transport og injeksjon av CO₂. Staten skal bidra økonomisk til å realisere dette.
- at konsesjonene som er gitt for gasskraft skal stå ved lag. Regjeringen vil samarbeide med utbyggerne av gasskraft om anlegg for CO₂-fangst, og bidra økonomisk til at dette kan gjennomføres så snart som mulig.
- at forskningen på miljøvennlig gasskraft økes og at innovasjonsselskapet Gassnova tilføres tilstrekkelige midler til dette formålet. Dette selskapet må også få ansvar for å utvikle petrokjemi og industriell utnyttelse av naturgassen.
- øke kapasiteten for LNG-mottaksanlegg. Gjennom Enova bidra til en konvertering fra tyngre brensel til naturgass i industri, skipsfart og transport.
- gjennomgå systemet for CO₂-avgift for å hindre at bruk av gass til energiformål utkonkurrerer mer miljøvennlig alternativer.

Olje- og gassvirksomheten

Vi vil opprettholde verdiskapingen, sysselsettingen og kompetansen i petroleumsnæringen på et høyt nivå. Det må være lønnsomt å øke utvinningsgraden i eksisterende felt. En prioritet i petroleumsvirksomheten skal være å få mest mulig petroleum ut av hvert felt.

Petroleumsvirksomheten må ta utgangspunkt i at olje og gass er ikke-fornybare ressurser som må forvaltes i et langsiktig perspektiv.

Vi vil opprettholde leteaktiviteten etter olje og gass, og oljeindustrien må få tilgang til interessante letearealer. Petroleumsvirksomhet i Barentshavet og Norskehavet skal være verdens fremste i forhold til oljevernberedskap og miljøovervåking. Norge må delta i utviklingen av petroleumsvirksomheten i nord i samspill med Russland.

En offensiv nordområdestrategi vil gi Norge et bedre utgangspunkt for å engasjere Russland, USA og EU i et sterkere samarbeid om blant annet sjøsikkerhet og oljevernberedskap.

Regjeringen vil:

- sikre stabil aktivitet i norsk olje- og gassvirksomhet. Vi skal være verdensledende på teknologi og miljø. Et mangfold av statlige og private – små og store – aktører er nødvendig for å oppnå dette.
- at utvinningsgraden i feltene må økes gjennom økt forskning og også ved bruk av CO₂-injeksjon.
- trappe opp innsatsen for å redusere CO₂-utslippene fra norsk sokkel, blant annet gjennom økt energieffektivitet, elektrifisering og CO₂-deponering.
- bidra til fortsatt internasjonalisering av oljeselskap og leverandørindustrien.
- gjennom høye nasjonale miljøkrav og en aktiv nordområdestrategi, legge til rette for at norske selskaper får en plass i fremtidig petroleumsutvinning også på russisk side.
- at det vedtatte mønsteret for drifts- og basestruktur i oljesektoren skal ligge fast og brukes aktivt i forbindelse med nye utbygginger på sokkelen.
- at helse, miljø og sikkerhet innen oljeindustrien skal være verdensledende.
- at virksomheten i Barentshavet skal baseres på mål om null-utslipp til sjø.
- de miljøfaglige vurderingene som gjøres i forbindelse med konsesjonsrundene, skal innenfor Miljøinformasjonslovens rammer være offentlige for allmennheten. Dette gjelder også vurderingen av de enkelte blokkene som skal tildeles.
- slutføre den 19. konsesjonsrunde som forutsatt.
- at det i Nordland VI ikke skal igangsettes petroleumsvirksomhet i perioden. Når den helhetlige forvaltningsplanen foreligger skal det for de øvrige havområdene utenfor Lofoten og nordover, inkludert Barentshavet avgjøres hvilke områder som skal åpnes, og hvilke områder det ikke skal foregå petroleumsaktivitet i. Dette skal bestemmes av Stortinget.
- i forbindelse med forvaltningsplanen vurdere om det skal sendes søknad til IMO om at Barentshavet blir gitt status som PSSA-område.
- det skal lages en egen utredning som ser på konsekvensene av global oppvarming for miljøet og naturressursene i Barentshavet.

Kapittel 14: Kulturpolitikk

Kunst, kultur, idrett og frivillighet gjør samfunnet rikere på opplevelser. Gjennom målrettede tiltak og en generell styrking av kunst-, kultur- og frivillighetsformål på statsbudsjettet, vil Regjeringen gjennomføre et løft for kulturen og for frivillig sektor. Grunnlaget for kultursatsingen er lagt gjennom Kulturloftets mål om at 1 prosent av statsbudsjettet skal gå til kulturformål innen 2014.

Kunst- og kulturpolitikk

Kulturpolitikken viktigste oppgave er å legge til rette for et mangfold av ulike kulturtilbud og kunstneriske uttrykk. Et prioritert mål i kulturpolitikken er å sikre at alle får tilgang til kunst- og kulturopplevelser samt å sørge for at muligheten til å uttrykke seg gjennom kunst og kultur ikke skal være avhengig av geografi eller sosiale skillelinjer.

Regjeringen vil skape gode arbeidsvilkår for kunstnere og kulturarbeidere. Den kunstneriske friheten og mangfoldet må sikres. Det er viktig å sikre opphavsmenns og utøveres rettigheter på kulturfeltet.

De nasjonale og regionale kulturinstitusjonene er viktige kulturformidlere. Det er viktig at disse utvikles og fornyes for å tiltrekke seg publikum. Frie grupper på scenekunstheltet må sikres mer forutsigbare rammevilkår.

Oppbygging og videreutvikling av regionale kompetansemiljøer på kulturfeltet vil øke mangfoldet og den sjangerovergripende nyskapingen i Norge. Samtidig vil de regionale miljøene skape nye arbeidsmuligheter for kunstnere i distriktene.

Gjennom Regjeringens styrking av økonomien i kommunesektoren vil det bli rom for høyere prioritering av kultur og frivillighet lokalt.

Kulturpolitikken må legge aktivt til rette for kulturbasert næringsutvikling. Kulturdepartementets bevilgninger til kulturformål vil ofte være det stabile grunnlaget kulturnæringene kan utvikles videre på.

Det offentlige har et spesielt ansvar for å ta vare på kulturområder som har verdier ut over en ren kommersiell appell. Markedet alene er ikke tilstrekkelig for å sikre kvalitet, nyskaping og mangfold innen kulturlivet.

Det er avgjørende at handlefriheten i kulturpolitikken, og dermed muligheten til å bygge opp under vårt eget språk og kulturuttrykk, ikke begrenses av internasjonale handelsavtaler.

Kulturarven er en uerstattelig kilde til innsikt, identitet og opplevelse. Vi forvalter vår kulturarv på vegne av kommende generasjoner og derfor er det vårt ansvar at den ikke forringes.

Regjeringen vil:

- realisere Kulturloftet gjennom en opptrapping av kultursatsingen til 1 pst av statsbudsjettet innen 2014.
- innføre en enkel, generell kulturlov som gir uttrykk for det offentliges ansvar på kulturfeltet.

- følge opp den vedtatte opptrappingsplanen for arkiv-, bibliotek og museum og starte arbeidet med en plan for sikring og bevaring av museumssamlingene.
- videreutvikle den kulturelle skolesekken til barn og ungdom. Utvide spillerommet for barns egenaktivitet og for lokal og regional medvirkning.
- at alle barn skal ha et tilbud om plass i kulturskolen til en rimelig pris.
- bedre Sametingets mulighet til å drive en aktiv kulturpolitikk.
- synliggjøre det flerkulturelle perspektivet på alle felter i kulturlivet og bidra til å skape bedre møteplasser mellom majoritets- og minoritetskulturer.
- utrede muligheten for et kulturkort som kan gi ungdom og studenter gratis inngang eller redusert pris ved kulturarrangementer.
- legge fram en kunstnermelding som også omfatter kunstnerens levekår.
- utrede mulighetene for å etablere en kulturbåt for hele kysten.
- forbedre regelverk og støtteordninger for utbedring og bygging av lokale kulturbygg.
- gjennomføre en omfattende satsing på norsk musikk.
- styrke dansekunsten blant annet gjennom en egen tilskuddsordning for dans.
- satse mer på utsmykning av offentlige bygninger.
- fullføre arbeidet med en ny og strengere lovgivning mot pengespill.
- begrense kommersialiseringen av offentlige rom.
- fullføre arbeidet med å forby svarte børssalg av billetter til idretts- og kulturopplevelser.

Språk, litteratur og media

Norge er et lite språkområde, og det norske språket er under konstant press. Det er behov for en offensiv språkpolitikk, slik at norsk forblir det foretrukne språk i alle deler av norsk samfunnsliv. Skriftkulturen er bærebjelken i norsk samfunns- og kulturliv. Regjeringen vil peke på det verdifulle mangfoldet som ligger i det å ha to norske skriftkulturer. Nynorsk og bokmål er formelt likestilt, men reelt har nynorsk likevel vanskeligere vilkår. Det er derfor særlig viktig å sikre nynorsken gode utviklingsmuligheter.

Det er nødvendig med en målrettet utvikling av litteraturpolitikken som sikrer nyskaping, mangfold og geografisk spredning innenfor både fag- og skjønnlitteratur.

Pressefrihet og godt fungerende medier er en forutsetning for ytringsfrihet, rettssikkerhet og et levende demokrati. Vi vil derfor motarbeide ensretting, og stimulere til mangfold, kvalitet og norsk eierskap. Det er viktig å opprettholde allmennkringkastere i radio og fjernsyn med klare programforpliktelser overfor brede og smale grupper.

Regjeringen vil føre en aktiv politikk for å styrke folkebibliotekene over hele landet.

Regjeringen vil:

- opprettholde innkjøpsordningen for skjønnlitteratur og gjøre innkjøpsordningen for faglitteratur permanent.
- evaluere alle sider av den nye bokbransjeavtalen, blant annet for å sikre mangfold og tilgjengelighet av bøker.

- hegne om gratisprinsippet i bibliotekene og arbeide for at alle innbyggerne skal ha tilgang til gode og framtidsrettede bibliotektenester.
- føre en offensiv film- og kinopolitikk, blant annet ved økt satsing på norsk film.
- bidra til å opprettholde mangfoldet i avisutgivelser, både i verdiforankring, geografi og innhold. Pressestøtten skal økes.
- føre en politikk for å motvirke en for sterk eier- og maktkonsentrasjon i mediene. Loven om eierskap i mediene vil bli endret i tråd med dette.
- stimulere til økt bruk av nynorsk i media, og bidra til finansiering av et nettbasert nynorsk leksikon. Offentlige nettsteder skal overholde målloven.
- beholde NRK som lisensfinansiert, reklamefri allmennkringkaster og videreføre NRKs rolle som formidler av kultur, språk og nasjonal identitet. NRKs distriktskontor skal gis gode utviklingsmuligheter.
- at all teknologisk utvikling innen media og IKT må bygge på universell utforming.

En ny og helhetlig frivillighetspolitikk

Gjennom frivillig arbeid aktiviseres folk til meningsfylt og samfunnsnyttig virksomhet. Frivillige organisasjoner yter betydelige økonomiske bidrag til samfunnet gjennom tjenesteproduksjon og omfattende ulønnet innsats. Tegn i tiden tyder på at frivillig virksomhet er i endring. Allmenne moderniseringsprosesser og en generell individualisering i samfunnet setter frivillig sektor under press. For å sikre rekruttering av aktive og tillitsvalgte, er det nødvendig å redusere det administrative arbeidet i organisasjonene og frigjøre mer tid til aktivitet.

Regjeringen vil:

- formelt gi frivillig virksomhet status som egen sektor gjennom etablering av et frivillighetsregister. Dette vil åpne for et enklere regelverk når det gjelder skatt, merverdiavgift og arbeidsgiveravgift.
- utrede muligheten for en varig ordning for momskompensasjon for frivillige organisasjoner.
- respektere organisasjonenes egenart ved å redusere bruken av prosjektmidler. En større andel av tilskuddmidlene skal tildeles i form av frie midler.
- stimulere til økt aktivitet gjennom å øke grunnstøtten til barne- og ungdomsorganisasjoner og vurdere kriteriene for tilskudd.
- tilpasse regelverk og tilskuddsordninger til dagens organisasjonsstruktur for å inkludere nye organisasjoner, organisasjonsformer og ad hoc engasjement.
- videreutvikle frivillighetssentralene.
- foreta en gjennomgang av tildelingen av Frifond-midler og sikre at de frivillige organisasjonene får sin rettmessige andel av de økte tippemidlene. Økning i overskuddet fra Norsk Tipping skal komme kultur og frivillig sektor til gode som reell økning.
- øke voksenopplæringsmidlene som er av stor betydning for arbeidet i frivillige organisasjoner.

Idrett og friluftsliv

Idretten representerer viktige verdier og er landets største folkelige bevegelse. En hovedutfordring i den statlige idrettspolitikken er i dag å stimulere til økt aktivitet, både innen

topp- og breddeidrett. Fri tilgang til natur og bedre tilrettelegging for fysisk aktivitet er viktig for å gi folk mulighet til rekreasjon og til å ta vare på sin egen helse.

Regjeringen vil:

- bedre tilgangen til idrettsanlegg i nærmiljøet som stimulerer til egenaktivitet, for eksempel ballbinger, flerbrukshaller- og anlegg.
- øke den relative andelen spillemidler som går til aktivitet, både gjennom idrettens organisasjoner og lokale aktivitetsmidler som tilføres direkte til idrettslagene.
- intensivere antidopingarbeidet, også utenfor den organiserte idretten.
- videreutvikle idrettens storbyprosjekt.

Kapittel 15: Likestilling

Regjeringen vil bekjempe all diskriminering. Alle skal ha krav på å få de samme muligheter til å utvikle seg, utnytte sine evner og leve sine liv, uavhengig av kjønn, sosial bakgrunn, religion, seksuell orientering, funksjonshemming eller etnisk tilhørighet.

Urfolk og nasjonale minoriteter

Til grunn for samepolitikken ligger at staten Norge opprinnelig er etablert på territoriet til to folk, samer og nordmenn, og at begge folkene har den samme rett og det samme krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk.

Vi vil føre en samepolitikk som skal tjene den samiske befolkningen slik at samisk språk, kultur og samfunnsliv skal ha en sikker framtid i Norge. Kulturlivet er en viktig kraft for å styrke identiteten, samtidig som det bidrar til levende lokalsamfunn.

Sametinget må ha reell innflytelse på områder som er viktig for det samiske samfunn. Vi vil forbedre muligheten for opplæring i samisk for alle aldersgrupper.

Jøder, kvener, rom, romani og skogfinner har status som nasjonale minoriteter. Vi vil sikre minoritetenes grunnlag for egen kultur.

Regjeringen vil:

- at Sametinget skal ha reell innflytelse på utforming av jordbruks-, reindrifts- og fiskeripolitikken, og på forvaltningen av avgjørende ressurser for samisk samfunnsliv.
- sette i verk et verdiskapningsprogram for næringskombinasjoner i samiske strøk.
- utarbeide en egen stortingsmelding om samisk kultur, og bedre rammebetingelsene for samiske kunstnere og kulturutøvere og bidra til internasjonal profilering av samisk kultur.
- satse på samisk reiselivsutvikling som skal sikre og styrke næringslivet i samiske områder.
- at tospråklige kommuner får dekket sine merutgifter.
- arbeide for at samisk høyskole utvikles til en nordisk samisk vitenskapelig høyskole.
- bidra til at barn og unge i den nasjonale minoriteten rom får reell mulighet til utdanning.

Likestilling mellom kjønnene

Vi vil føre en politikk som gir kvinner og menn like muligheter og reell likestilling. Selv om norske kvinner og menn formelt sett har de samme rettigheter, er det langt igjen før vi har skapt reelt like muligheter. Vi vil forskjellsbehandle kjønn når det er nødvendig for å skape full likestilling. Vi vil arbeide for likestilling gjennom endringer av lover og i organisering av arbeids- og samfunnsliv, men også gjennom debatt, informasjon og holdningsskapende arbeid.

Arbeidet for likestilling må skje både i arbeidslivet og i hjemmet. I arbeidslivet vil vi sikre lik lønn for arbeid av lik verdi, og arbeide for at både kvinner og menn slipper til i alle stillingstyper. I hjemmet er det et mål å bidra til en jevnere ansvars- og arbeidsfordeling.

Regjeringen vil:

- arbeide for å sikre flere kvinner i lederstillinger både i staten og i næringslivet.
- at det i bedriftsstyret i børsnoterte selskaper og store selskaper og i offentlige styret og utvalg skal være minst 40 prosent av begge kjønn.
- ha et styrket vern for gravide arbeidstakere.
- at det igangsettes et landsomfattende program for forskning på kvinnehelse.
- kvinne – og kjønnsforskningsprogrammet videreføres ut over 2007.
- Inkorporere FNs kvinnekonvensjon i Menneskerettsloven.

Personer med nedsatt funksjonsevne

Regjeringen vil legge prinsippet om samfunnsmessig likestilling og universell utforming til grunn i sitt arbeid. Dette må sikres nasjonal lovgivning og tjenester, en lov mot diskriminering av funksjonshemmede og forpliktende tidsplan for tilgjengelighet. Mennesker som lever med funksjonshemming og kronisk sykdom må sikres en livskvalitet på linje med den øvrige befolkningen. Regjeringen vil gjennomføre brukermedvirkning som prinsipp.

Regjeringen vil:

- innføre en antidiskrimineringslov for funksjonshemmede som sikrer mennesker med funksjonshemming og kronisk sykdom likestilling og vern mot diskriminering.
- utarbeide handlingsplan for tilgjengelighet til transport, bygg, informasjon og andre viktige samfunnsområder.
- foreta forbedringer i ordningen med brukerstyrt personlig assistanse.
- legge til rette for gjennomføring universell utforming ved offentlige anskaffelser og utbyggingskontrakter.
- arbeide for at mennesker med nedsatt funksjonsevne får reell adgang til barnehager, skoler og høyere utdanningsinstitusjoner.
- arbeide for at barn med funksjonshemming og kronisk sykdom får et godt og tverrfaglig habiliteringstilbud.
- gjennomgå den vedtatte handlingsplanen for familier med barn med funksjonshemming, og sikre nødvendig avlastning og bistand til familier med barn med store funksjonshemminger.
- at tilgangen til idrettsanlegg og aktiviteter tilrettelagt for funksjonshemmede skal øke.
- utarbeide konkrete og målrettede tiltak for å følge opp kritikken fra FNs barnekomité, når det gjelder tjenester til barn med nedsatt funksjonsevne.

- gjennomgå og forbedre ordningen med tilrettelagt transport (TT-ordningen).
- oppfylle målet om utflytting av unge funksjonshemmede fra eldreinstitutioner.
- styrke ordningen med omsorgslønn.

Homofiles rettigheter

Vi vil sikre homofiles og lesbiskes rettigheter, støtte homofile og lesbiske i å leve åpent og aktivt motarbeide diskriminering.

Regjeringen vil:

- sørge for at organisasjoner som arbeider for homofiles rettigheter har økonomiske rammevilkår som setter de i stand til å gjøre et godt arbeid.
- aktivt følge opp stortingsmeldingen om homofiles levekår.
- gå inn for endringer i ekteskapsloven som åpner for ekteskap mellom to av samme kjønn, med samme rettigheter som ekteskap mellom to av motsatt kjønn. Senterpartiets representanter i Regjering og Storting stilles fritt i dette spørsmålet.

Kapittel 16: Kriminalpolitikk

Regjeringen vil ha en aktiv helhetlig kriminalitetsbekjempelse. Å sørge for trygghet i samfunnet er et velferdsspørsmål og et stort offentlig ansvar. Målet er å forbygge bedre, oppklare mer, reagere raskere og rehabilitere bedre, derfor må vi ha en målrettet og balansert satsing på politiet, på domstolene og på kriminalomsorgen. Vi vil foreta en gjennomgang av utdannings- og bemanningssituasjonen i hele justissektoren.

Forebygging

Med gode velferdstilbud for alle kan kriminalitet forbygges og mange av startblokkene for en kriminell løpebane fjernes. Når over 60 prosent av voldskriminaliteten begås i alkoholrus, er det viktig å fastholde en restriktiv ruspolitikk. Gode tilbud i psykiatri, helse og omsorg og en aktiv arbeidsmarkedspolitikk er viktig for helhetlig kriminalitetsbekjempelse. Det er viktig at forebyggende velferdstiltak, gode lokalsamfunn og fritids- og aktivitetstilbud for unge blir ivare tatt også som et ledd i arbeidet mot kriminalitet.

Regjeringen vil:

- at politiet skal være effektivt, profesjonelt og serviceinnstilt i sitt forhold til publikum, og skal ha tid og ressurser til forebyggende arbeid. Det forebyggende arbeidet i politiet må få økt status.
- videreutvikle samarbeidet mellom ulike etater om kriminalitetsforebyggende tiltak (Samordning av lokale tiltak) og vurdere innføring av Politiråd i kommunene.
- endre Plan- og bygningsloven slik at kommunene forpliktet til å ta kriminalitetsforebyggende hensyn i sin planlegging.
- sørge for gode rutiner for varsling av barnevernet og vurdere hvordan ordningen med barnevernskonsulenter kan spres til flere politistasjoner.

- opprettholde en restriktiv ruspolitikk.
- fremme opplæringstiltak med sikte på konfliktløsning og ikke-voldelig atferd som kan forebygge kriminalitet.

Politiet

Vi vil ha et nært og sterkt politi med lensmannskontorer over hele landet. Vi vil gjøre etaten mer synlig og effektiv blant annet ved å gjennomgå muligheten for samlokalisering med offentlige servicekontorer der dette er hensiktsmessig. Vi vil øke bemanningen av sivilt ansatte og politifaglig utdannet personell.

Regjeringen vil:

- styrke mannskapssiden i norsk politi slik at politireformens intensjoner oppfylles.
- bedre vakt samarbeidet slik at responstiden for publikum reduseres.
- sørge for investeringer til utstyr og kjøretøy.
- ha et fortsatt ubevæpnet politi med mulighet for effektiv fremskutt lagring av våpen.
- at politiet skal gis mulighet til økt bruk av DNA som bevis når dette er hensiktsmessig. Vi ønsker sentral finansiering av DNA-analyser, og vil utvide DNA-registeret. Dette må følges opp med en videre debatt om politimetoder, kompetanseutvikling og utstyr. Det er viktig å ivareta sentrale rettssikkerhetsprinsipper og personvern hensyn.
- Vurdere å innføre frister for behandling av straffesaker, deriblant uttak av tiltale.
- intensivere innsatsen mot økonomisk kriminalitet og styrke det etterforsknings- og forvaltningsmessige arbeidet for å avdekke svart økonomi, deriblant hvitvasking. Kompetanse hos lokale politimyndigheter, og samarbeidet med skattemyndigheter, trygdeetat og sosialmyndigheter skal prioriteres. Økokrim skal settes bedre i stand til å avdekke og straffeforfølge aktører som har økonomiske ressurser til å skjule sin kriminalitet.
- gå imot privatisering av myndighetenes strengeste tvangsutøvelse og ikke konkurranseutsette politi- og fengselsvesen. Vi vil videreutvikle ordningen med arrestforvarere og gjennomgå ordningen med fangetransport for å frigjøre ressurser for politiet. Vi vil avvikle forsøksordningen med privat fangetransport.
- gjennomgå lovverket med sikte på en klarere regulering av private vakt selskaper.

Domstolene

Til tross for økt aktivitet er et stort antall saker er til en hver tid ubehandlet i domstolene. Regjeringen vil legge til rette for at saker behandles raskere. Vitner gir bedre og riktige opplysninger kort tid etter hendelsen. Rask straffereaksjon mot lovbrøtere er avgjørende for den alminnelige rettsoppfatning og for å hindre at lovbrøtere begår ny kriminalitet. Overfor unge lovbrøtere er det særlig viktig med rask, målrettet og effektiv reaksjon.

Regjeringen vil:

- ha raskere straffesaksbehandling i domstolene for å få balanse i straffesakskjeden. For å få raskere straffesaksbehandling er bedre organisering mellom aktørene, samt mer aktiv bruk av avskjæringsregler for bevisføring, større grad av skriftlighet og krav til aktørene i straffesaker om oppmøte viktig.

- ha økt bruk av konfliktråd for unge lovbytere.
- heve inntektsgrensene for fri rettshjelp. Rettshjelpsordningen skal gjennomgå og forbedres.
- i dialog med interesseorganisasjonene utrede en ordning der domstolene fastsetter maksimaltimepris eller stykkprissats i utvalgte sivile saker som barnefordeling og forbrukersaker.
- arbeide for å skjerme mennesker med gjeldsproblemer fra høye gebyrer på tvangsinn drivelse og utleggsforretning.

Kriminalomsorg

Styrking av kriminalomsorgen er den største utfordringen i straffesystemet. Mangel på tilstrekkelig varetekts- og soningskapasitet og knappe ressurser til innhold i soningen forsterker problemet med gjengangerkriminelle. Soningskøene svekker straffens forbyggende virkning. Når ny kriminalitet begås av straffedømte eller tiltalte som venter på dom og soning, svekkes tilliten til vårt straffesystem og kriminalpolitikk. Vi vil ha en kriminalomsorg som kan ta seg av de til en hver tid straffedømte.

Regjeringen vil:

- utarbeide en konkret plan for avvikling av soningskøene, bygge flere fengsler, og utvide soningskapasiteten i flere eksisterende fengsler.
- at det skal etableres forpliktende samarbeidsstrukturer mellom kriminalomsorgen og kommunale og statlige etater ved løslatelse for å redusere gjengangerproblemen. Vi vil innføre en tilbakeføringsgaranti for tett oppfølging fra ulike etater ved løslatelse med sterkt fokus på å få folk i jobb eller videre utdanning med strenge krav til rehabilitering og adferdsendring.
- utvide bruken av samfunnsstraff særlig for yngre lovbytere. Vi vil styrke rusbehandlingstilbudet i og utenfor fengslene, styrke ettervernet og gjennomgå situasjonen for nye domfelte under 18 år.
- styrke fengselsopplæringen og fengselsbibliotekene.
- forske mer på årsaker og sammenhenger i kriminalpolitikken og effekten av tiltak må evalueres.

Vold og overgrep

Ofre for alvorlig kriminalitet, og særlig voldskriminalitet, skal sikres bedre oppfølging enn i dag. Regjeringen vil sørge for en bedre koordinering av hjelpeapparatet slik at mennesker som blir berørt av alvorlig kriminalitet lettere kan få den hjelpen de trenger. Vi vil styrke innsatsen mot familievold og vold mot kvinner og barn. Det er behov for å styrke kunnskapen om vold og overgrep slik at barn kan få hjelp tidligst mulig. Kunnskap om vold og overgrep må bli en del av pensum for relevante yrkesgrupper. Arbeidet med å beskytte barn skal gis høy prioritet, dette gjelder også når barn er vitner til vold og overgrep.

Regjeringen vil:

- styrke koordineringen av hjelpeapparatet for ofre for kriminalitet og vil videreutvikle ordningen med rådgivningskontorer for kriminalitetsofre.

- bedre erstatningsordningene for volds- og kriminalitetsofre, deriblant de pårørende. Både juridisk og medisinsk bistand må sikres.
- lovfeste krisesentertilbudet, styrke tilbudet til incestofre og intensivere arbeidet mot vold mot kvinner og barn. Det skal etableres et landsdekkende hjelpe- og behandlingstilbud til voldsutøverere. Alternativ til vold er sentrale i en slik etablering.
- styrke voldtektsorfres rettssikkerhet, gi voldtatte kvinner rett til bistandsadvokat uavhengig av om saken anmeldes, sørge for tilgjengelig voldtekts- og voldsmottak over hele landet, samt at legevakt/akuttmottak har kompetanse og utstyr til å sikre bevis. Vi vil sette ned et bredt sammensatt offentlig utvalg for å utrede stillingen for kvinner som har vært utsatt for voldtekt og annen seksualisert vold.
- intensivere innsatsen mot overgrep mot barn. Vi vil arbeide videre med å forhindre Internettrelaterte overgrep mot barn ved å pålegge nettleverandører filter og vurdere innføring av en "grooming-paragraf".
- arbeide for å få opp straffnivået for voldtekt, drap, grov vold og sedelighetsforbrytelser
- utrede et prøveprosjekt med omvendt voldsalarm, der brudd på besøksforbud medfører tvungen bruk av alarm som varsler fornærmede ved nærvær.
- styrke politiets arbeid for å nedkjempe såkalt trafficking, og gjøre det lettere for kvinner og barn som er utsatt for trafficking å få midlertidig opphold i Norge.
- sikre et bedre helhetlig og samordnet tilbud til barn som har vært utsatt for overgrep gjennom blant annet å vurdere opprettelse av et "barnas hus".

Samfunnssikkerhet

Åpne, moderne, teknologiske og demokratiske samfunn er sårbare. Samfunnet er sårbart blant annet fordi bortfall av noen få samfunnsinstallasjoner kan medføre store og uønskede inngrep i våre daglige liv. Samtidig kan ulike aktører og utfordringer true vår felles sikkerhet.

Samfunnssikkerhet dreier seg om å ivareta befolkningens trygghet og sikre sentrale samfunnsfunksjoner. Dette inkluderer håndtering og oppfølging av utilsiktede og tilsiktede hendelser mot samfunnsstrukturer og den enkelte borger. Utilsiktede hendelser kan være ras, flom og andre naturkatastrofer, men også større ulykker, branner, eller andre kriser. Tilsiktede hendelser kan være planlagte aksjoner mot norske samfunnsstrukturer eller borgere, eksempelvis terroraksjoner, sabotasje, spionasje, og internasjonal kriminalitet i stort omfang.

Vår viktigste oppgave er å forebygge. Dersom hendelser og kriser likevel oppstår, er målsettingen at de skal håndteres raskt og effektivt ved bruk av samfunnets nasjonale ressurser, klare strukturer og ansvarsforhold, klare kommandolinjer mellom sivile og militære aktører og tilstrekkelig kompetanse på alle nivå.

Regjeringen vil:

- foreta en gjennomgang av Beredskapsloven for å avklare og kartlegge beredskapsmessige gråsoner.
- bedre det sivil-militære samarbeidet når det gjelder samfunnssikkerhet, inkludert beredskap i forhold til natur- og miljøkatastrofer.
- økt bruk av øvelser på alle nivå i offentlig forvaltning.

- styrke beredskapen mot terror og sabotasjeaksjoner. Justispolitiske og forsvars- og sikkerhetspolitiske ansvarsområder skal avklares. Antiterrorstrategien i fredstid skal bygge på justispolitiske prinsipper og virkemidlene følge av det.
- følge opp arbeidet med nytt felles digitalt nødnett for beredskapsetatene.

Tomtefestelov

Dagens lovgivning vedrørende tomtefeste, med tilhørende forskrifter, legges til grunn med følgende endringer:

- Regjeringen vil instruere statlig styrte fond og statlige eiendommer til å innrømme innløsningsrett annet hvert år til 30 ganger konsumprisregulert opprinnelig leie. De som ikke ønsker innløsning tilbys videre leie regulert med konsumprisindeks.
- Regjeringen vil ta initiativ til å endre tomtefesteloven slik at boligfestere gis innløsningsrett annet hvert år, i motsetning til i dag hvert tiende år
- Det gis ikke innløsningsrett for hytter i statsallmenning.
- Det gis ikke innløsningsrett for hytter knyttet til landbruk og hvor festeinntektene utgjør mer enn fem prosent av gårdens nettoinntekter.

Kapittel 17: Innvandring og integrering

Regjeringen vil føre en helhetlig innvandrings- og flyktningpolitikk forankret i Norges internasjonale forpliktelser.

Regjeringen vil føre en human, solidarisk og rettssikker flyktning- og asylpolitikk. Norge har en klar moralsk forpliktelse til å ta sitt ansvar for mennesker som trenger beskyttelse. Regjeringen vil bygge flyktning- og asylpolitikken på internasjonale rettsprinsipper uttrykt gjennom menneskerettighetene og flyktningkonvensjonen.

Regjeringen vil føre en flyktningpolitikk som i større grad tar hensyn til anbefalingene fra FNs høykommissær for flyktnings (UNHCR) anbefalinger.

Regjeringen vil legge fram forslag til ny utlendingslov. Regjeringen mener det er et behov for et bedre lov- og regelverk på utlendingsfeltet, og vil herunder blant annet vurdere regelverket for familiegjenforening og praksisen angående sterke menneskelige hensyn.

Behandlingen av asylsøknader

En rettferdig asylpolitikk forutsetter klare regler og internasjonalt samarbeid. Det er viktig med en effektiv saksbehandling, basert på tilstrekkelige rettsikkerhetsgarantier.

Regjeringen vil opprettholde dagens styringsforhold og organisering på utlendingsfeltet.

En rask retur av utlendinger med avslag på asylsøknad har stor betydning for asylinstituttets legitimitet. Regjeringen vil videreføre ordningen med 48-timers prosedyre for ”antatt grunnløse” asylsøkere.

Regjeringen vil styrke arbeidet med utsendelse av utlendinger med ulovlig opphold og intensivere innsatsen for å få til returavtaler med flere land. Samtidig vil Regjeringen gjennomgå forholdene rundt utlendinger som oppholder seg i Norge uten lovlig opphold. Det må etableres humane ordninger for de som har fått endelig avslag, men foreløpig ikke har returnert.

Hensynet til mindreårige asylsøkere

Barn som kommer til Norge som asylsøkere, enten alene eller med voksne, er en særlig sårbar gruppe. Regjeringen vil ha et særlig fokus på deres rettigheter og livssituasjon.

Regjeringen vil gå i dialog med kommunene for å sikre at barnefamilier som er innvilget opphold i Norge, raskere får fast bosetting. Mange hundre barn bor i dag altfor lenge under svært vanskelige forhold. Å få botiden for barn i mottakene ned til et minimum, er en prioritert oppgave.

Regjeringen vil:

- øke hjelpen til internt fordrevne flyktninger.
- øke ressursene og gjennomgå regelverk for å sikre en bedre kontroll med og oppfølging av utlendinger som oppholder seg ulovlig i Norge.
- delta i internasjonalt samarbeid når det gjelder felles tiltak knyttet til visum, grensekontroll og asyl og flyktningpolitikk i Europa og gjennomgå norsk praksis når det gjelder behandling av visumsøknader.
- gjennomføre en evaluering av ordningen med en utlendingsnemd for å sikre større åpenhet i behandlingen av klagesaker.
- sørge for samsvar mellom FNs barnekonvensjon og utlendingforvaltningen.
- øke kvoten for overføringsflyktninger fra FN til i første omgang 1500.
- senke terskelen for anmodning av omgjøringsbegjæring slik at det igjen innvilges opphold når det foreligger ”sterke menneskelige hensyn”.
- forbedre vilkårene for enslige mindreårige asylsøkere som kommer til Norge og overføre omsorgsansvaret for disse til barnevernet.
- gjeninnføre norskundervisning for asylsøkere som venter på å få behandlet sine søknader.
- etablere ventemottak med en nøktern ordning som sikrer mat, bosted og tilgang til nødvendig medisinsk hjelp for de som har fått endelig avslag, men foreløpig ikke har returnert.
- opprettholde underholdskravet for familiegjening, men vil vurdere å nyansere omfang og innhold i plikten bl.a. knyttet til de som er under utdanning og som har opphold på humanitært grunnlag.
- forebygge at utenlandske kvinner utsettes for vold i ekteskap med herboende og gi støttetiltak til dem som rammes.

Inkludering og deltakelse

Regjeringen vil arbeide for et tolerant, flerkulturelt samfunn, og mot rasisme. Alle skal ha de samme rettigheter, plikter og muligheter uavhengig av etnisk bakgrunn, kjønn, religion seksuell

orientering eller funksjonsdyktighet. Mangfold gjør Norge til et rikere samfunn. Likeverd, solidaritet, rettferdighet og en god fordelingspolitikk er grunnverdiene for å skape et slikt samfunn. Et inkluderende samfunn forutsetter likestilling mellom kjønnene.

Regjeringen vil motarbeide diskriminering, fordommer og rasisme for å gi alle det beste grunnlaget for å delta i samfunnet. Samtidig skal vi tydelig formidle at det forutsettes at alle innbyggerne plikter å delta aktivt og å slutte opp om lover og samfunnets demokratiske grunnverdier.

Regjeringen vil føre en aktiv integreringspolitikk overfor alle innvandrere, for å sikre at de raskest mulig kan bidra med sine ressurser i det norske arbeidsliv og samfunnet for øvrig. Regjeringen vil motarbeide et klassesdelt samfunn basert på etnisitet og vil føre en aktiv inkluderingspolitikk som sikrer innvandrere og etterkommere av disse like muligheter som andre.

Regjeringen vil:

- foreta en bred gjennomgang av språkopplæringen for minoritetsspråklige barn.
- gi flere ressurser til grunnskoler og videregående skoler med mer enn 25 prosent minoritetsspråklige elever.
- forsterke innsatsen mot at barn tas ut av norsk skole uten skolemyndighetenes godkjenning.
- etablere tilbud om gratis kjernetid i barnehagene for alle 4 og 5-åringer i områder med en høy andel av minoritetsspråklige barn.
- gjøre det enklere og raskere å få godkjent utdanning tatt i andre land.
- utvide ordningen med at kvalifiserte søkere med innvandrerbakgrunn blir kalt inn til intervju i statsforvaltningen til å gjelde alle virksomheter som er eid av staten, og utvikle virkemidler for å øke andelen ansatte med innvandrerbakgrunn i staten og statlig eide virksomheter.
- forsterke samarbeidet med arbeidslivets organisasjoner og utvikle virkemidler for å bekjempe diskriminering og rekruttere flere innvandrere til stillinger i privat og offentlig sektor.
- målrette og utvide integreringsarbeidet overfor flertallet av nyankomne innvandrere som ikke får ta del i introduksjonsprogram.
- utvide det obligatorisk norsk- og samfunnsfagkurset for personer som kommer til Norge gjennom familiegjenforening og gjennomgå finansieringsordningen.
- sikre deltakere på introduksjonsprogram en tiltakskjede i forlengelsen av programmet.
- fastlegge at tvangsekteskap og kjønnslemlestelse er straffbart i Norge. Kartlegge omfanget av tvangsekteskap og kjønnslemlestelse og iverksette nye, langsiktige og målrettede tiltak i samarbeid med berørte og fagmiljøer.
- iverksette nye og målrettede tiltak som sikrer kvinner med minoritetsbakgrunn blir behandlet som selvstendige personer med egne rettigheter til informasjon, språkopplæring, utdanning og arbeid.
- vurdere endringer i innretningen på integreringstilskuddet for å stimulere aktive integreringstiltak i kommunene.
- styrke tilskuddet til frivillige organisasjoner som arbeider med inkludering.

Kapittel 18: Kirke- religions, og livssynspolitik

Trosfrihet og religionsfrihet er grunnleggende verdier som samfunn og lovverk må styrke og beskytte. Alle kirker og religiøse grupper må fritt kunne utøve sin virksomhet ut fra egne verdier og selvforståelse.

Ordningen med statskirke stiller særskilte krav til ivaretagelse av livssynsmessige minoriteter. Alle innbyggere skal føle seg ivaretatt og respektert for sitt livssyn, ha gode muligheter for å utøve sin religion eller ivareta et ikke-religiøst livssyn.

Regjeringen vil legge til rette for og bidra økonomisk til et mangfold av religions- og livssynsutøvelse i Norge. Religionsmangfoldet beriker samfunnet og stiller oss overfor nye utfordringer. Åpen samtale, samarbeid og samhandling mellom tros- og livssynssamfunnene lokalt og nasjonalt fremmer gjensidig forståelse og bidrar til respekt både for ulikheter og for de felles verdier samfunnet skal bygge på. Det må legges til rette for gode praktiske løsninger som ivaretar innbyggernes ulike behov i et livssynsmessig mangfoldig samfunn i skolen, på arbeidsplassene, ved markering av familiebegivenheter, livsfaser og høytider.

Vi vil sikre at Den norske kirke fortsatt kan være en åpen og inkluderende folkekirke med plass for ulike religiøse behov og ulike teologiske retninger. Kirken skal invitere folk til tro og fellesskap og være en verdibærer som bidrar til å styrke lokalsamfunn, menneskeverd og internasjonal solidaritet. Kirken skal sammen med andre tro- og livssynssamfunn kunne møte mennesker ved livets ulike milepæler og være en samlende faktor når glede og sorg skal markeres på nasjonalt og lokalt plan.

Mange av våre kirkebygg er lokale samlingspunkt og også viktige arenaer for utfoldelse av kunst og kultur. De utgjør en viktig del av vår kulturarv. Mange kirkebygg er i forfall, og vi vil arbeide for at disse rustes opp.

Regjeringen vil:

- understreke at det norske samfunn skal være åpent og tolerant for alle livssyn.
- bevare Den norske kirke som en åpen, romslig og inkluderende folkekirke.
- legge opp til en bred debatt om stat og kirke på grunnlag av stat-kirke utvalgets innstilling.
- videreføre og evaluere trosopplæringsreformen.
- legge økonomisk til rette for styrket vedlikehold av kirkebygg.
- utrede framtida for Opplysningsvesenets fond.
- staten skal i økt grad bidra til vedlikehold av middelalderkirker.
- i samarbeid med kirken videreutvikle Trondheim og Nidaros som kirkelig tyngdepunkt.
- støtte det forebyggende og miljøskapende arbeidet for barn og unge, som tros- og livssynssamfunn driver lokalt.
- legge til rette for at tros- og livssynssamfunnenes sosiale og diakonale arbeid kan styrkes.
- gjennomføre reformer i kirken som styrker demokratiet, og en bedre koordinert forvaltning i samspill med sentrale kirkelige instanser.
- utrede bortfall av unntaksbestemmelsene i Likestillingsloven og Arbeidsmiljøloven.
- bidra til at det opprettes flere livssynsnøytrale seremonilokaler.